

Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΔΟΞΙΑΔΗ

ΜΕΤΑΞΥ ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΔΟΞΙΑΔΗ

ΜΕΤΑΞΥ ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2012 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ 7

2. Ο ΔΟΞΙΑΔΗΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΓΥΡΟΣ 9

2.1 ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ 9

2.2 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΟΞΙΑΔΗ 11

2.3 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΤΟΥ 1950 14

2.4 ΑΠΟ ΤΑ ΣΙΑΜ ΣΤΑ ΣΥΜΠΟΣΙΑ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ 16

2.5 ΠΡΟΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ 22

3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΣΤΟΧΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ 31

3.1 ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ, ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ 31

3.2 Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ 35

3.3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ 40

3.3.1 Η ΙΔΑΝΙΚΗ ΔΥΝΑΠΟΛΗ 42

3.3.2 Η ΙΔΑΝΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗΤΡΟΠΟΛΗ 44

3.3.3 Η ΙΔΑΝΙΚΗ ΔΥΝΑΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗ 45

3.4 Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ 46

3.4.1 ΟΥΤΟΠΙΑ, ΔΥΣΤΟΠΙΑ ΚΑΙ ΙΔΑΝΙΚΗ ΠΟΛΗ 49

3.4.2 Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΟΠΟΛΗΣ 53

4. ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ 61

4.1 ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΟΞΙΑΔΗ 61

4.1.1 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ ΠΑΝΤΖΑΜΠ 64

4.2.2 ΙΣΛΑΜΑΜΠΑΝΤ 66

4.2.3 ΑΠΟ ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ 74

4.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ 76

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ 79

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 87

εικ. 1 | Κωνσταντίνος Δοξιάδης, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Πολλές είναι οι συζητήσεις που γίνονται κατά καιρούς σχετικά με το ζήτημα των πόλεων που σχεδιάζονται και κτίζονται εκ του μηδενός. Για τους περισσότερους, καμία νέα πόλη δεν μπορεί να συγκριθεί σε θέματα ποιότητας ζωής με αυτές που έχουν επιβιώσει στο πέρασμα του χρόνου, καθώς η σημερινή τους μορφή είναι αποτέλεσμα συνεχών προσθηκών και αφαιρέσεων. Για κάποιους άλλους, οι πόλεις που σχεδιάζονται σε λευκό χαρτί έχουν τη γνώση και την εμπειρία των υφιστάμενων και έτσι μπορούν εύκολα να αποφύγουν εξ αρχής τα λάθη του παρελθόντος. Σε κάθε περίπτωση, το ζήτημα των νέων πόλεων αποτέλεσε και αποτελεί τροφή για σκέψη και προβληματισμό, ειδικά στη σημερινή εποχή, που τα ζητήματα της πόλης και του κέντρου της είναι πιο κρίσιμα από ποτέ.

Η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία θέτει ως στόχο την ενεργοποίηση αυτής της συζήτησης, με κέντρο βάρους το παράδειγμα της “Πόλης του Μέλλοντος” του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, εξετάζοντας παράλληλα και άλλα αντίστοιχα μοντέλα νέων πόλεων της εποχής του, καθώς και προγενέστερα και μεταγενέστερα. Ταυτόχρονα, επιχειρεί να φέρει στο προσκήνιο τα ζητήματα της “Ουτοπίας” και της “Δυστοπίας”, όπως αυτά είχαν ειπωθεί στο παρελθόν, συγκρίνοντάς τα με τις πιο σύγχρονες απόψεις για τις “Ιδανικές Πόλεις”.

Εστιάζοντας στη ζωή και το έργο του Δοξιάδη, γίνεται μία απόπειρα αναγνώρισης της σημασίας που είχε η συστηματική μέθοδός του στο έργο του, αλλά και ο ρόλος των σύγχρονων και προγενέστερων αρχιτεκτονικών ρευμάτων σε αυτό. Ακόμα, γίνεται αναφορά στις αναλύσεις του για τους ανθρώπινους οικισμούς του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, εστιάζοντας στην επιστήμη της “Οικιστικής”, αλλά και στις προτάσεις του για την εξέλιξη των “Δυναμικών Οικισμών”, με τελική κατάληξη την παγκόσμια πόλη, την “Οικουμενόπολη”.

Παράλληλα γίνεται αναφορά στην κρίση του κινήματος του Μοντερνισμού και την ανάδυση της Πολεοδομίας του 1950, αλλά και στη μετάβαση από τα “CIAM” των Μοντερνιστών στα “Συμπόσια της Δήλου”, που οργάνωνε ο ίδιος ο Δοξιάδης. Επιπλέον, γίνεται ανάλυση σε δύο από τα σημαντικότερα έργα του, την πόλη του Ισλαμαμπάντ και το πανεπιστήμιο του Παντζάμπ, υπογραμμίζοντας τη σημερινή πραγματικότητα αυτών των έργων. Τέλος, αναφέρεται ο ρόλος του στη σύγχρονη πολεοδομία και επιχειρείται μία σύγκριση με ιδέες του σήμερα για τις πόλεις του αύριο. Η ερευνητική εργασία κλείνει θέτοντας ορισμένα βασικά ερωτήματα σχετικά με το μέλλον το πόλεων, αλλά και το ρόλο του σημερινού αρχιτέκτονα σε αυτές.

εικ. 2 | Κωνσταντίνος Δοξιάδης, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

2. Ο ΔΟΞΙΑΔΗΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΓΥΡΟΣ

2.1 ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης γεννήθηκε το 1913 στη Στενήμαχο της Ανατολικής Ρωμυλίας, γιός του Απόστολου και της Ευανθίας Δοξιάδη. Ο πατέρας του ήταν παιδίατρος και είχε διατελέσει υπουργός Μετανάστευσης, Κοινωνικής Πρόνοιας και Δημόσιας Υγείας. Το 1935 αποφοίτησε από τη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και ένα χρόνο αργότερα ανακηρύχτηκε διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Charlottenburg του Βερολίνου, έχοντας κάνει τη διατριβή του με θέμα “Η διαμόρφωση του χώρου στην ελληνική πολεοδομία”.

Το 1937 του ανατέθηκε ο ρόλος του κρατικού λειτουργού σε θέματα πολεοδομίας για την ευρύτερη περιοχή των Αθηνών και κατά τη διάρκεια του πολέμου (1940-1945) ήταν υπεύθυνος στον τομέα της πολεοδομίας στο Υπουργείο Δημοσίων Έργων. Την περίοδο της Κατοχής ήταν ηγετικό μέλος της αντιστασιακής οργάνωσης “Ήφαιστος”, ενώ εξέδιδε ένα από τα ελάχιστα περιοδικά που κυκλοφορούσαν εκείνη την εποχή στην Ελλάδα, και το μόνο σε θέματα τεχνικού περιεχομένου, με όνομα “Χωροταξία – Πολεοδομία – Αρχιτεκτονική”.

Το 1945 διετέλεσε μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας στην Αγγλία, τη Γαλλία και τις Η.Π.Α. σε θέματα σχετικά με την ανοικοδόμηση. Ο ρόλος του στη συνολική ανασυγκρότηση του κράτους ήταν σημαντικός, μιας και, υπηρετώντας από διαφορετικές θέσεις (Υφυπουργός Ανοικοδόμησης, Συντονιστής Ανασυγκρότησης και υπηρεσιακού Υφυπουργού του Υπουργείου Συντονισμού), προσπάθησε να επαναφέρει τη χώρα στην φυσιολογική ειρηνική προπολεμική της κατάσταση.

Το 1950 ίδρυσε τον Αθηναϊκό Τεχνολογικό Όμιλο (ΑΤΟ) και το 1951 το Γραφείο Δοξιάδη (Doxiadis Associates), το οποίο σύντομα μετατράπηκε από μία μικρή ομάδα αρχιτεκτόνων, με τους οποίους είχε συνεργαστεί κατά την περίοδο της ανοικοδόμησης, σε έναν μεγάλο οργανισμό συμβούλων διάφορων ειδικοτήτων, που δραστηριοποιούνταν σε περισσότερες από 40 χώρες. Το 1963 το γραφείο μετονομάστηκε σε “Δοξιάδης – Διεθνής Εταιρεία Συμβούλων σε θέματα Ανάπτυξης και Οικιστικής” (DA International Co. Ltd. Consultants on Development and Ekistics).

Το 1963 άλλαξε τη δομή της οργάνωσης των ερευνητικών του έργων, ιδρύοντας το Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής (ΑΚΟ), ως υποοργανισμό του Αθηναϊκού Τεχνολογικού Ομίλου και φορέα για την ανάπτυξη της έρευνας, της εκπαίδευσης, της τεκμηρίωσης και της διεθνούς συνεργασίας σε όλα τα μείζονα θέματα που σχετίζονται με την εξέλιξη των οικισμών. Στον τομέα της έρευνας, το ΑΚΟ ανέπτυξε τέσσερα διεπιστημονικά

προγράμματα ευρείας κλίμακας: “Η Πόλη του Μέλλοντος” (COF - μακροπρόθεσμες μελέτες για την αστική ανάπτυξη στην κλίμακα της οικουμενόπολης), “Η Πρωτεύουσα της Ελλάδος” (COG - συγκριτικές μελέτες σε μητροπολιτική κλίμακα), “Η Ανθρώπινη Κοινότητα” (HuCo - μελέτη της μεγαλύτερης αστικής υποενοότητας η οποία εξακολουθεί να μένει στην ανθρώπινη κλίμακα) και “Οι Αρχαίες Ελληνικές Πόλεις” (AGC - συγκέντρωση, αξιολόγηση και μελέτη πληροφοριών για τις αρχαίες ελληνικές πόλεις σε μια προσπάθεια να κατανοηθεί πληρέστερα η εξέλιξη των ανθρώπινων οικισμών). Στον τομέα της εκπαίδευσης, ίδρυσε τη Μεταπτυχιακή Σχολή Οικιστικής (Graduate School of Ekistics), ενώ σε αυτόν των προγραμμάτων διεθνούς συνεργασίας το Κέντρο διοργάνωνε τον ετήσιο Αθηναϊκό Μήνα Οικιστικής, που περιελάμβανε και τα 12 Συμπόσια της Δήλου (1963-1975), στα οποία συγκεντρώνονταν ειδικοί από περισσότερες από 60 χώρες για μια διεπιστημονική συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων σε διάφορα επίπεδα, κυρίως πάνω στο θέμα των δικτύων.

Το 1963 και το 1964 ο Δοξιάδης υπήρξε αντιπρόσωπος της Ελλάδας στην 1η συνεδρίαση της Επιτροπής Κατοικίας και Προγραμματισμού του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη και το 1963 πρόεδρος της συνεδρίας για τα Αστικά προβλήματα στη Διάσκεψη του ΟΗΕ για την Εφαρμογή της Επιστήμης και Τεχνολογίας προς όφελος των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών του κόσμου στη Γενεύη. Το 1965 ίδρυσε τη Διεθνή Εταιρεία Οικιστικής (WSE - World Society of Ekistics), η οποία δραστηριοποιείται ακόμα και σήμερα, υπό την οργάνωση του γενικού γραμματέα της, Παναγή Ψωμόπουλου, αριθμώντας 192 μέλη από 42 κράτη, με ετήσιες συναντήσεις σε διάφορα μέρη της γης.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης άρχισε να έχει σοβαρά προβλήματα με την υγεία του κι αρχίζει το ιστορικό μιας μακροχρόνιας πολύ σπάνιας αρρώστιας (πλάγια αμυοτροφική σκλήρυνση) που τον οδηγεί μέσα σε τρία χρόνια σε ολική παράλυση και τελικά στο θάνατο. Πέθανε στην Αθήνα στις 28 Ιουνίου του 1975.

Κατά τη διάρκεια της ζωής του, αλλά και μετά θάνατον, έλαβε πολλά βραβεία και παράσημα. Μεταξύ των διακρίσεων που έλαβε ήταν το “Παράσημο του Τάγματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας” για την Εθνική Αντίσταση και τη συνεργασία του με τις Συμμαχικές Δυνάμεις της Μέσης Ανατολής (1945), το “Παράσημο Τάγματος του Κέδρου του Λιβάνου” για τις υπηρεσίες ανάπτυξης της χώρας (1958), το “Sir Patrick Abercrombie Award” από τη Διεθνή Ένωση Αρχιτεκτόνων (1963), το “Χρυσό μετάλλιο της Ένωσης Μεξικανών Αρχιτεκτόνων” (1963), το “Award of Excellence της Industrial Designers Society of America” (1965) και το “Aspen Award” από το Ινστιτούτο Ανθρωπιστικών Σπουδών Άσπεν (1966). Το 1976 του έγινε μετά θάνατον τιμητική απονομή του “Χρυσού μεταλλίου” από το Royal Architectural Institute of Canada.

2.2 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΟΞΙΑΔΗ

εικ. 3 | Σχεδιασμός της Βαγδάτης, 1936, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Ο Δοξιάδης χάραξε ένα νέο μονοπάτι στο σύγχρονο πολεοδομικό σχεδιασμό, με τη μέθοδο σύλληψης και υλοποίησης των έργων του. Ο πολύπλευρος τρόπος με τον οποίον ο ίδιος και οι συνεργάτες του αντιμετώπιζαν τα έργα τους, τους επέτρεπε να δρουν με ταχύτητα και ακρίβεια, ακόμα και κάτω από μη ευνοϊκές συνθήκες. *«Η προσέγγισή του σε όλα τα έργα που αναλάμβανε το γραφείο του, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο ο όγκος δουλειάς διανέμονταν στους συνεργάτες του από διαφορετικές ειδικότητες ήταν αποτελεσματικός σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, όπως στο σχηματισμό οικισμών σε αναπτυσσόμενες χώρες»¹.*

Προκειμένου να καταλήξει σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τους ανθρώπινους οικισμούς και το συνολικό σύστημα δυνάμεων που οδηγεί στο σχηματισμό τους σε όλες τις κλίμακες, μελέτησε συνολικά πάνω από χίλια παραδείγματα σύγχρονων πόλεων της εποχής μέσα στα σαράντα χρόνια ενεργής δράσης του. Σταδιακά δημοσίευσε τα αποτελέσματα των ερευνών του από το 1968 μέχρι το 1972, προσθέτοντας ή/και

¹ Video: Φεσσά-Εμμανουήλ, Ελένη, «Modernity, Tradition, Locality and Personality: Reassessing Town Planner Doxiadis and Architect Konstantinidis», Conference on Geography Tradition, and the Individual: The Case of Modern Greek Architecture, University of California, Santa Barbara, 15-16/2/08

αλλάζοντας στοιχεία σε κάθε νέα δημοσίευση, ούτως ώστε το τελικό αποτέλεσμα να είναι όσο το δυνατόν εγκυρότερο.

«Ο Δοξιάδης αξιοποίησε τη θεωρητική του δουλειά για να δημιουργήσει μεθόδους σχεδιασμού στηριγμένες στη διεξοδική εμπειρική ανάλυση των δεδομένων, κυρίως με ποσοτικές μεθόδους»ⁱ. Ο ίδιος ήταν της άποψης ότι οι οργανωτικές δομές και διαδικασίες δεν θα πρέπει απορρέουν από τις λειτουργικές απαιτήσεις της κτιριολογικής δουλειάς, αλλά από τις ανάγκες των οικισμών και των συστημάτων οικισμών που ο αρχιτέκτονας θα πρέπει κάθε φορά να αναγνωρίζει εάν θέλει να τοποθετεί σε σωστές βάσεις ακόμη και το σχεδιασμό των κτιρίων. Χρησιμοποιούσε αναλυτικά επιστημονικά διαγράμματα ως εργαλείο στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Έτσι, το “σχέδιο” αποκτούσε κεντρική σημασία ως συνδετικός κρίκος μεταξύ της σκέψης και του αντικειμένου. «Τα διαγράμματά του δεν παρουσίαζαν απλές σχέσεις στο χώρο, αλλά έδιναν οπτική και συμβολική μορφή στα εννοιολογικά συστήματα που τις ερμηνεύουν»ⁱⁱ.

«Η άποψη του Le Corbusier ότι ο αρχιτέκτονας δεν θα πρέπει να περιορίζεται στο να είναι σχεδιαστής αντικειμένων, αλλά θα πρέπει να βλέπει τον εαυτό του σαν οργανωτή, αποκτά στην περίπτωση του Δοξιάδη ένα ιδιαίτερο νόημα»ⁱⁱⁱ. Στον τομέα της οργάνωσης και της διαχείρισης του γραφείου του, είχε το χάρισμα να μπορεί να συντονίζει τους συνεργάτες του, όχι μόνο με εντολές, αλλά και με τη δημιουργία μίας ενιαίας νοοτροπίας στη βάση ενός κοινού θεωρητικού και μεθοδολογικού προσανατολισμού. Είχε τον τρόπο να κάνει τους υπαλλήλους του να νιώθουν ότι αυτό που κάνουν είναι πολύ σημαντικό και να νοιάζονται για αυτό σαν να ήταν δικό τους. Οι ίδιοι πολλές φορές έκαναν «[...] οικειοθελώς και αμισθί υπερωρίες, προκειμένου το τελικό αποτέλεσμα να είναι το προσδοκώμενο»^{iv}.

Ο Δοξιάδης έζησε σε μία περίοδο, όπου το κίνημα του Μοντερνισμού είχε αρχίσει να φθίνει, ενώ παράλληλα υπήρχε η ανάδυση ενός νέου κινήματος αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων, αυτών της δεκαετίας του 1950. Ο ίδιος υπήρξε ένας από των κύριους εκφραστές του, διατηρώντας, όμως, στοιχεία από τους Μοντερνιστές. Μία από τις πιο σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ρευμάτων ήταν ο ρόλος και η σημασία που δινόταν στον άνθρωπο, αφού οι νεότεροι τον θεωρούσαν το πιο βασικό συστατικό της πόλης, σε αντίθεση με τους Μοντερνιστές, αλλά και η υιοθέτηση του δικτύου ως σημαντικού στοιχείου του σχεδιασμού.

i Κύρτσας, Αλέξανδρος-Ανδρέας, Εισαγωγικό Σημείωμα, «Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης. Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί», εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 2006, σελ. 12

ii ο.π. σελ.18

iii ο.π. σελ.13

iv Video: Greek Architects, «Αφιέρωμα: Κωνσταντίνος Δοξιάδης», 1/7/2010

εικ. 4 | Κωνσταντίνος Δοξιάδης, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

2.3 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΤΟΥ 1950

Στη δεκαετία του 1950, ο Μοντερνισμός άρχισε να κριτικάρεται έντονα, κυρίως από αυτούς που τον είχαν βιώσει στο αποκορύφωμά του και είχαν βγει από αυτόν, προσπαθώντας να προσεγγίσουν την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία από μία πιο ανθρώπινη σκοπιά. Κατά βάση, οι κατηγορίες είχαν να κάνουν με το ότι ήταν «[...] ολιστικός, ψυχρός, ομοιόμορφος, ελιτίστικος, δεν είχε νοηματικό υπόβαθρο και ψυχολογικές συνέπειες»ⁱ. Σύμφωνα με τον Hans Hansen, εκείνη την εποχή η αρχιτεκτονική αμφισβητήθηκε για την ικανότητά της να λύσει τα προβλήματα της ποσότητας. Όλα συντελούσαν στο ότι χρειαζόταν μία νέα μέθοδος που να ανταποκρίνεται στην ανάπτυξη και την αλλαγή. Αυτό οδήγησε στη μελέτη μίας ταυτότητας που να «[...] προτείνει την ανάπτυξη συστημάτων “συνδεδεμένων κτιριακών συμπλεγμάτων” που έχουν σκοπό να ανταποκρίνονται καλύτερα στο υπάρχον δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων και τα υπάρχοντα κτίρια»ⁱⁱ, αλλά και να μπορούν να υποδεχτούν τις νέες υποδομές.

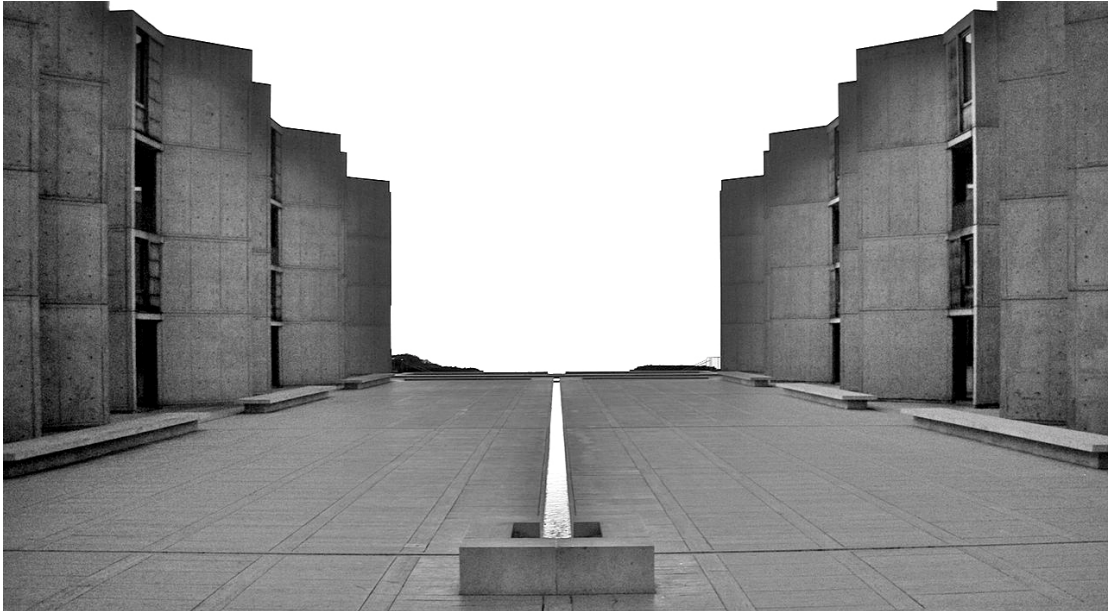
Η πολεοδομία της δεκαετίας του 1950 τέθηκε ενάντια στην “αποξένωση” που δημιουργήθηκε από τη “μηχανή κατοίκησης” του Μοντερνισμού, με κύρια έκφραση τη “Χάρτα των Αθηνών”. Θεωρήθηκε ότι πλέον πρέπει να ενταχθεί η ανθρώπινη κλίμακα και η σχέση του ανθρώπου με την αρχιτεκτονική στο ρασιοναλισμό που προϋπήρχε. Οι ιεραρχικές λειτουργίες του Μοντερνισμού αντικαταστάθηκαν από ένα πολύπλοκο σύστημα “ανθρώπινων σχέσεων”, ώστε να αντιμετωπιστούν τα ζητήματα της ανάπτυξης, της αλλαγής και της κίνησης, αλλά και αυτά του πλουραλισμού, της τοπικότητας και της απώλειας του εγχώριου. Τα ζητήματα που προέκυψαν από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και έπρεπε να λυθούν άμεσα ήταν αυτά της παραγωγής, της διανομής, της κατανάλωσης, της κατοίκησης και της αναψυχής. Όλα έπρεπε να αντιμετωπιστούν σε μεγάλη κλίμακα και σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα.

Από τη δεκαετία του 1950 και μετά έγιναν προσπάθειες να λυθούν τα προβλήματα των ανθρώπινων πόλεων με τη δημιουργία νέων και τη βελτίωση των παλιών πόλεων. “Νέες Πόλεις” δημιουργήθηκαν στην Αγγλία, τη Σουηδία, την πρώην Σοβιετική Ένωση, την Ινδία, τη Βραζιλία, το Πακιστάν κλπ. «Πρόκειται για σημαντικά πειράματα στον τομέα της Πολεοδομίας, τα οποία όμως δεν κατάφεραν να εμπλουτίσουν τις υπάρχουσες γνώσεις στο βαθμό που χρειαζόταν ώστε να ανταποκριθούν στις ανάγκες της εποχής»ⁱⁱⁱ.

i Zaib, Ahmed, «Adjusting / Amending the Modern: Doxiadis' use of Urban Design Vocabulary, Grammar, Syntax and the Eclectic Local», Doctoral Research, KU Leuven, Βέλγιο, Σεπτέμβριος 2007, σελ. 1

ii Smithson, Alison, «Recollection by Peter Smithson, Team 10 Meetings 1953-1984», εκδόσεις Rizzoli, Νέα Υόρκη, 1991, σελ. 60

iii Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 44-56

εικ. 5 | Salk Institute, Luis Kahn, 1960, πηγή: wikipedia_Modern Architecture

Σύμφωνα με τον Aldo Van Eyk (1962), «[...] κάθε περίοδος απαιτεί τη δικιά της γλώσσα σαν συστατικό στοιχείο, σαν εργαλείο το οποίο να λύνει τα ανθρώπινα προβλήματα της εποχής»ⁱ και στη συγκεκριμένη περίπτωση ήρθε στο προσκήνιο η έννοια της “ευελιξίας”, όχι στο επίπεδο του κτιρίου, αλλά στο επίπεδο του σχεδιασμού ενός περιβάλλοντος στο οποίο θα μπορούν να τοποθετηθούν τα κτίρια με τις απαιτούμενες λειτουργίες. Στη νέα εποχή της “μετάβασης” μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκουν ο Saarinen, ο Giedion, αλλά και ο Δοξιάδης.

Ο Δοξιάδης, σαν προσωπικότητα, μπορεί να φανερώσει πολλά για την πολεοδομία της εποχής του και για τη μετάλλαξη των μοντερνιστικών ιδεών για την πόλη. Παρότι στα πρώτα του βήματα ως φοιτητής επηρεάστηκε από τον Le Corbusier και το έργο του “Precision”, προσπάθησε να το αναθεωρήσει και να αλλάξει την πορεία του, κάνοντάς το πιο ανθρώπινο. Χρησιμοποίησε τον άνθρωπο ως το πιο σημαντικό συστατικό της πόλης, που σε συνδυασμό με τα άλλα τέσσερα στοιχεία (φύση, κοινωνία, κελύφη και δίκτυα) αποτελούν το μόριό της και πρέπει να βρίσκονται σε πλήρη ισορροπία για να λειτουργεί σωστά η πόλη, σύμφωνα με τη θεωρία του για την Οικιστική.

Η ιδέα της Δυναπόλης ήταν λιγότερο ουτοπική από αντίστοιχες ιδέες της εποχής του και κινούνταν προς την ίδια κατεύθυνση με την πολεοδομία της εποχής του (Team X κλπ.) και σε αντίθεση με τη λογική της Χάρτας των Αθηνών, που είχε προηγηθεί.

ⁱ Smithson, Alison, «Recollection by Peter Smithson, Team 10 Meetings 1953-1984», εκδόσεις Rizzoli, Νέα Υόρκη, 1991, σελ. 23

2.4 ΑΠΟ ΤΑ CIAM ΣΤΑ ΣΥΜΠΟΣΙΑ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ

Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης ήταν υπέρ της ενότητας των επιστημών, θεωρώντας ότι μέσω της συνεργασίας με επιστήμονες από διάφορους κλάδους θα μπορούσε να αναπτύξει ζητήματα και προβληματισμούς πάνω στο θέμα των ανθρώπινων οικισμών. Έτσι, από τον Ιούλιο του 1963 (30 χρόνια μετά το 4ο CIAM και την υπογραφή της Χάρτας των Αθηνών) και κάθε Ιούλιο για τα επόμενα δώδεκα χρόνια (μέχρι και το θάνατό του) διοργάνωνε τα Συμπόσια της Δήλου, προσκαλώντας προσωπικότητες διεθνούς κύρους από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, σε μία προσπάθεια συνολικής αντιμετώπισης της κρίσης των ανθρώπινων οικισμών και της ανάπτυξης της επιστήμης της Οικιστικής. Οι συζητήσεις γίνονταν (στα πρότυπα του 4ου CIAM – Μασσαλία-Πειραιάς) πάνω σε ένα πλοίο που ταξίδευε στο Αιγαίο και σταματούσε σε διάφορα λιμάνια, με τελικό προορισμό τη Δήλο, όπου κάθε Συμπόσιο έκλεινε με μία πανηγυρική συγκέντρωση στο αρχαίο θέατρο και με την ανάγνωση και την υπογραφή μίας διακήρυξης που αναφερόταν τόσο σε ζητήματα αξιών, όσο και σε ζητήματα που αφορούσαν προτεινόμενες προοπτικές της έρευνας γύρω από ζητήματα οικισμών και καλλιέργειας αρχιτεκτονικών και πολεοδομικών ιδεών.

Το πνεύμα στο οποίο κινήθηκαν οι διακηρύξεις των Συμποσίων φάνηκε χαρακτηριστικά από την πρώτη διακήρυξη το 1963: *«Ο στόχος πρέπει να είναι να δημιουργήσουμε οικισμούς που δεν θα ικανοποιούν τους ανθρώπους μόνο ως γονείς και εργαζόμενους, αλλά επίσης και ως ενδιαφερόμενους για μάθηση, ως δημιουργούς και ως πολίτες. Η συμμετοχή των ανθρώπων στη διαμόρφωση του περιβάλλοντός τους θα πρέπει να είναι ουσιαστική. Ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός θα πρέπει να εξασφαλίσει ότι αυτές οι δυνατότητες δεν θα αποκλείονται λόγω μίας στατικής αντίληψης των ανθρώπινων οικισμών»*ⁱ.

Σημαντικό ρόλο στην άρτια διεξαγωγή των Συμποσίων της Δήλου έπαιξαν, πέρα από τον ίδιο το Δοξιάδη, που είχε το ρόλο του διοργανωτή, δύο άτομα που είχαν συμμετάσχει και στα αντίστοιχα Συνέδρια των Μοντερνιστών, η Jacqueline Tyrwhitt, ως πρακτικογράφος (παρότι αρχιτέκτονας τοπίου και πολεοδόμος), και ο Siegfried Giedion, ως γενικός γραμματέας του CIAM. Ο τελευταίος, μάλιστα, *«[...] ήταν ο μόνος μεταξύ των καλεσμένων που συμμετείχε στο ταξίδι από τη Μασσαλία στον Πειραιά με το πλοίο 'Πατρίς II' το καλοκαίρι του 1933»*ⁱⁱ και στη συνέχεια στην υπογραφή της "Χάρτας των Αθηνών", που αναφέρεται κυρίως στο ζήτημα της λειτουργικής πόλης, και στο λόγο του το 1963 συνέδεσε την πρώτη διακήρυξη της Δήλου με τη Χάρτα των Αθηνών.

ⁱ Ψωμόπουλος, Παναγής, «Jacky and the Delos Symposia», *Ekistics*, τόμος 52, Αθήνα, Ιούνιος 1985, σελ. 4

ⁱⁱ Κύρτσας, Αλέξανδρος-Ανδρέας, *Η Οικιστική και ο κόσμος των επιστημών*, «Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης. Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί», εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 2006, σελ. 457

ΕΙΚ. 6 | Στο αρχαίο θέατρο της Δήλου, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ των δύο συμποσίων ήταν ότι, ενώ στα CIAM οι καλεσμένοι, πέρα από αρχιτέκτονες και πολεοδόμους, ήταν καλλιτέχνες, σε αυτά της Δήλου ήταν επιστήμονες, τόσο από τον χώρο της κοινωνιολογίας, όσο και των φυσικών επιστημών, αλλά και μαθηματικοί, οικονομολόγοι και συγγραφείς. Αυτό οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο ο Δοξιάδης αντιλαμβανόταν τις πολύπλευρες ανάγκες ενός ανθρώπινου οικισμού. Ο ίδιος θεωρούσε ότι το θέμα αυτό έπρεπε να αντιμετωπιστεί από πολλές και διαφορετικές σκοπιές, λαμβάνοντας υπόψη τις θεωρίες που αφορούσαν από τα πιο κοινωνιολογικά, έως τα πιο τεχνοκρατικά ζητήματα.

«Η Χάρτα των Αθηνών τελειώνει αναφερόμενη στην ανεπάρκεια των “υπαρχόντων δικτύων αστικής μετακίνησης”, αναφερόμενη μόνο στην ορατή κίνηση των αυτοκινήτων και των πεζών. Αντίθετα, ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης, η Jacqueline Tyrwhitt και οι υπόλοιποι συμμετέχοντες στα Συμπόσια της Δήλου προσπάθησαν να πάνε ένα βήμα παραπέρα την έννοια της μετακίνησης, ορίζοντάς την ως ροή πληροφοριών»¹.

Σε αντίθεση με τη λογική της Χάρτας, που ήθελε την πόλη να αναπτύσσεται κατακόρυφα, ελευθερώνοντας τη γη, στα Συμπόσια της Δήλου ήρθε στο προσκήνιο η παγκόσμια συζήτηση για την πόλη, αλλά με τους όρους του Δοξιάδη, που την ήθελε να αναπτύσσεται οριζόντια, αναδυόμενη πάνω στον πλανήτη. Ο ίδιος βοηθήθηκε πολύ από τη σκέψη των διανοούμενων της εποχής, που τότε διαμόρφωναν στο θεωρητικό πλαίσιο αυτή τη λογική του παγκόσμιου χωριού. *«Ο Δοξιάδης, παρότι ήταν ο οργανωτής των συμποσίων,*

¹ Wigley, Mark, «Network Fever», Grey Room 04, Θερινό Τεύχος, 2001, σελ. 91

εικ. 7 | Συμπόσιο Δήλου 1969, στο πλοίο, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

κατά τη διάρκεια αυτών ήταν μαθητής, καθώς άκουγε θεωρίες από ειδικούς όλων των κλάδων, τις οποίες μετά εφάρμοζε στην πράξη, όπως αυτή των δικτύωνⁱ. Συγκεκριμένα, επηρεασμένος από τη στρατιωτική προσέγγιση του Buckminster Fuller σε αυτό το θέμα, προσπάθησε να την εισάγει στην καθημερινή ζωή. «Παρότι δεν χρησιμοποιούσε τον όρο “δίκτυο” εξαρχής, στη συνέχεια γίνεται και ο ίδιος ένας θεωρητικός των δικτύων, καθώς αντιλαμβάνεται τη σημασία τους»ⁱⁱ, χαρακτηρίζοντάς τα, μάλιστα, ως τον τρόπο να ανοίγεται προς τα έξω, προστατεύοντας παράλληλα τον εαυτό σου.

ⁱ Video: Τζιρτζιλάκης, Γιώργος, «Κωνσταντίνος Δοξιάδης: Ένας ρομαντικός του Πραγματισμού», Πορträιτα και Διαδρομές Ελλήνων Αρχιτεκτόνων, © ERT S.A., 11/04/2008

ⁱⁱ Ο.Π.

Στο 1ο Συμπόσιο της Δήλου ο Δοξιάδης ανέφερε την πόλη ως οργανισμό, τονίζοντας ότι *«ένα νέο σώμα μπορεί και πρέπει να αναπτύσσεται. Οι πόλεις μπορούν να βοηθηθούν, ούτως ώστε να φτάσουν σε μία ανώτερη βιολογική τάξη και το κύριο μέσο για αυτή την αναβάθμιση είναι τα αόρατα (ηλεκτρονικά) δίκτυα»*ⁱ. Για τον Buckminster Fuller, η ιδέα των σταθερών οικισμών ήταν παρωχημένη στη σύγχρονη “υπερκινητική” εποχή. Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και η άποψη του Marshall McLuhan, ο οποίος θεωρούσε ότι όλο το πλαίσιο της δημιουργίας οικισμών έπρεπε να αλλάξει. Συγκεκριμένα, ανέφερε ότι *«επιλέγουμε ως σημαντικότερα προβλήματα, πράγματα που πιθανότατα θα εξαφανιστούν με την άνοδο των επιπέδων πληροφοριών, όπως η σύγχυση και η συμφόρηση»*ⁱⁱ, υπονοώντας ότι τα κυκλοφοριακά προβλήματα θα παύσουν να έχουν σημασία, όταν η άνοδος της τεχνολογίας θα είναι τέτοια που θα επιτρέπει στον άνθρωπο να εξυπηρετεί τις ανάγκες του, χωρίς να χρειάζεται ο ίδιος να μετακινηθεί.

Στο 4ο Συμπόσιο της Δήλου (1966) ο αρχιτέκτονας Kenzo Tange, “πατέρας” των Μεταβολιστών, τόνισε ότι *«οι κάτοικοι μίας πόλης είναι σαν τα ηλεκτρόνια που ρέουν μέσα σε έναν ηλεκτρονικό εγκέφαλο»*ⁱⁱⁱ. Κατά την άποψή του, *«η Ιαπωνία μπορεί να διατηρήσει την “οργανική” της ζωή μόνο αν γίνει μία κολοσιαία πόλη, μέσω της σύνδεσης των φυσικών, κοινωνικών και πληροφοριακών δικτύων σε ένα κεντρικό σύστημα»*^{iv}. Η δουλειά του είχε παρουσιαστεί στο 8ο CIAM (Hoddesdon, 1951) και ο ίδιος συμμετείχε στο 11ο και τελευταίο CIAM (Otterloo, 1959). Στο 8ο Συμπόσιο όλοι συμφώνησαν ότι «τα συστήματα πληροφορίας σήμερα έχουν περισσότερη δύναμη στην κοινωνία από ποτέ, διότι οι υπολογιστές έχουν μεγεθύνει τις δυνατότητες των ανθρώπινων αισθήσεων».

Στο 10ο Συμπόσιο της Δήλου, ο Buckminster Fuller υπογράμμισε ότι *«η ομάδα δεν είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει το γεγονός ότι στο πλοίο που βρίσκονταν ήταν εγκατεστημένα σήματα πάνω από ένα εκατομμύριο ραδιοφωνικών σταθμών»*^v, τονίζοντας την αδυναμία των παρευρισκομένων να αποδεχθούν την κυριαρχία των αόρατων δικτύων πληροφορίας έναντι των φυσικών. Παράλληλα, ο ακαδημαϊκός και συγγραφέας Marshall McLuhan ανέφερε ως το μεγαλύτερο έργο πολεοδομικού σχεδιασμού το “Ulysses” του James Joyce (1922) και χαρακτήρισε τη rock μουσική ως *«ένα τεράστιο παγκόσμιο δίκτυο πολιτισμών, το οποίο συνδέεται άμεσα με την υγεία των ανθρώπινων οικισμών»*^{vi}, εφόσον κατεργάζεται τους ήχους της πόλης. Σύμφωνα με τον ίδιο, *«η μουσική και τα βιβλία κάνουν τα κτίρια να μοιάζουν με απολιθώματα»*^{vii}.

i Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 43

ii Tyrwhitt, Jacqueline, «Buckminster Fuller in the Discussions about Energy», Ekistics, τόμος 34, Αθήνα, Οκτώβριος 1972, σελ. 241

iii Tyrwhitt, Jacqueline, «Kenzo Tange», Ekistics, τόμος 22, Αθήνα, Οκτώβριος 1966, σελ. 259

iv Tange, Kenzo, «Tokaido-Megalopolis: The Japanese Archipelago in the Future», εκδόσεις Praeger, Νέα Υόρκη, 1970, σελ. 154

v Tyrwhitt, Jacqueline, «Buckminster Fuller in the Discussions about Energy», Ekistics, τόμος 34, Αθήνα, Οκτώβριος 1972, σελ. 242

vi Tyrwhitt, Jacqueline, «Communication via Humor», Ekistics, τόμος 34, Αθήνα, Οκτώβριος 1972, σελ. 282

vii ο.π. σελ. 283

εικ. 8 | Οι Team 10 στο 11° CIAM του Otterlo, 1959, πηγή: <http://www.team10online.org>

Υπήρχε η πεποίθηση ότι «η έννοια της μεταφοράς, όπως την ξέρουμε σήμερα, μπορεί να εκλείψει όταν οι μετακινούμενες ιδέες αντικαταστήσουν τους κινούμενους ανθρώπους»ⁱ. Αυτό ήταν και το κλειδί με το οποίο τα Συμπόσια της Δήλου άλλαξαν τη νοοτροπία που υπήρχε από τα CIAM. Η κίνηση της ηλεκτρονικής πληροφορίας αντιμετωπιζόταν σαν βιολογική, περισσότερο υπερτονίζοντας τη σημασία και το ρόλο της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, παρά εγκαταλείποντας τον.

Σημαντικό ρόλο, όμως, στη διάλυση του CIAM έπαιξε μία ομάδα (νέων τότε) αρχιτεκτόνων, οι Team X, οι οποίοι προσέγγισαν το θέμα των δικτύων διαφορετικά σε σχέση με ό,τι είχε ειπωθεί μέχρι τότε. Συγκεκριμένα, στο 9ο CIAM (Aix-en-Provence, 1953) οι Alison και Peter Smithson, με σημαντικά έργα με έμφαση στον αστικό ιστό στο ενεργητικό τους ("Hauptstad Berlin Scheme", 1957) υποστήριξαν ότι: «οι δρόμοι και το δίκτυο των δρόμων θα πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν την αρένα στην οποία διαδραματίζονται οι κοινωνικές σχέσεις και όχι σαν ένας τρόπος μετακίνησης»ⁱⁱ.

Ανάλογες πεποιθήσεις είχαν και οι George Candilis και Shadrach Woods, οι οποίοι αντίστοιχα δημιούργησαν τεράστια "λεία κτίρια" ως σημεία ύφανσης των υποδομών των δικτύων κίνησης και δημοσίευσαν σημαντικά άρθρα πάνω στο ζήτημα του ιστού ("Web", 1962), αλλά και ο Aldo van Eyk, ο οποίος θεωρούσε ότι ο ρόλος του αρχιτέκτονα είναι να παρέχει στη πόλη ένα "δίκτυο ρωγμών". Έτσι, λόγω της διαφορετικής αντιμετώπισής

ⁱ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Networks: Information, Communication and Transportation», Ekistics, Αθήνα, Ιούνιος 1973, σελ. 42

ⁱⁱ Smithson, Alison, «Recollection by Peter Smithson, Team 10 Meetings 1953-1984», εκδόσεις Rizzoli, Νέα Υόρκη, 1991, σελ. 60

εικ. 9 | Τα ιδρυτικά μέλη των CIAM στη La Sarraz, 1928, πηγή: Google Images

τους στο θέμα των δικτύων (φυσικών, κοινωνικών και επικοινωνιακών) αποσπάστηκαν από το CIAM και παράλληλα προκάλεσαν και τη διάλυσή του.

«Η Jacqueline Tyrwhitt, ως μέλος της επιτροπής των CIAM τότε, είχε αντισταθεί στην επίθεση που είχε δεχθεί η παλιά γενιά στα τελευταία CIAM από τους Team X, αλλά τελικά συμφώνησε στην ιδέα να δοθούν τα σκήπτρα στη νέα γενιά. Η ίδια θεώρησε ότι ήταν ανάγκη για μία νέα διεπιστημονική έρευνα, ώστε να ανοίξουν οι ορίζοντες της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας, κάτι το οποίο την ένωσε με το Δοξιάδη. Η επίδραση της τεχνολογίας αντιπροσώπευε ένα κοινό κατώφλι και μία κοινή πορεία για το μέλλον»¹.

¹ Bosman, Jos, "CIAM after the War: A Balance of the Modern Movement," Rassegna 52, Δεκέμβριος 1992, σελ. 7

2.5 ΠΡΟΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Το κίνημα των μοντερνιστών, που προηγήθηκε χρονικά του Δοξιάδη, άφησε αναμφίβολα το στίγμα του πάνω στα έργα του. Ο ίδιος, παρότι επηρεάστηκε αισθητά από αυτό, προσπάθησε να πάει την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία ένα βήμα παραπέρα, στρέφοντας το ενδιαφέρον και την προσοχή του στον άνθρωπο, τον οποίο ο ίδιος αντιλαμβάνεται ως το πιο σημαντικό συστατικό του σχεδιασμού του, ακολουθώντας έτσι την τάση που υπήρχε στην πολεοδομία της δεκαετίας του 1950. Αυτό που τον διαφοροποίησε από τους υπόλοιπους θεωρητικούς της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας της εποχής του ήταν ο καθοριστικός ρόλος που είχε η μεγάλη κλίμακα στο σχεδιασμό του για τις δυναμικές οικιστικές μονάδες, διότι ο ίδιος πάντα ξεκίναγε τα έργα του μελετώντας διεξοδικά την ευρύτερη περιοχή και στη συνέχεια εστίαζε στις μικρότερες κλίμακες.

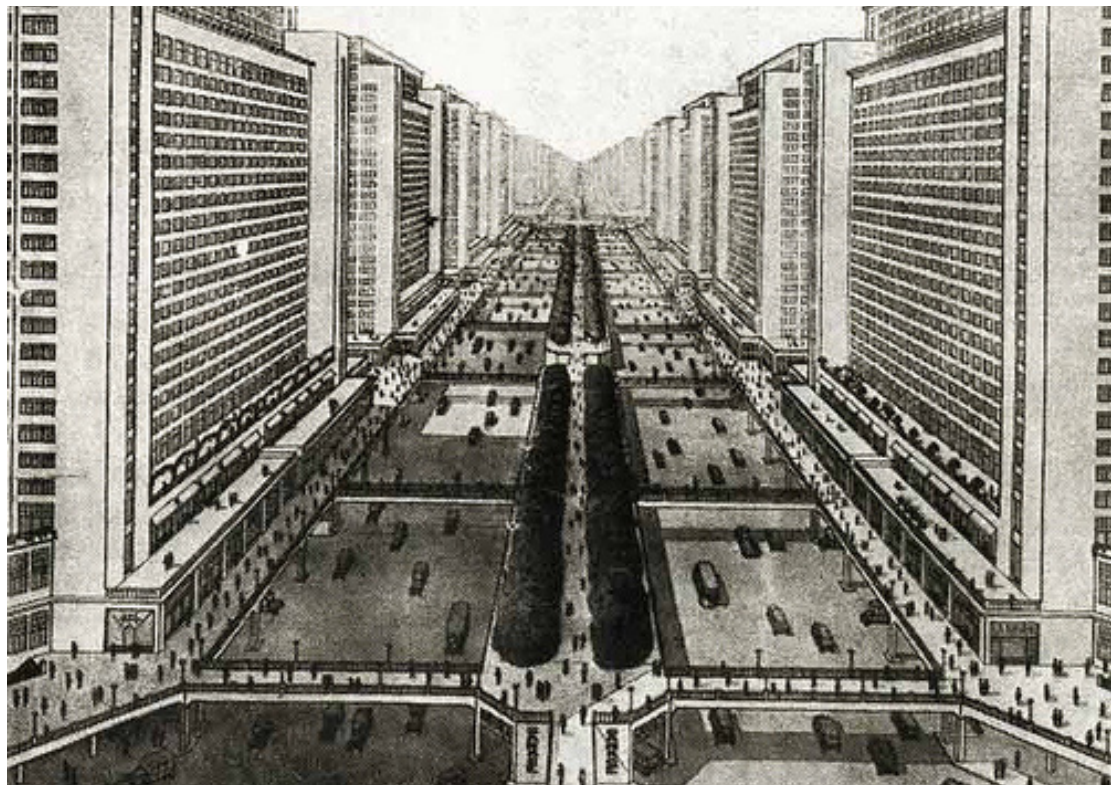
Κομβικός στην πορεία του Δοξιάδη ήταν ο ρόλος του Le Corbusier, τη δουλειά του οποίου παρακολουθούσε από φοιτητής, θέτοντας ως στόχο να συνεχίσει στα χνάρια του, αλλά με άξονα τις ανάγκες του ανθρώπου και όχι της μηχανής, χρησιμοποιώντας τα δίκτυα ως βασικό εργαλείο στο σχεδιασμό του. *«Ο Le Corbusier γνώριζε πολύ καλά το ρόλο που διαδραμάτιζαν τα νέα συστήματα επικοινωνίας της εποχής, όπως το τηλέφωνο, και συχνά αναφερόταν σε αυτό. Στην πράξη όμως, και συγκεκριμένα στο έργο του “Ville Radieuse” (1924), χρησιμοποιεί τον όρο “δίκτυο” μόνο για να περιγράψει τα δίκτυα των δρόμων της πόλης»ⁱ.*

Όσον αφορά στο ανθρώπινο δωμάτιο, οι σκέψεις του θύμιζαν το Modulor του Le Corbusier, αλλά κινήθηκαν σε τελείως διαφορετική κατεύθυνση. Ο Δοξιάδης προσπάθησε να δημιουργήσει ένα δωμάτιο, το οποίο να υπακούει σε θέματα ψυχολογίας και ανθρωπολογίας, ενώ ο Le Corbusier έστρεψε το ενδιαφέρον του στη λειτουργικότητα των χώρων. Για το Δοξιάδη, *«το τετράγωνο έχει καθολική σημασία, ενώ χρησιμοποιεί οποιοδήποτε άλλο σχήμα μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και μόνο όταν οι καταστάσεις του το επιτρέπουν και μπορεί να γίνει αποδεκτό»ⁱⁱ.*

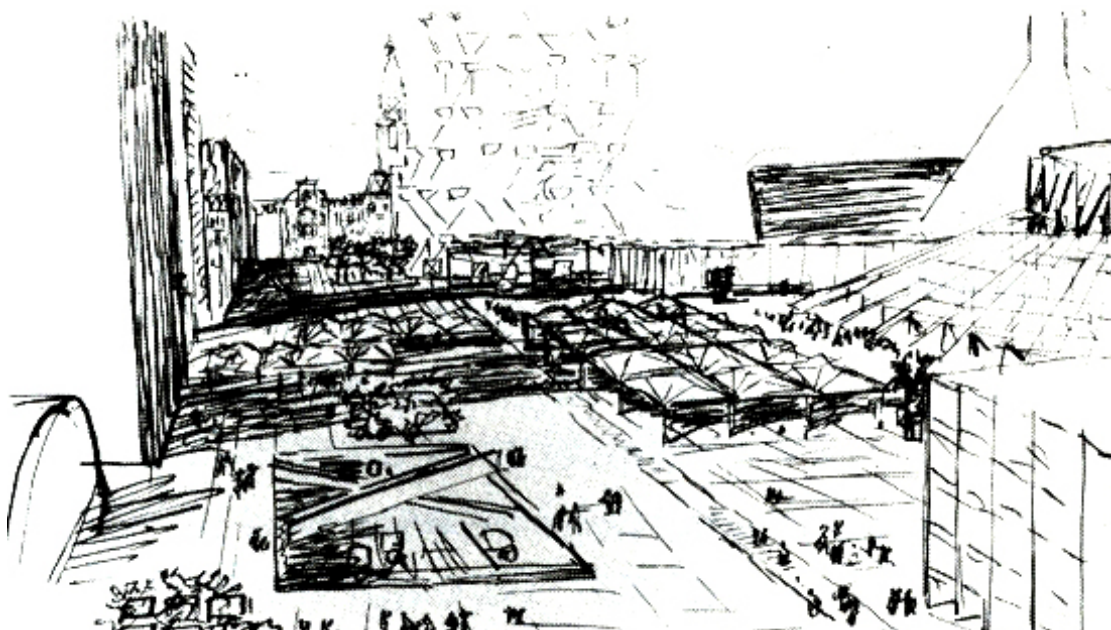
Σημαντικά έργα του Le Corbusier που μπορεί να πει κανείς ότι επηρέασαν τα έργα του Δοξιάδη είναι το “University City for Students” (1925), το “The Extendible Museum” (1939) και το “La Sainte – Baume” (1948). Πρόδρομοί του, όμως, μπορούν να θεωρηθούν και άλλοι σημαντικοί αρχιτέκτονες του 19ου και του 20ου αιώνα, που με τα έργα τους επηρέασαν το σχεδιασμό του, όπως ο Bernard Pite (“English Mission Hospital”, 1893-96), ο Louis Kahn (“Philadelphia: Proposal for change within existing urban structure”, 1956), ο Jacob Berend Bakema (“Lijh Ban”, Rotterdam, 1956) και ο

ⁱ Wigley, Mark, «Network Fever», Grey Room 04, Θερινό Τεύχος, 2001, σελ. 94

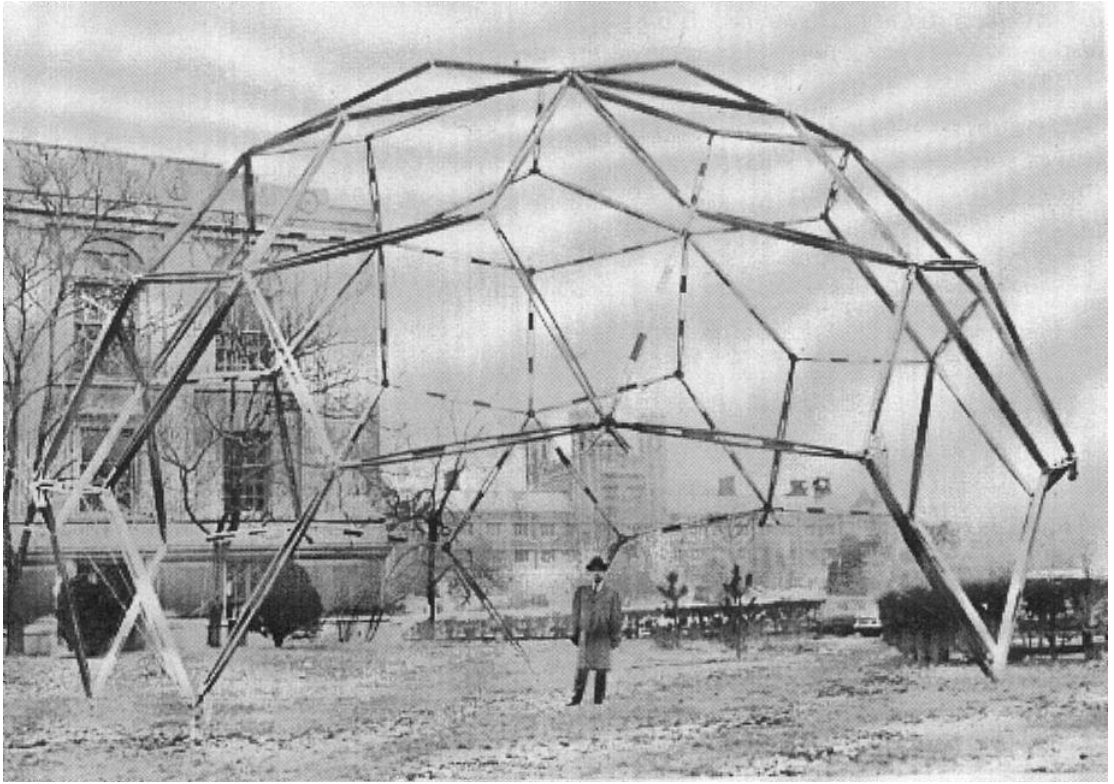
ⁱⁱ Κύρτσος, Αλέξανδρος-Ανδρέας, «Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης. Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί», εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 2006, σελ. 25

εικ. 13 | Ville Radieuse, Le Corbusier, 1924, πηγή: Google Images

εικ. 14 | Market Street East, Philadelphia, Louis Kahn, 1952, πηγή: Google Images

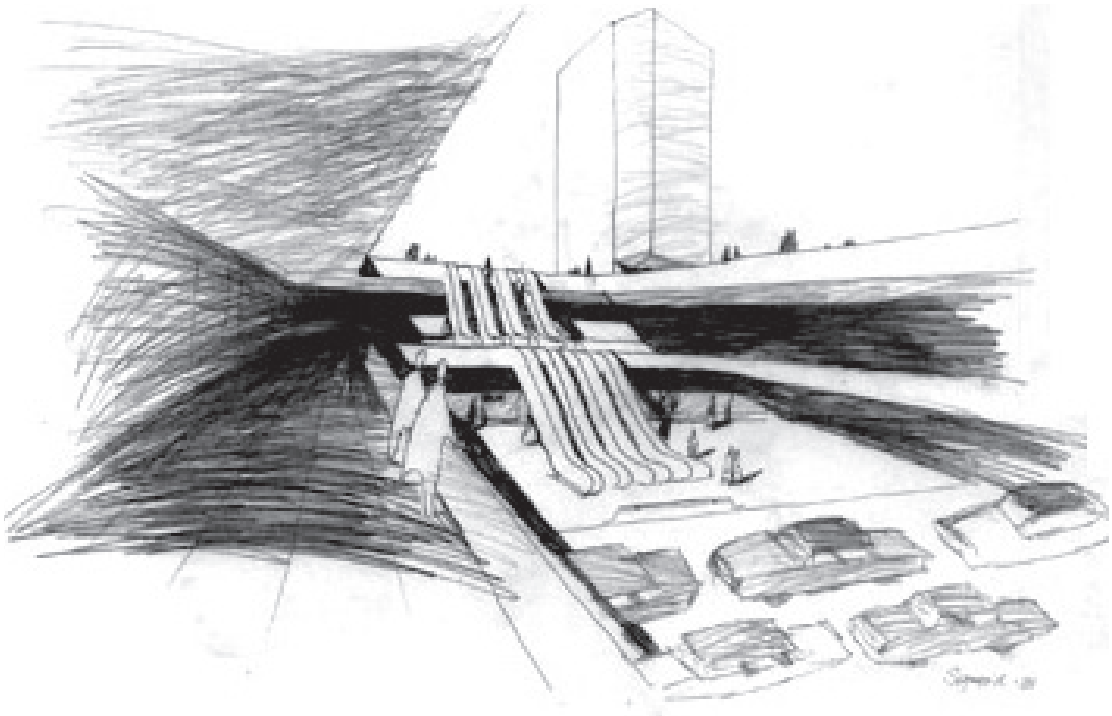

εικ. 15 | Dome, Buckminster Fuller, Washington University, St. Louis, 1954, πηγή: © The Estate of R. Buckminster Fuller

Σημαντικό ρόλο στην πορεία του Δοξιάδη έπαιξε ο Buckminster Fuller. Ο ίδιος, παρότι θεωρούταν μέντορας των Συμποσίων της Δήλου και των ιδεών που προέκυπταν από αυτά, κρατούσε παράλληλα μία κριτική στάση απέναντί τους. Συγκεκριμένα, το 1966, σε ένα γράμμα που απέστειλε στον ίδιο το Δοξιάδη, επέμεινε ότι η τεχνολογία θα ανοίξει το δρόμο και θα αποτελέσει την πυξίδα για το μέλλον. Σύμφωνα με τον ίδιο, «[...] οι καινούριες τεχνολογίες θα καταστήσουν παρωχημένη τη συμβατική αρχιτεκτονική και την πολεοδομία, υποκαθιστώντας το στατικό πολεοδομικό σχεδιασμό με την “Άμεση Πόλη”ⁱ, θεωρώντας ότι «[...] τα νέα παγκόσμια δίκτυα προωθούν την “υπερκινητικότητα” των σωμάτων και των χώρων, όντας τεχνολογικά αναβαθμισμένα και διαρκώς κινούμενα και τα ανθρώπινα σώματα θα αποτελέσουν τους νέους χώρους»ⁱⁱ. Αυτή ήταν και η θεσμική διαφορά μεταξύ των δύο, η φυσική αποσύνδεση από τα δίκτυα υποδομής που προτείνει ο Fuller (“One World Town”, 1927), σε αντίθεση με την εγκατάσταση τεράστιων φυσικών δικτύων που προτείνει ο Δοξιάδης.

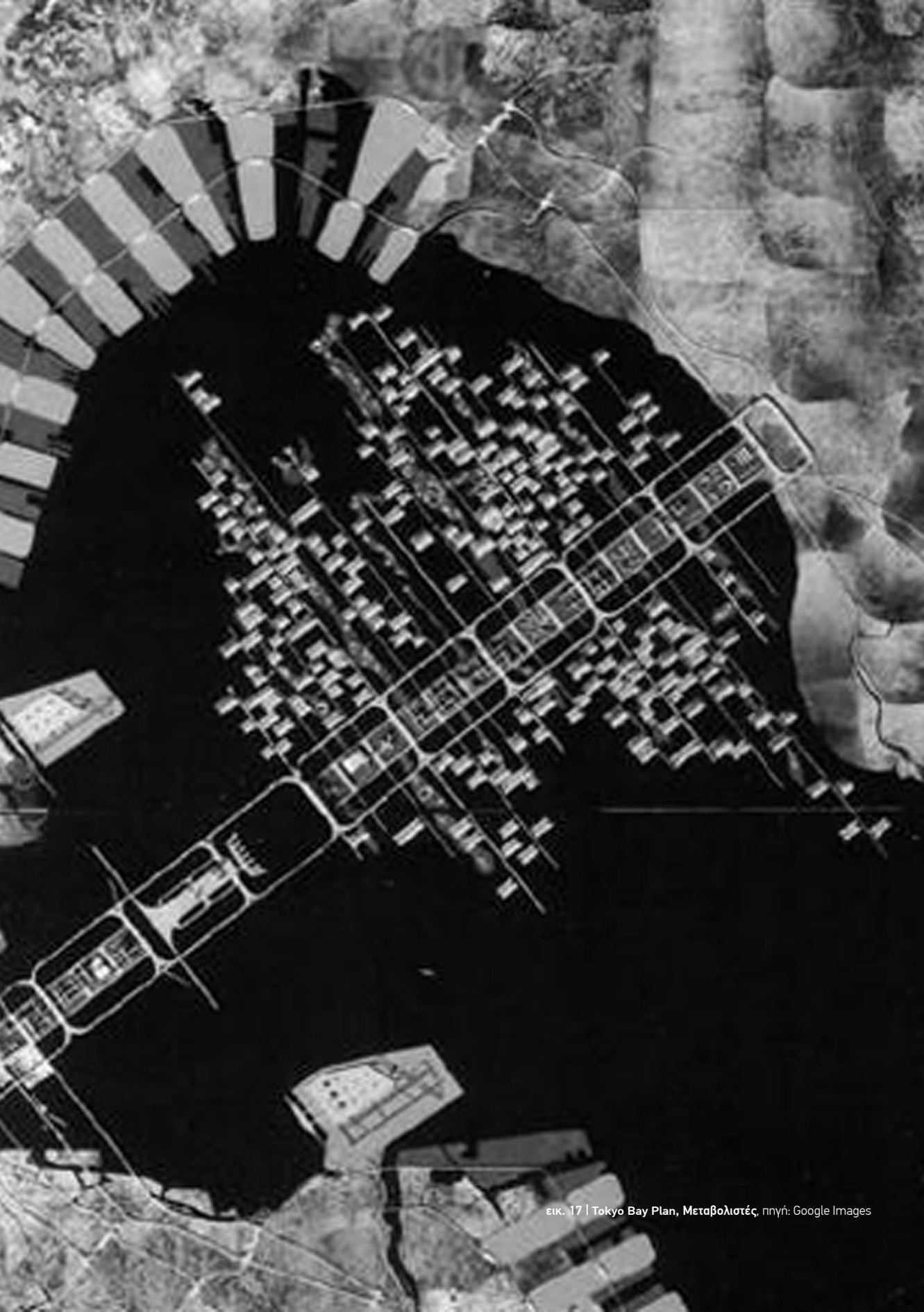
ⁱ Fuller, Buckminster, «Letter to Doxiadis», Main Currents in Modern Thought 25, Μάρτιος 1969, σελ. 88

ⁱⁱ ο.π. σελ. 92

εικ. 16 | Berlin Hauptstadt, Competition entry 1957-1958, nnyr: <http://www.team10online.org>

Πολλά κοινά στοιχεία στη στρατηγική και το σχεδιασμό του εντοπίζονται στα έργα των Team X. Ως μεταπολεμικοί σχεδιαστές, είχαν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που είχαν προκύψει από τις καταστροφές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, προάγοντας την κοινωνική αλληλεγγύη και δημιουργώντας νέες κοινότητες. Σκοπός τους ήταν να σχεδιάσουν χώρους που να δημιουργούν και να σταθεροποιούν τις ανθρώπινες σχέσεις, επηρεασμένοι από τους θεωρητικούς της κοινωνιολογίας της εποχής τους. Οι άνθρωποι που θα κατοικούσαν δεν θα είχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους, λόγω του πολέμου που είχε προηγηθεί. Η διαφορά τους όμως ήταν στο τί όριζαν ως κέντρο βάρους και βασικό εργαλείο τους σχεδιασμού τους, διότι ο μεν Δοξιάδης όριζε τα δίκτυα (φυσικά και τεχνητά), ενώ οι Team X το δρόμο (αστικό ιστό). Οι τελευταίοι θεωρούσαν ότι η άποψη που επικράτησε κατά τη διάρκεια του Μοντερνισμού, ότι ο δρόμος είναι απλά και μόνο ο χώρος για τη μετακίνηση από κτίριο σε κτίριο, έπρεπε να αλλάξει ριζικά και να δοθεί ζωή σε αυτόν. Από την άλλη, ο Δοξιάδης τον αντιμετώπιζε ως τμήμα του δικτύου υποδομών της πόλης, το οποίο αναπτύσσεται παράλληλα με αυτήν, χωρίς να του δίνει εξέχοντα ρόλο.

εικ. 17 | Tokyo Bay Plan, Μεταβολιστές, πηγή: Google Images

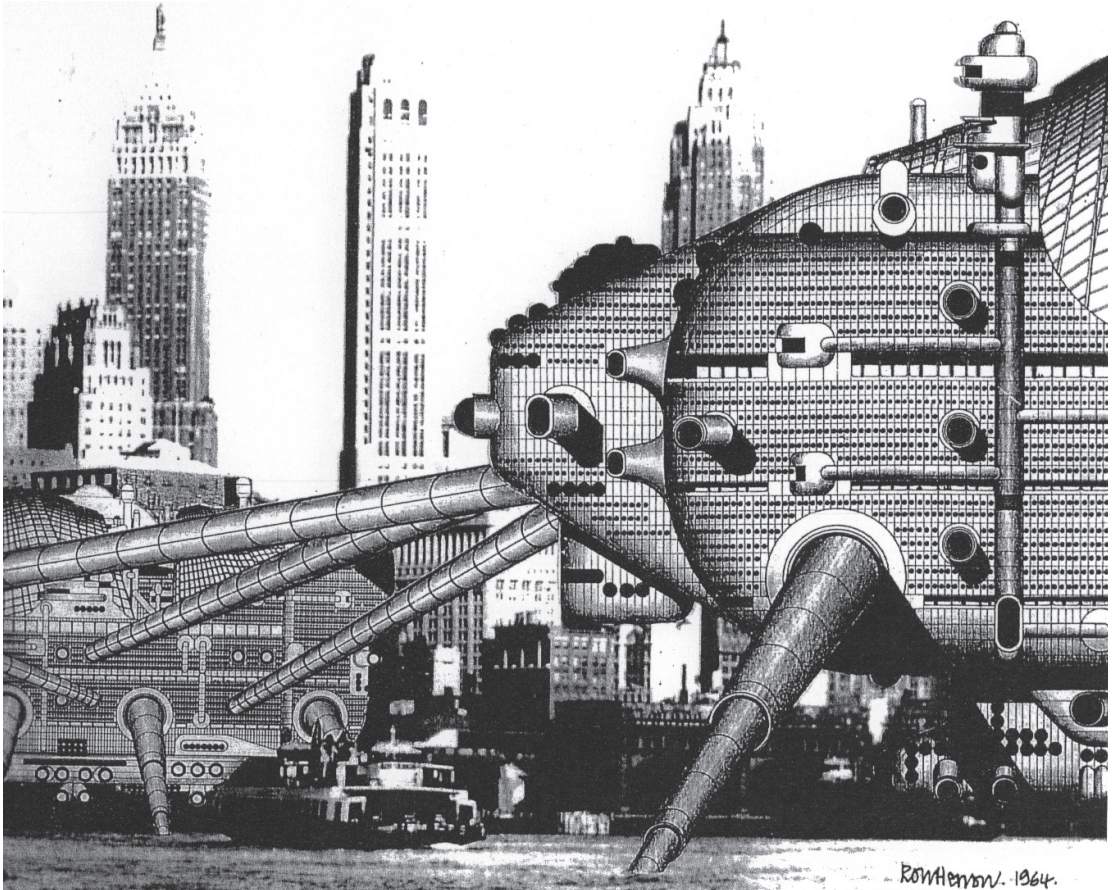
Το κίνημα των Μεταβολιστών, που δραστηριοποιήθηκε την ίδια εποχή, με “πατέρα” τον Kenzo Tange, ασχολήθηκε με την αρχιτεκτονική σε σχέση με τη βιολογία και τη συμβίωση και ανέπτυξε συστήματα τεμνόμενων ιστών, αντιμετωπίζοντας την αρχιτεκτονική σαν βιολογικό κύκλωμα. Τα πρώτα έργα τους παρουσιάστηκαν στο 11ο CIAM (Otterloo, 1959) από τον ίδιο τον Tange, στο ξεκίνημα των Team X. Ένα από αυτά είναι το “Marine City and Cell City, a complete network of living facilities, based on movement” (Kiyonori Kikutake, 1959), στο οποίο οι σταθερές κατασκευές επιτρέπουν στις κτιριακές μονάδες να μεγαλώνουν, να πεθαίνουν και να ξαναμεγαλώνουν. Η λογική τους συνέπιπτε με αυτή του Δοξιάδη στο ότι και ο ίδιος είχε χαρακτηρίσει την πόλη σαν έναν οργανισμό (1ο Συμπόσιο Δήλου, 1963), λέγοντας μάλιστα ότι *«[...] αν μία πόλη έχει την καρδιά για να αντέξει ένα εκατομμύριο κατοίκους και ξεπεράσει αυτό το όριο, τότε χρειάζεται και δεύτερη και τρίτη, σε ένα σύστημα που θα έχει προσχεδιαστεί»ⁱ*, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο η επιστήμη της Οικιστικής επαναδιατύπωσε τα δίκτυα, θεωρώντας το ανθρώπινο σώμα και την πόλη ως τμήματα του ίδιου δικτύου.

Παράλληλα, την ίδια εποχή δραστηριοποιήθηκαν και οι φουτουριστές Archigram, μέσω των οποίων *«[...] έγινε ορατή η ροή των πληροφοριών στην αρχιτεκτονική»ⁱⁱ*. Οι ίδιοι έδωσαν έμφαση στην τεχνολογική πλευρά του βιοτεχνολογικού ισοζυγίου, σε αντίθεση με τους Μεταβολιστές. Η δουλειά τους επηρεάστηκε από αυτή του Antonio Sant'Elia, του Buckminster Fuller και του Yona Friedman, ενώ οι ίδιοι επηρέασαν σημαντικά μεταγενέστερα έργα όπως το “Pompidou” (Renzo Piano και Richard Rogers, 1971), αλλά και μερικά από τα πρώτα έργα του Norman Foster, τον Gianfranco Franchini και τους Future Systems. Μερικά από τα πιο σημαντικά έργα τους είναι το “Plug-in-City” (Peter Cook, 1964), μία υπερ-κατασκευή χωρίς κτίρια, το “The Walking City” (Ron Heron, 1964), μία πόλη που αποτελείται από κτίρια-ρομπότ, τα οποία κινούνται μέσα σε αυτήν, αλλά και το “Instant City” (1968), ένα τεχνολογικό γεγονός, που, υπό τη μορφή τριγωνικού δικτύου, καλύπτει όλη την Αγγλία.

Σε αυτά, η κίνηση λαμβάνει χώρα στη διαγώνια ύφανση του ιστού, η οποία αποτελεί και το κύριο γεγονός. Αυτό διαφοροποιεί τη λογική τους από αυτή του Δοξιάδη, ο οποίος ήταν αντίθετος με αυτή, παραμένοντας πιστός στον ορθοκανονικό κάνναβο. Ακόμα, στα έργα των Archigram κυριαρχεί ο τριγωνισμός σε όλες τις κλίμακες, ενώ αντίθετα ο Δοξιάδης χρησιμοποιεί τον κάνναβο στις μικρές κλίμακες (δωμάτιο, γειτονιά), το εξάγωνο στην τοπική κλίμακα (γύρω από ένα κέντρο) και τον τριγωνισμό μόνο στις πολύ μεγάλες κλίμακες (παγκόσμια πόλη).

ⁱ Video: Clark, Deena, «Moment with Doxiadis», NBC, Ουάσινγκτον, 1968

ⁱⁱ Wigley, Mark, «Network Fever», Grey Room 04, Θερινό Τεύχος, 2001, σελ. 107

εικ. 18 | Walking City in New York, Archigram, πηγή: © Ron Herron Archive

Τα έργα των Μεταβολιστών, Team X, Archigram κλπ. αποτέλεσαν περισσότερο σχόλια για την αρχιτεκτονική της εποχής τους, παρά συμβατικά έργα, τα οποία επρόκειτο να κατασκευαστούν. «Σημασία για αυτά δεν έχει αν όντως κατασκευάστηκαν ποτέ ή όχι, αλλά το γεγονός ότι παρουσιάστηκαν σαν μία μορφή σχολίου στα δίκτυα που κατοικούμε ακόμα και σήμερα¹. Αντίθετα, η λογική του Δοξιάδη ήταν να λαμβάνει τα ερεθίσματα και τις ανάγκες της εποχής του και να δημιουργεί ρεαλιστικές εικόνες που προτείνουν λύσεις στα υπάρχοντα προβλήματα, αλλά και σε αυτά που θεωρούσε ότι θα προκύψουν στο μέλλον, με βάση τις διεξοδικές αναλύσεις του.

¹ Wigley, Mark, «Network Fever», Grey Room 04, Θερινό Τεύχος, 2001, σελ. 109

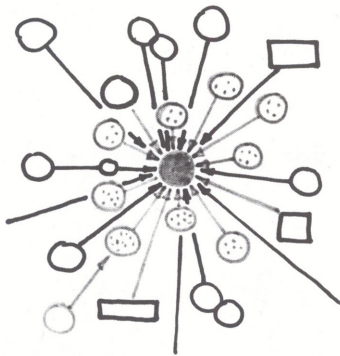
εικ. 19 | Κωνσταντίνος Δοξιάδης, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΣΤΟΧΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

3.1 ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ, ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

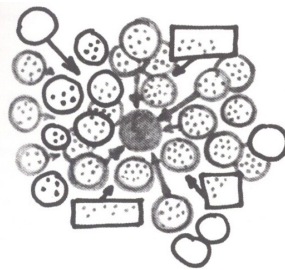
Έχοντας μελετήσει εκτεταμένα την εξέλιξη της δομής και της λειτουργίας των ανθρώπινων οικισμών, ο Δοξιάδης έφτασε σε συμπεράσματα που τον βοήθησαν να κατανοήσει τα προβλήματά τους στο παρόν και πώς αυτά μπορούν να λυθούν και να αποφευχθούν στο μέλλον. Με βάση αυτά, κατέληξε σε πέντε βασικές αρχές για τη δημιουργία των ανθρώπινων οικισμών: α.) τη μεγιστοποίηση των ανθρώπινων επαφών, β.) ελαχιστοποίηση της προσπάθειας, γ.) τη βελτιστοποίηση του προστατευτικού χώρου, δ.) τη βελτιστοποίηση των σχέσεων με τα άλλα στοιχεία και ε.) τη βελτιστοποίηση βάσει της σύνθεσης όλων των άλλων αρχών.

α' αρχή μεγιστοποίηση των επαφών

○ Man
○ other elements
— direct human contacts
— other contacts

β' αρχή ελαχιστοποίηση της προσπάθειας

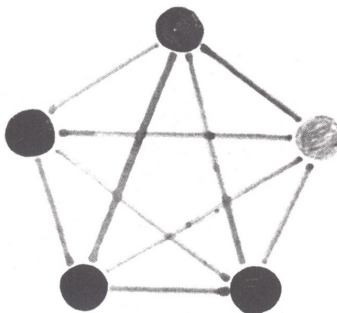
○ Man
○ other elements
— direct human contacts
— other contacts

γ' αρχή βελτιστοποίηση του προστατευτικού χώρου

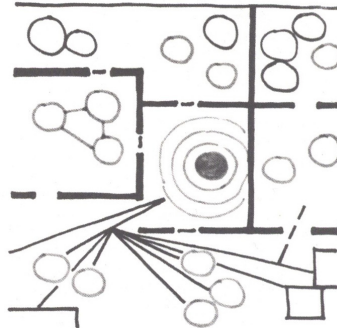
○ Man
○ other elements
— direct human contacts
— other contacts

δ' αρχή βελτιστοποίηση των σχέσεων με τα άλλα στοιχεία

● Man
● Society
● Shells
— human contacts
● Nature
● Networks

ε' αρχή βελτιστοποίηση με βάση όλα τα παραπάνω

● Man
● Society
● Shells
— human contacts
● Nature
● Networks

Στο παρελθόν, οι κινήσεις των κατοίκων του ενός αγροτικού οικισμού δεν αλληλεπικαλύπτονταν από τις αντίστοιχες των γειτονικών οικισμών. Στην περίοδο του ανθρώπου-κυνηγού, οι οικισμοί ήταν εντελώς χωριστοί μεταξύ τους, ενώ σταδιακά, μέχρι την περίοδο του ανθρώπου-γεωργού, τα κινητικά τους πεδία έσμιξαν και υπήρξε σταδιακή ανάπτυξη φυσικών και κοινωνικών συνδέσμων. Σε ό,τι αφορά στη δομή τους, οι περισσότεροι αναπτύχθηκαν ακτινωτά γύρω από ένα σημείο ενδιαφέροντος (π.χ. παλάτι, ακρόπολη) και η δόμηση γινόταν κατά μήκος των δρόμων που οδηγούσαν σε αυτό, ενώ υπήρξαν και κάποια παραδείγματα ορθοκανονικού καννάβου.

Ως επόμενη εποχή στην ιστορία των ανθρώπινων οικισμών ορίζεται αυτή που ξεκινά με τη λειτουργία του πρώτου σιδηροδρομικού σταθμού στην Ουαλία (1802), όπου γεννιέται η πόλη όπως την ξέρουμε σήμερα. Παράλληλα, με την έλευση του αυτοκινήτου (1885) μπαίνει στην πόλη μία νέα (υψηλότερη) ταχύτητα, καθώς και νέα δίκτυα. Τα κινητικά πεδία των οικισμών αλληλεπικαλύπτονται και οδηγούν στη δημιουργία πολύπλοκων καθημερινών συστημάτων. *«Ενώ στο παρελθόν κάθε ανθρώπινος οικισμός ήταν ένα μεμονωμένο κινητικό πεδίο, σήμερα είναι δύσκολο να βρεθεί μία πόλη που να λειτουργεί ως αυτόρκτης οικισμός. Σε σχέση με τους οικισμούς του παρελθόντος είναι πολύ μεγαλύτεροι, είναι συνδεδεμένοι σε συνεχή συστήματα οικισμών και είναι πολύ πιο πολύπλοκοι. Ακόμα, είναι διαρκώς μεταβαλλόμενοι και επομένως πιο δυναμικοί από τους παλιούς»*.ⁱ

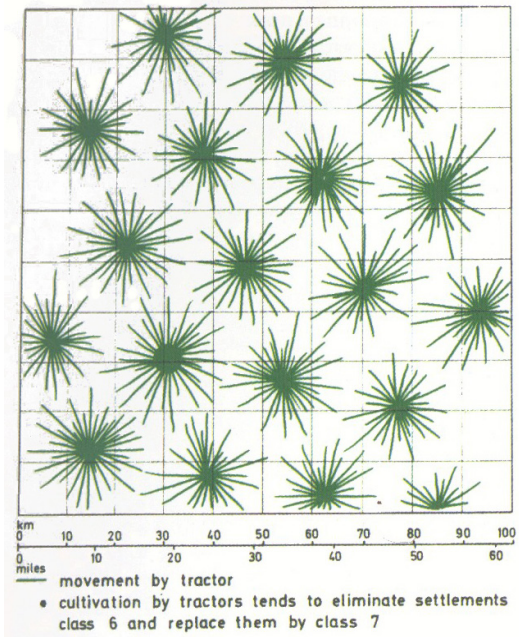
Ο Δοξιάδης σημειώνει ότι *«η πόλη δημιουργήθηκε από την επιθυμία του ανθρώπου να αλληλεπικαλύψει όσο το δυνατόν περισσότερα προσωπικά κινητικά πεδία, ώστε να ελαχιστοποιήσει την προσπάθεια που απαιτείται για να έλθει σε επαφή με μεγαλύτερο αριθμό ατόμων»*.ⁱⁱ Δηλαδή, όταν ο άνθρωπος νους αναπτύχθηκε σε τέτοιο βαθμό, που ο άνθρωπος δεν ανησυχούσε μόνο για την επιβίωσή του μέσα στη φύση, αλλά έψαχνε τρόπους κοινωνικοποίησης με άλλους ανθρώπους, άρχισε να κινείται πέρα από τα όρια του οικισμού του. Η ανάγκη αυτή ήταν κοινή και έτσι τα κινητικά πεδία των κατοίκων γειτονικών οικισμών αλληλεπικαλύφθηκαν και δημιουργήθηκαν οι πρώτες μορφές πόλης. Σύμφωνα με τον ίδιο, *«η πόλη άρχισε να μεγαλώνει μετά τη βιομηχανοποίηση, όπου τα υπάρχοντα χωριά μετατράπηκαν σε πόλεις, δημιουργήθηκαν νέες πόλεις και χρειάστηκαν νέοι αυτοκινητόδρομοι και σιδηρόδρομοι. Παράλληλα σε αυτά, υπήρξε ανάπτυξη περιμετρικά της πόλης, κάτι το οποίο την έπνιξε και δημιούργησε ένα μεγάλο καρκίνωμα»*.ⁱⁱⁱ

ⁱ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Οι Μετακινήσεις και οι Οικισμοί του Ανθρώπου», *Ekistics*, τόμος 29, Αθήνα, Ιούνιος 1970, σελ. 304

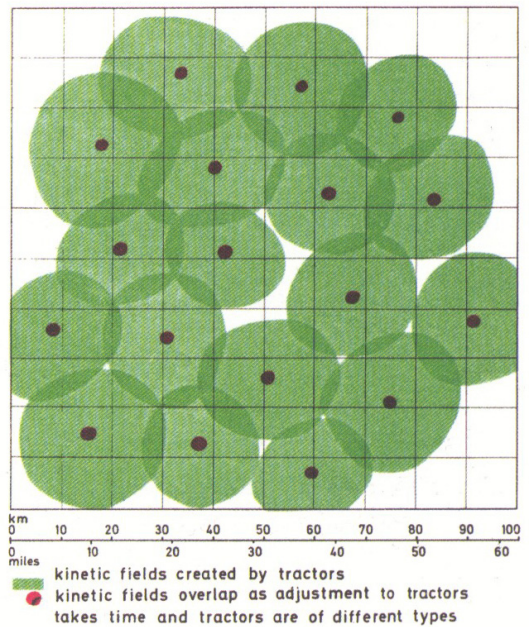
ⁱⁱ ο.π. σελ. 296

ⁱⁱⁱ Video: Τζιρτζιλάκης, Γιώργος, «Κωνσταντίνος Δοξιάδης: Ένας ρομαντικός του Πραγματισμού», Πορτραίτα και Διαδρομές Ελλήνων Αρχιτεκτόνων, © ERT S.A., 11/04/2008

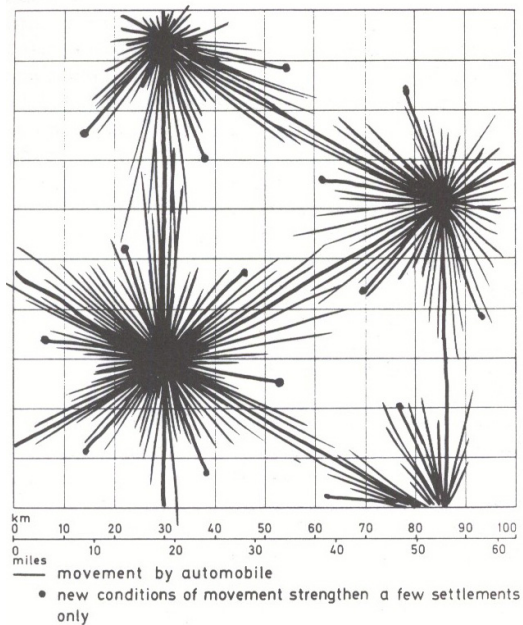
μετακινήσεις πολύπλοκο καθημερινό σύστημα: αγροτικό

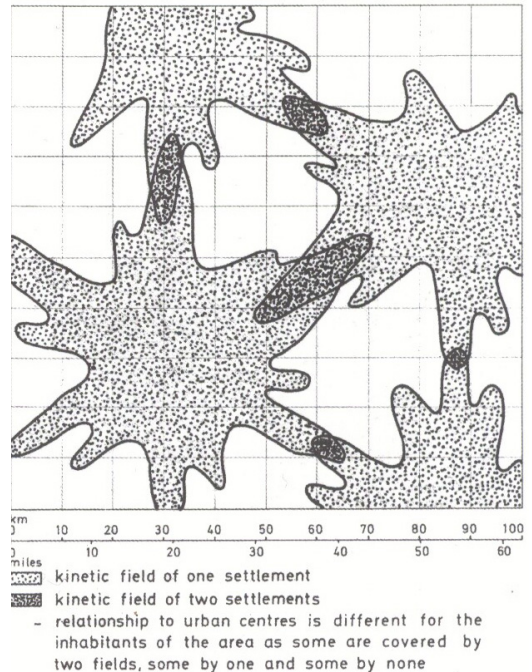
κινητικά πεδία πολύπλοκο καθημερινό σύστημα: αγροτικό

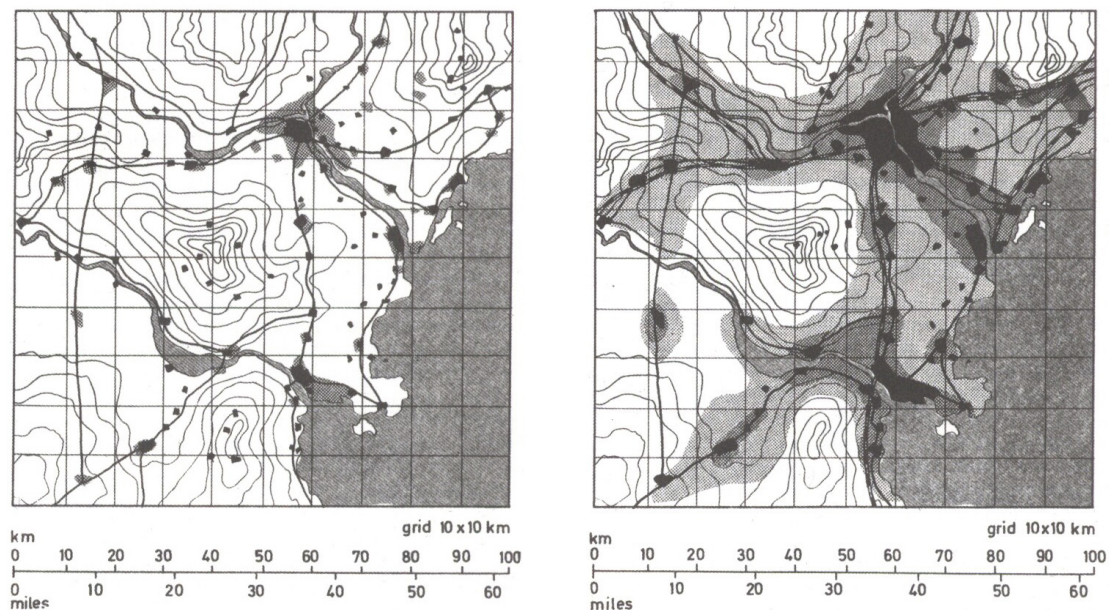

μετακινήσεις πολύπλοκο καθημερινό σύστημα: αστικό

κινητικά πεδία πολύπλοκο καθημερινό σύστημα: αστικό

εικ. 22 | Η εξέλιξη της αστικής περιοχής, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Οι ανθρώπινοι οικισμοί είναι το αποτέλεσμα των καθημερινών μετακινήσεων του ανθρώπου και οι αλλαγές στα κινητικά πεδία του είναι η πιο καθαρή έκφραση της ανάγκης του για έναν καλύτερο τρόπο ζωής κάτω από τις υπάρχουσες συνθήκες. Σε αντίθεση με τα κτίρια, «[...] τα δίκτυα των μετακινήσεων μοιάζουν να έχουν αναπτυχθεί μέσα από διαρκείς προσθήκες σε μία υπάρχουσα κατάσταση και πήρε πολύ χρόνο να εκφραστούν μέσα από έννοιες της συνολικής δομής της πόλης»¹.

Ο άνθρωπος, ενώ από την περίοδο του κυνηγού ελάττωσε το χρόνο των καθημερινών του μετακινήσεων όταν πέρασε στην εποχή του αγρότη, στη σημερινή εποχή τον αύξησε ξανά στα ίδια επίπεδα με 8.000 χρόνια πριν. Οι μετακινήσεις του παίρνουν περισσότερο χρόνο από το βέλτιστο, καθώς δεν εκμεταλλεύεται στο έπακρο τη διαθέσιμη ενέργεια που θα έφερνε πάλι το χρόνο στο βέλτιστο επίπεδο. Όσον αφορά στο μέλλον, ο Δοξιάδης σημειώνει ότι, εφόσον η ανάπτυξη αναμένεται να συνεχιστεί, θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα συνολικό πλαίσιο μελέτης των οικισμών, που θα συνεισφέρει στην καλύτερη κατανόησή τους, λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία από πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξή τους. Ταυτόχρονα, το νέο αυτό πλαίσιο προτείνει τρόπους, με τους οποίους τελικά θα δημιουργηθεί η παγκόσμια πόλη του μέλλοντος.

¹ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Οι Μετακινήσεις και οι Οικισμοί του Ανθρώπου», *Ekistics*, τόμος 29, Αθήνα, Ιούνιος 1970, σελ. 307

3.2 Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ

εικ. 23 | Κωνσταντίνος Δοξιάδης, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Στόχος του Δοξιάδη ήταν να φτάσει σε μία καθαρή σύλληψη και εφαρμογή των εννοιών και ιδεών που συνδέονται με τους ανθρώπινους οικισμούς, καθώς και να προσπαθήσει να επανεξετάσει όλες τις αρχές και τις θεωρίες, αλλά και να επαναπροσδιορίσει τους επιστημονικούς κλάδους και τα επαγγέλματα που συνδέονται με τους οικισμούς. Με βάση αυτό το στόχο, προσπαθεί να αναπτύξει έναν νέο επιστημονικό κλάδο, την επιστήμη των ανθρώπινων οικισμών, την «Οικιστική».

Η Οικιστική υιοθετήθηκε ως όρος από τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη και τους συνεργάτες του στα μέσα της δεκαετίας του 1950 για να δηλώσει την “επιστήμη των ανθρώπινων οικισμών”, η οποία είχε ως σκοπό «[...] να αναπτύξει γνώσεις σχετικά με τη φυσική κατανομή, τη μορφή και τη δομή των οικισμών, λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλία των λειτουργιών που φιλοξενούν»¹. Έτσι, παρέχει την όσο το δυνατόν ευρύτερη βάση δεδομένων για τη σύνθεση του σχεδιασμού σε διάφορες κλίμακες. Παρότι σχετίζεται με το σχεδιασμό, δεν δίνει έμφαση σε αυτόν, καθώς υπάρχουν πολύ λίγα κομμάτια που αναφέρονται σε αυτόν, αλλά εστιάζει κυρίως στη φύση των οικισμών ως φυσικά

¹ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 48

εικ. 24 | Το μόριο της πόλης, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

στοιχεία. Βασικός στόχος της είναι η δημιουργία νέων ανθρώπινων οικισμών που θα κάνουν τους ανθρώπους πιο ευτυχισμένους και ασφαλείς, όπως το έθετε ο Αριστοτέλης. Στην πορεία θα προσλαμβάνουν και πρόσθετες λειτουργίες, εφόσον η ανάπτυξή τους είναι συνεχής και απαιτεί διαρκείς επενδύσεις, διότι εάν δεν εξυπηρετούν τις ανάγκες των κατοίκων τους μπορεί να “πεθάνουν”. Η γεωγραφική τους θέση είναι και αυτή μία λειτουργία, η οποία αλληλεπιδρά με το μέγεθός τους. Τα στοιχεία των οικισμών θα πρέπει να διατηρούν μία δυναμική ισορροπία, που εκφράζεται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε τμήμα του, σε κάθε κλίμακα και σε κάθε φάση της εξέλιξής του.

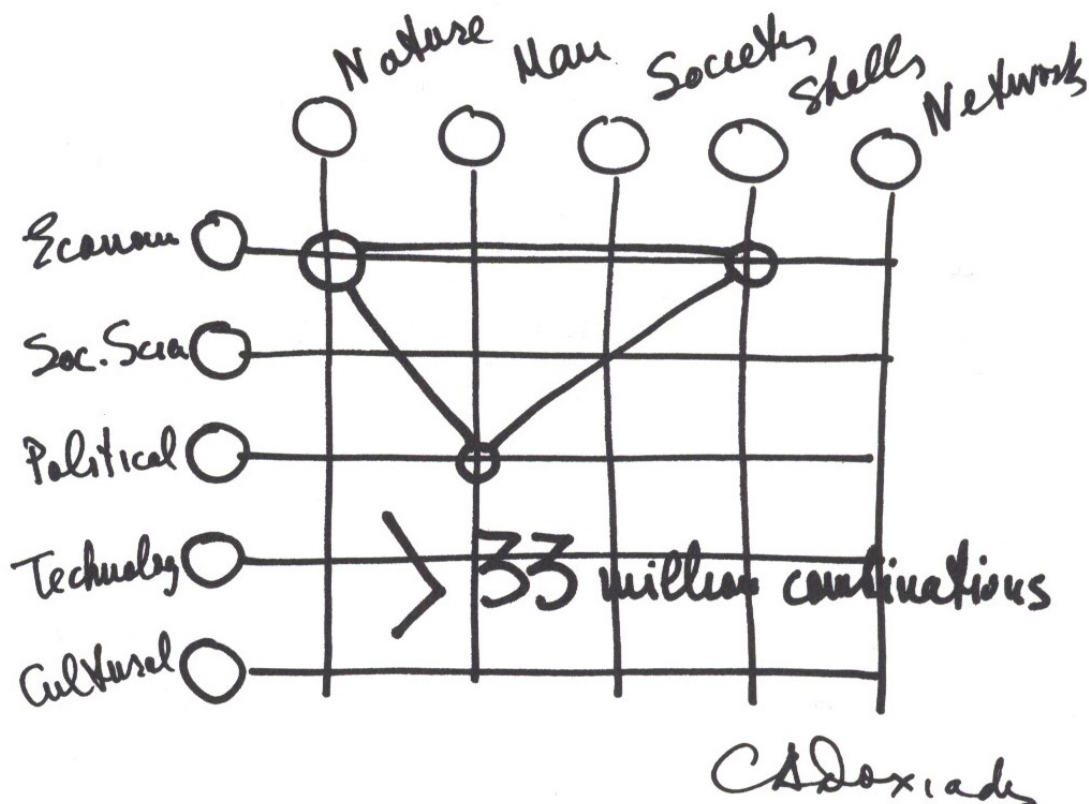
Σύμφωνα με τον ίδιο, *«η Οικιστική είναι η επιστήμη που λαμβάνει υπόψη τις αρχές που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος όταν κατασκευάζει τους οικισμούς του, αλλά και την εξέλιξη των ανθρώπινων οικισμών μέσα από την ιστορία σε θέματα μεγέθους και πυκνότητας. Είναι η επιστήμη, κάτω από την οποία λειτουργούν η αρχιτεκτονική και η συγκοινωνιολογία»ⁱ*. Παράλληλα όμως κινείται στην ίδια γραμμή με την πολεοδομία της δεκαετίας του 1950, με τις αρχές του φανξιοναλισμού και του στρουκτουραλισμού, αλλά και με την προσέγγιση των Team X στο θέμα της πόλης, σεβόμενη το περιβάλλον και την παράδοση της εκάστοτε υπό μελέτη περιοχής. Στόχος της είναι να δημιουργηθεί η πόλη του βέλτιστου μεγέθους, που σέβεται τις ανθρώπινες διαστάσεις.

Σε πρώτη φάση, ο Δοξιάδης ταξινομεί τους χώρους ανάλογα με την κλίμακά τους. Ως μικρότερη μονάδα οικιστικού χώρου ορίζει τον άνθρωπο και στη συνέχεια το δωμάτιο, το σπίτι, τη γειτονιά, τις μικρές και μεγάλες πόλεις, τη μητρόπολη και τέλος τη Γη, πάνω στην οποία τοποθετεί την Οικουμενόπολη. Στη δεύτερη φάση ταξινόμησης ξεχωρίζει τα πέντε στοιχεία που απαντώνται σε όλους τους οικισμούς (φύση, άνθρωπος, κοινωνία, κελύφη, δίκτυα), τα οποία μπορεί κάποιος να δει από διαφορετικές οπτικές (οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική, τεχνολογική). Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι *«[...] οι πιθανοί συνδυασμοί όλων των παραπάνω δεδομένων είναι πάνω από 33 εκατομμύρια»ⁱⁱ*. Όπως ο ίδιος σημειώνει, *«οι άνθρωποι οικισμοί είναι πολύπλοκες βιολογικές μονάδες. Δεν μπορούν να είναι ούτε κύτταρα, ούτε σώματα, ούτε οργανισμοί, αλλά βιολογικές μονάδες ανώτερης τάξης»ⁱⁱⁱ*, διότι η δημιουργία τους προϋποθέτει συνειδητή προσπάθεια. *«Χτίζονται και καταλαμβάνονται από μία κοινωνία και τα άτομα που τους κατοικούν μετακινούνται, ενεργούν και αποφασίζουν για τις δράσεις τους αυτόνομα. Παράλληλα,*

ⁱ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 50

ⁱⁱ Κύρτσας, Αλέξανδρος-Ανδρέας, Εισαγωγικό Σημείωμα, «Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί», εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 2006, σελ. 27

ⁱⁱⁱ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 54

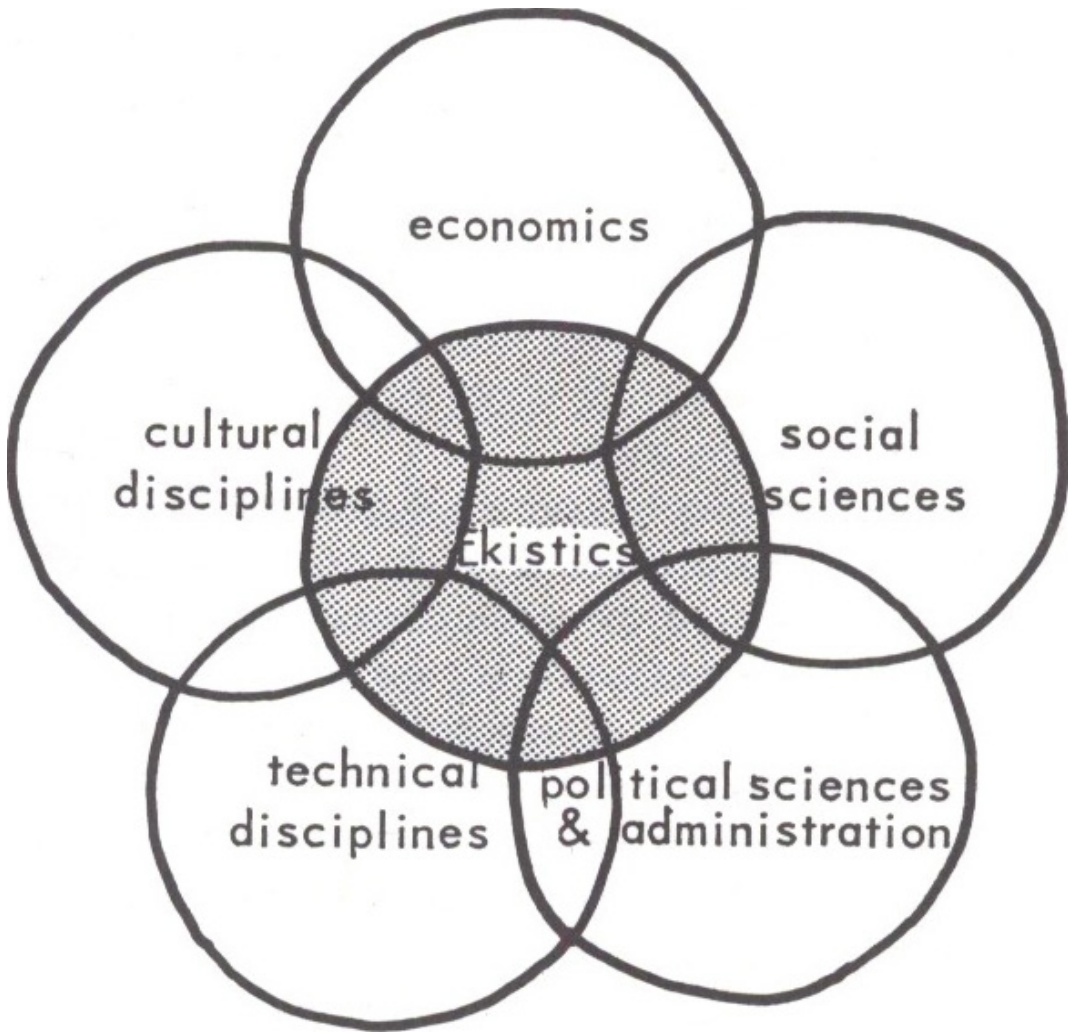

εικ. 25 | Οικιστικός κάρναβος, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

όμως, έχουν καρδιά, σώμα, γεννιούνται, αναπτύσσονται, εξασθενούν και πεθαίνουν. Ακόμα, τρέφονται και αποβάλλουν περιττώματα, έχουν κυκλοφορι(α)κό σύστημα και κύτταρα. Σε αντίθεση με τα ζώα, αναπτύσσονται μόνο σε ένα επίπεδο, σε τετράγωνα και εξάγωνα, που θυμίζουν περισσότερο κυψέλες μελισσών, παρά τον κόσμο των ζώων»¹.

Το βασικό κύτταρο κάθε ανθρώπινου οικισμού είναι η οικιστική μονάδα, δηλαδή η κοινότητα. Αυτές είναι οργανωτικά συνδεδεμένες μεταξύ τους με ιεραρχικό τρόπο. Κυρίαρχη δύναμη για το σχηματισμό τους είναι η τάση τους για διασύνδεση όλων των τμημάτων μεταξύ τους, η οποία εξαρτάται και από τις δυνάμεις που δέχεται ο εκάστοτε οικισμός από το έδαφος, ανάλογα με τη γεωγραφική του θέση. Παράλληλα, γραμμικές δυνάμεις (π.χ. οδικές αρτηρίες) οδηγούν στο σχηματισμό γραμμικών τμημάτων. Η μορφή δεν προκύπτει μόνο από τους βασικούς κανόνες, αλλά και από μία τάση προς τα ομαλά πρότυπα, συμπεριλαμβανομένων και των εύκολα επεκτάσιμων ιστών.

¹ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ektistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 54

ΕΙΚ. 26 | Η επιστήμη της Οικιστικής, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Για το Δοξιάδη, η ιδανική ανάπτυξη ενός ανθρώπινου οικισμού διατηρεί τη σταθερότητα των ομογενών στοιχείων (κατοικία), αφήνοντας το κέντρο να αναπτυχθεί με τη μικρότερη δυνατή διαταραχή της υφιστάμενης μορφής, δομής και λειτουργίας. Ο οικισμός θα πρέπει να βασίζεται στην πρόσμιξη σχετικά ανεξάρτητων τμημάτων, αντίστοιχα με τις ανθρώπινες κοινότητες. Το κέντρο θα πρέπει να αναπτύσσεται γραμμικά και παράλληλα σε έναν προκαθορισμένο άξονα, διότι κάτι τέτοιο συνεπάγεται τη μικρότερη δυνατή καταστροφή του περιφερειακού ιστού των κατοικιών και επίσης βοηθά στη διατήρηση των πιο σημαντικών στοιχείων του παρελθόντος, τα οποία έτσι δεν θα κινδυνεύσουν να καταπατηθούν.

3.3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

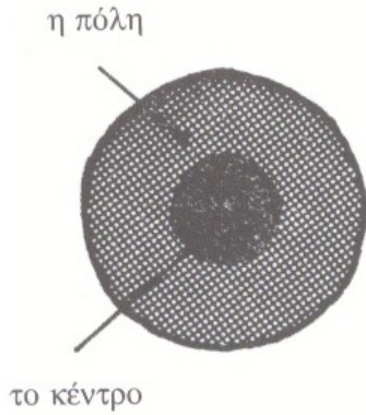
Οι δυναμικοί οικισμοί, όπως τους όρισε ο Δοξιάδης, σε αντίθεση με τους στατικούς που αναπτύσσονται εδώ και χιλιάδες χρόνια, αναπτύχθηκαν πρόσφατα. Είναι σχετικά μικροί, ενώ δεν έχουν σαφή μορφή και το κέντρο τους κινδυνεύει να μετατραπεί σε καρκίνωμα, λόγω της ραγδαίας ανάπτυξής του, κατατρώγοντας τα κύτταρα που είναι κοντά του, μεταμορφώνοντάς τα από κατοικημένες περιοχές σε εμπορικές ζώνες, αλλάζοντας τις λειτουργίες, το περιεχόμενο και τη δομή τους σε κάτι για το οποίο δεν ήταν προορισμένα. Η ιδανική δυναμική πόλη, σύμφωνα με το Δοξιάδη, *«θα πρέπει να έχει ένα επεκτεινόμενο κεντρικό τμήμα, διαρρυθμισμένο έτσι, ώστε να επεκτείνεται χωρίς να καταστρέφει το υφιστάμενο πρότυπο»*¹.

Το πρόβλημα των δυναμικά αναπτυσσόμενων οικισμών είναι η διαρκής μεταβολή που υφίστανται στις λειτουργίες, τις διαστάσεις, τη δομή, την υφή και την πυκνότητά τους. Αυτό συμβαίνει διότι σχεδόν όλα τα κύτταρά τους επηρεάζονται από τις δυναμικές επιδράσεις και μεταβάλλονται διαρκώς. Συγκρίνοντάς τους με το ανθρώπινο σώμα, παρότι το ίδιο αναπτύσσεται διαρκώς, τα κύτταρά του παραμένουν σταθερά. Συνεπώς, στόχο θα πρέπει να αποτελέσει η διατήρηση κάποιων σταθερών στοιχείων και η παράλληλη δυναμική ανάπτυξη του οργανισμού. Ο Δοξιάδης θεωρούσε ότι, εφόσον στην νέα εποχή τους οι οικισμοί αναπτύσσονται πλέον δυναμικά και όχι στατικά, έπρεπε και τα μέσα που χρησιμοποιούνται να ανταποκρίνονται στις αυξημένες ανάγκες τους.

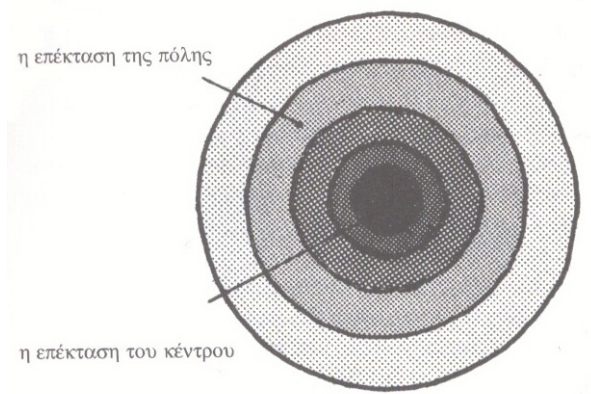
Ο ίδιος διαφωνούσε στη λογική του Μοντερνισμού για την κατακόρυφη ανάπτυξη της πόλης, διότι με αυτό τον τρόπο αυξάνονται τα κελύφη (σ.σ. κτίρια), με τα δίκτυα να παραμένουν σταθερά. Έτσι, το μόριο της πόλης χάνει την ισορροπία του και η πόλη παύει να λειτουργεί αρμονικά. Έτσι, πρότεινε την ανάπτυξη της πόλης κατά μήκος ενός προκαθορισμένου άξονα προς μία κατεύθυνση, διότι θεωρούσε πως με οποιονδήποτε άλλο τρόπο το κέντρο θα αρχίσει να ασφυκτιά. Τέθηκε κατά των διαγώνιων οδών, τις οποίες χαρακτήρισε μη λειτουργικές και τοποθέτησε τη δυναμική (γρήγορη) ταχύτητα ανάπτυξης προς έναν άξονα και τις χαμηλότερες προς τις άλλες κατευθύνσεις, ώστε να υπάρχει εξισορροπημένη ανάπτυξη.

¹ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., Η Μορφολογία των Ανθρώπινων Οικισμών, «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 356

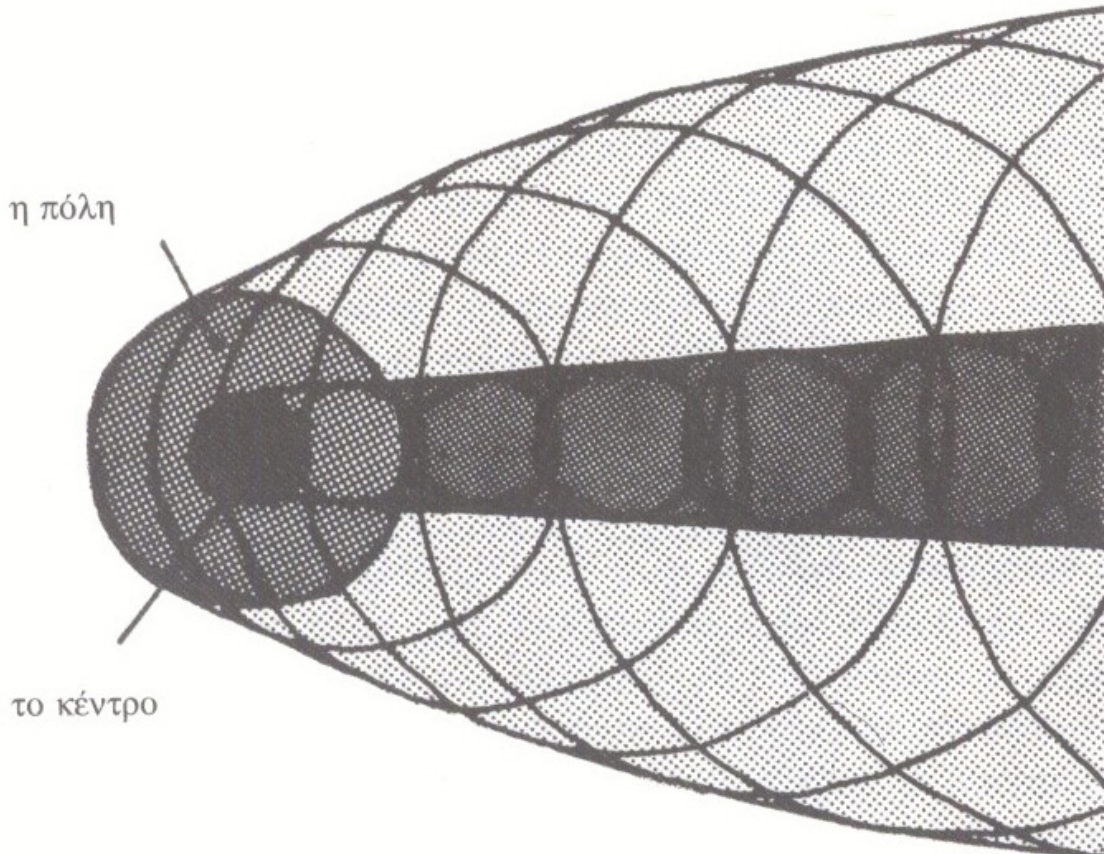
α/ η στατική πόλη του παρελθόντος

β/ η στατική πόλη που εξελίσσεται σε Δυνάπολη

γ/ η σωστή εξέλιξη της δυναμικής πόλης, η ιδανική Δυνάπολη, είναι ένας παραβολικός οικισμός με μεγέθυνση μονής κατεύθυνσης

3.3.1 Η Ιδανική Δυνάπολη

Ως βασικούς κανόνες για τη μορφή της Δυνάπολης έθεσε την κεντρική αναπτυξιακή κατεύθυνση προς έναν άξονα, την ανάπτυξη του συστήματος των υπόλοιπων αξόνων σε ορθή γωνία σε σχέση με τον κεντρικό, αλλά και την εφαρμογή του προτύπου των αυτοκινητοδρόμων, βασισμένο σε διαφορετικές εκφράσεις του εξαγωνικού προτύπου. Αν ένα χωριό αποτελεί το βασικό κύτταρο των ανθρώπινων οικισμών και πάνω σε αυτό αρχίσουν να προστίθενται λειτουργίες, αυτό θα μεταμορφωθεί αυτομάτως. Για να αποφευχθεί αυτή η κατάσταση, θα πρέπει να εκτραπούν οι δρόμοι που οδηγούν σε αυτό και να κατευθυνθούν προς ένα δεύτερο κέντρο που θα παραλάβει τις νέες λειτουργίες. Έτσι, το αποτέλεσμα θα είναι στατικά κύτταρα μέσα σε ένα δυναμικό οικισμό.

*«Η δομή των δυναμικά αναπτυσσόμενων οικισμών σήμερα είναι καλύτερα να βασίζεται σε τομείς που συνδέονται για να σχηματίσουν υπερτομείς, οι οποίοι πάλι οδηγούν σε μείζονες διαιρέσεις της πόλης, ανάλογα με το μέγεθος της αστικής περιοχής. Εάν το μέγεθος του τομέα είναι μικρό, τότε θα επηρεάζεται περισσότερο από τις κεντρικές οδούς που τον περιβάλλουν, ενώ αντίθετα, όσο μεγαλύτερος είναι, τόσο μεγαλύτερη εμπορική ζώνη θα έχει και άρα μεγαλύτερη ζώνη προστασίας [...] Οι τομείς των οικισμών θα πρέπει να έχουν μέγιστο μέγεθος 2*2 km, ώστε να περπατούνται μέσα σε 10-12' και να ζουν μέσα σε αυτούς 500-3000 οικογένειες. Αυτοί θα πρέπει να περιβάλλονται από κύριες οδικές αρτηρίες και όχι να διασχίζονται από αυτές»ⁱ. Για την ομαλή λειτουργία τους, οι τομείς θα πρέπει να απομονώνονται από τη διερχόμενη κίνηση και μέσα σε κάθε τομέα θα πρέπει να μπορούν να εξυπηρετούνται όσο το δυνατόν περισσότερες ανθρώπινες ανάγκες. Για να επιτευχθούν αυτά, «[...] θα πρέπει να απαγορευτεί η κίνηση των Ι.Χ. μέσα στους τομείς, αλλά και να δημιουργηθούν εγκαταστάσεις σε κρίσιμα σημεία τους, ώστε να προσανατολίζονται οι άνθρωποι προς αυτές»ⁱⁱ. Ακόμα, θα πρέπει κατά μήκος των ορίων του εκάστοτε τομέα να τοποθετηθούν λειτουργίες, που να “απορροφούν” το θόρυβο και την κίνηση και να δημιουργούν μία ζώνη μετάβασης και προστασίας της περιοχής των κατοικιών.*

«Η τελική σύνθεση εξαρτάται από τις εσωτερικές και εξωτερικές δομικές δυνάμεις που ασκούνται στο σύστημά της. Η ακριβής μορφή ενός δυναμικού οικισμού εξαρτάται από την ταχύτητα αύξησης του πληθυσμού, την ταχύτητα της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και τη σχέση μεταξύ των δύο, αλλά και τους πολιτικούς και οικονομικούς ελέγχους που ασκούνται στην ανάπτυξη της πόλης»ⁱⁱⁱ.

ⁱ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., Η Μορφολογία των Ανθρώπινων Οικισμών, «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 362

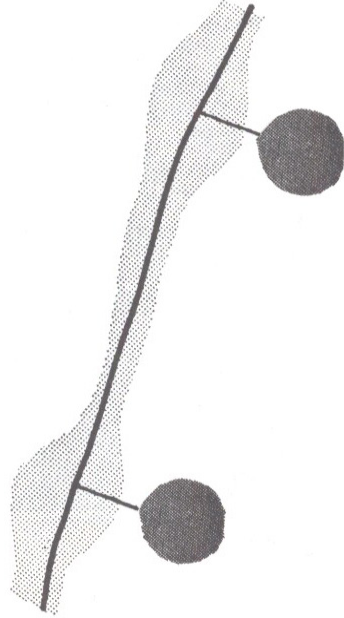
ⁱⁱ ο.π. σελ. 363

ⁱⁱⁱ ο.π. σελ. 372

α/ δυναμικές επιδράσεις, όπως ένας αυτοκινητόδρομος, περνούν μέσα από τα κύτταρα και προκαλούν τη δυναμική μεγέθυνσή τους

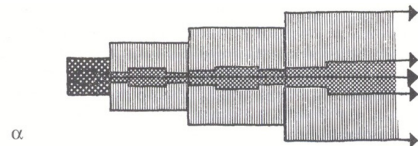

β/ αν οι δυναμικές επιδράσεις παρακάμψουν τα κύτταρα, το αποτέλεσμα θα είναι στατικά κύτταρα μέσα σε έναν δυναμικό οικισμό

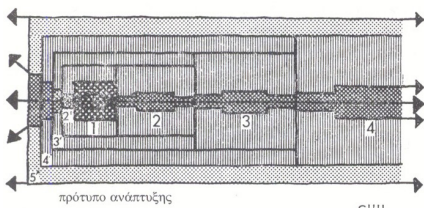

εικ. 28 | Επίδραση ενός αυτοκινητόδρομου στα κύτταρα, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

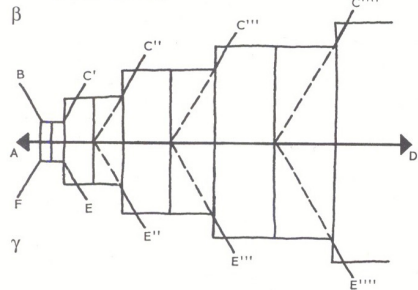
α/ πιθανή εξέλιξη της παραβολής

α.

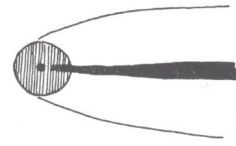

β

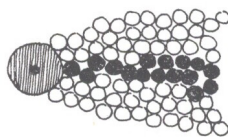

γ

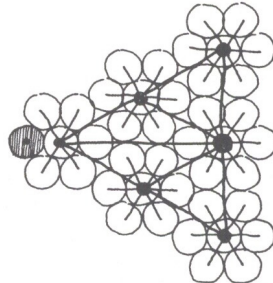
β/ ο ρόλος των δυνάμεων του ιστού

α

β

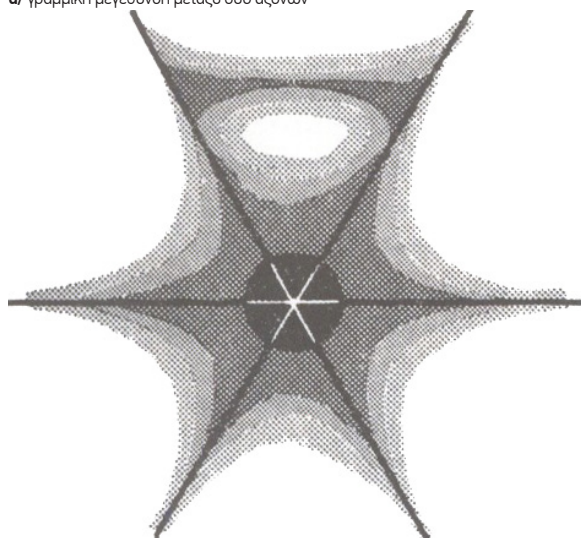

γ

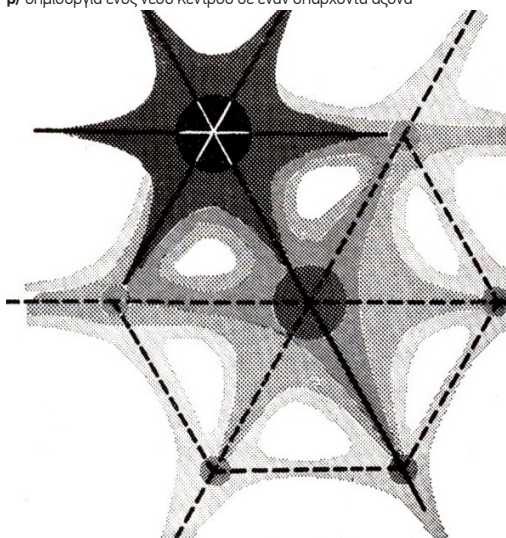
εικ. 29 | Η ιδανική Δυνάπολη, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

3.3.2 Η Ιδανική Δυναμητρόπολη

α/ γραμμική μεγέθυνση μεταξύ δύο αξόνων

β/ δημιουργία ενός νέου κέντρου σε έναν υπάρχοντα άξονα

εικ. 30 | Προς μία ιδανική Δυναμητρόπολη, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Η βασική της διαφορά σε σχέση με την πόλη έγκειται στο ότι έχει ένα κέντρο πολλαπλών πυρήνων, ένας από τους οποίους είναι ο μεγαλύτερος και κεντρικότερος και οι υπόλοιποι ακολουθούν. Δημιουργείται με τη σταδιακή συγχώνευση αναπτυσσόμενων Δυναπόλεων. Έτσι, «[...] δημιουργείται μία αστική περιοχή με πολλούς πυρήνες και κέντρα, τα οποία έχουν αναπτυχθεί κάθετα προς το συμπαγές μέτωπο»ⁱ. Η Δυναμητρόπολη είναι ελεύθερη στο χώρο και αναπτύσσεται σε σχήμα αστεριού, απορροφώντας κέντρα χαμηλότερης τάξης που βρίσκονται στους άξονες που φεύγουν από το κέντρο. Ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσεται μπορεί εύκολα να την οδηγήσει στο να “πνιγεί”, αφού εξακολουθεί να ασκεί πίεση στο κέντρο της.

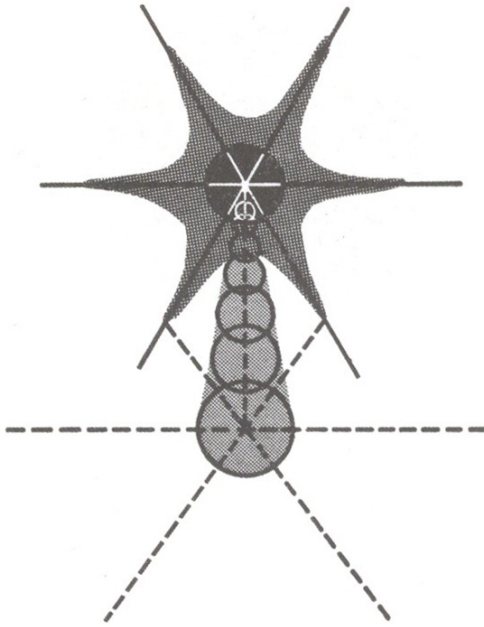
«Προτιμότερη είναι η δημιουργία ενός αναπτυσσόμενου κέντρου για τη Δυναμητρόπολη, σε μία ανοιχτή περιοχή μεταξύ των υφιστάμενων μεταφορικών δικτύων και των υποδομών»ⁱⁱ. Αυτό θα μπορεί να αντέξει την πίεση σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από το υπάρχον κέντρο και θα διευκολύνει τη δημιουργία και άλλων κέντρων γύρω του. Ακόμα, η μητρόπολη στην αρχική της μορφή θα πρέπει να υπομείνει μόνο ένα πολύ μικρό μέρος της πίεσης που διαφορετικά θα δεχόταν και έτσι θα μπορέσει να επιζήσει, να αναδιαμορφωθεί και να εξυπηρετεί τον πληθυσμό με τον καλύτερο τρόπο.

ⁱ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., Η Μορφολογία των Ανθρώπινων Οικισμών, «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 373

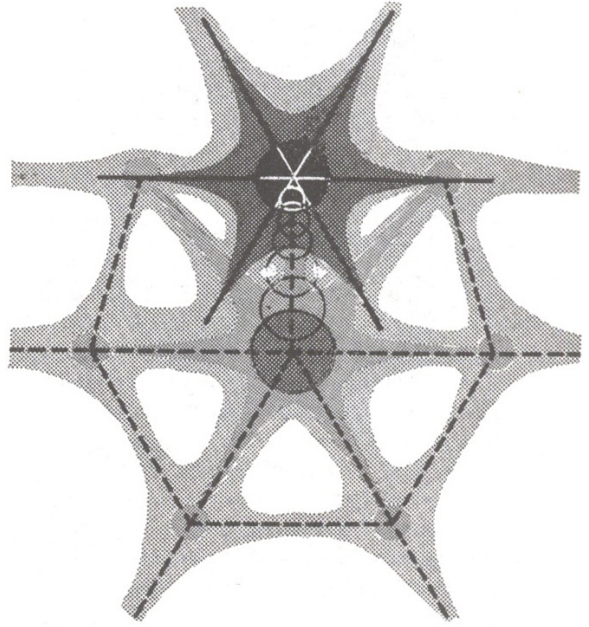
ⁱⁱ ο.π. σελ. 374

3.3.3 Η Ιδανική Δυναμεγαλόπολη

α' φάση

β' φάση

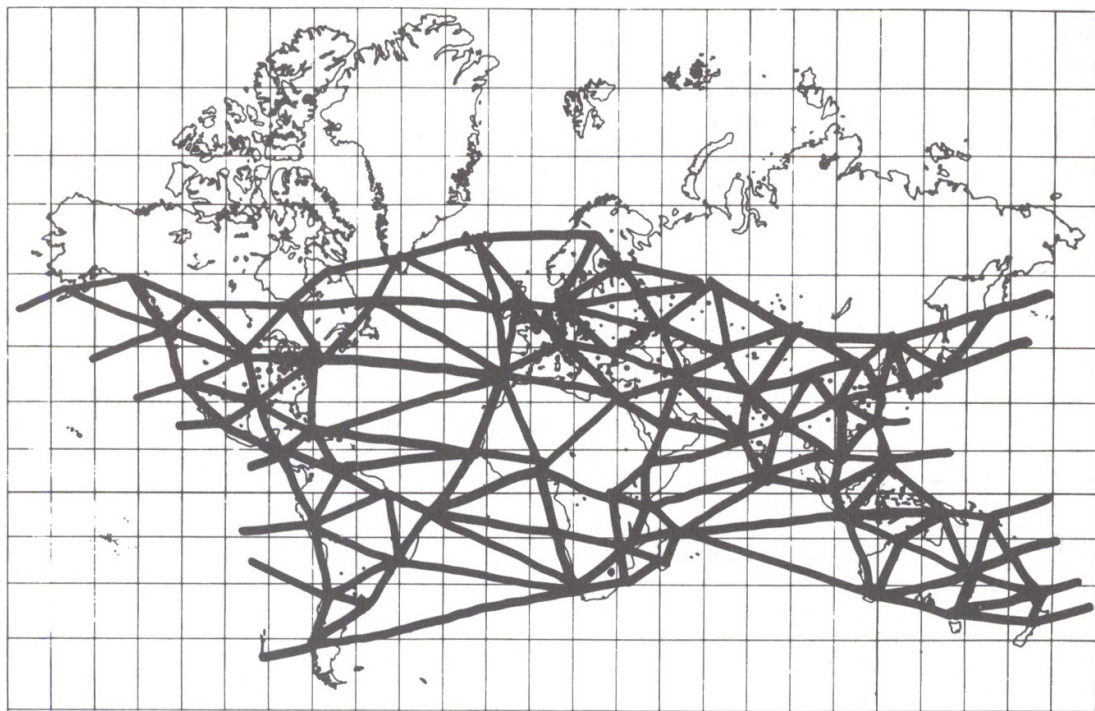
εικ. 31 | Δημιουργίας ενός νέου κέντρου σε μία ανοιχτή περιοχή, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Αυτό το μέγεθος πόλης αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα με τις παραπάνω μορφές, αλλά σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα. Στο πρώτο στάδιο της ζωής της, “καταβροχθίζει” τη γη που είναι απαραίτητη για να αναπτυχθεί και στη συνέχεια δημιουργεί έναν οργανισμό που δεν μπορεί να λειτουργήσει, διότι όλα τα κέντρα του ασφυκτιούν. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα, «[...] θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα νέο σύστημα κέντρων και δικτύων μεταφοράς και επικοινωνίας, ικανό να αντέξει σε όλη την πίεση της διαρκούς ανάπτυξης, μέχρι το σημείο που όλα θα σταθεροποιηθούν και θα δημιουργηθεί η παγκόσμια πόλη, Οικουμενόπολη, μέρος της οποίας θα γίνει και η Δυναμεγαλόπολη»¹.

Ο Δοξιάδης θεωρούσε ότι το πρόβλημα της πίεσης του κέντρου δεν λύνεται με την αποκέντρωση, διότι έτσι μία μεγάλη ομάδα ανθρώπων δεν θα είχε πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες. Αντίθετα, πρότεινε μία νέα μορφή συγκεντρωτισμού, τη δημιουργία, δηλαδή, ενός συστήματος κέντρων υψηλότερης ιεραρχικής τάξης και αντίστοιχου κυκλοφοριακού δικτύου.

¹ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., Η Μορφολογία των Ανθρώπινων Οικισμών, «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 374

3.4 Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

εικ. 32 | Μελλοντικό δίκτυο πολλαπλών κέντρων, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Η “Πόλη του Μέλλοντος” (υπεύθυνοι έργου: Κ. Δοξιάδης, Γ. Παπαϊωάννου, Μ. Αντωνοπούλου-Μπογδάνου, 1960) ήταν η πρώτη ερευνητική εργασία του Κωνσταντίνου Δοξιάδη και αντιμετωπίστηκε από τον ίδιο και τους συνεργάτες του σαν ένα συνεχές έργο, καθώς οι παραδοχές και οι μεταβλητές της επανεξετάζονταν συνεχώς, προκειμένου τα πορίσματά τους να είναι όσο το δυνατόν εγκυρότερα. Επιστήμονες από πολλούς και διαφορετικούς κλάδους δούλεψαν ώστε να προβλέπουν και να προτείνουν εναλλακτικά σχέδια για τους ανθρώπινους οικισμούς σε παγκόσμια κλίμακα. «*Τα σχέδια δεν έγιναν για να παραμείνουν στη θεωρία, αλλά για να παρέχουν ένα πλαίσιο για το σχεδιασμό οποιουδήποτε μέρους σε οποιονδήποτε ορατό χρονικό ορίζοντα*»¹.

Οι άλλες ερευνητικές εργασίες του γραφείου ήταν: το “The Human Community” (υπεύθυνοι έργου: Δ. Ιατρίδης, Π. Παππάς, 1961), στο οποίο εξετάστηκε ο ρόλος του βασικού αστικού κυττάρου στη μικρότερη κλίμακα του Οικιστικού καννάβου μέσα σε ένα μεγαλύτερο αστικό σύμπλεγμα, με βάση το παράδειγμα της ευρύτερης περιοχής των Αθηνών, το “The Capital of Greece” (υπεύθυνος έργου: Γ. Παπαγεωργίου, 1964), στο οποίο γίνεται συγκριτική μελέτη μητροπολιτικών περιοχών, ώστε να καλυφθεί

¹ Αντωνοπούλου-Μπογδάνου, Μυρτώ, «City of the Future», Research, Νοέμβριος 2003, σελ. 2

το παρόν με το μέλλον»ⁱ. Στα τελικά αποτελέσματα συνυπολογίζονταν οι παράγοντες “χώρος” και “χρόνος”. Ο χώρος ήταν ο λιγότερο μεταβλητός παράγοντας, λόγω του “ευκολότερου” υπολογισμού της μελλοντικής κατοικήσιμης γης, ανάλογα με τους φυσικούς παράγοντες (πόσιμο νερό, κόστος ανάπτυξης σε δύσβατες περιοχές κλπ.), ενώ ο χρόνος ήταν δυσκολότερο να εκτιμηθεί.

Στη σημερινή εποχή, τα πέντε στοιχεία που αποτελούν το μόριο της πόλης, σύμφωνα με τη θεωρία της Οικιστικής, δεν λειτουργούν όπως θα έπρεπε και έτσι η πόλη δεν βρίσκεται σε ισορροπία. Συγκεκριμένα, «λόγω της έλλειψης συμπαγών πόλεων (στα πρότυπα των παλιών) δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός πόλης-φύσης και έτσι η έννοια της εξοχής τείνει να εξαφανιστεί»ⁱⁱ. Ο άνθρωπος χάνει τη σημασία του μέσα στη σύγχρονη πόλη, καθώς, λόγω της έντονης παρουσίας της μηχανής, δεν μπορεί να κινηθεί ελεύθερα. Επίσης, «λόγω της αυξημένης κυκλοφοριακής συμφόρησης, αλλά και της αύξησης της εγκληματικότητας, πολύς κόσμος προτιμά να εργάζεται από το σπίτι, κάτι το οποίο οδηγεί τα μέλη της κοινωνίας στην απομόνωση»ⁱⁱⁱ. Σε ό,τι αφορά στα κελύφη (σ.σ. κτίρια), ενώ το εσωτερικό τους έχει βελτιωθεί αισθητά, σε σχέση με το παρελθόν, εξωτερικά δεν επικοινωνούν με την υπόλοιπη πόλη, αλλά και τη φύση. Τέλος, τα δίκτυα, με τους ρυθμούς που αναπτύσσονται, «[...] τείνουν να δημιουργήσουν ένα τοπίο ζούγκλας που θα κυριεύσει την πόλη»^{iv}. Η κοινωνία δεν αντιλαμβάνεται τη σοβαρότητα του προβλήματος και δεν προτείνει λύσεις. «Κάποιοι μεμονωμένοι προτείνουν λύσεις, τις οποίες εφαρμόζουν σε μικρή κλίμακα, κάτι το οποίο δεν λύνει το πρόβλημα, διότι χρειάζεται κάτι πιο περίπλοκο και σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα»^v. Για το Δοξιάδη, «οι πόλεις του μέλλοντος που σχεδιάζουμε είναι κακές, διότι σταδιακά αρχίζουμε να συμβιβαζόμαστε με το ότι θα είναι κακές»^{vi}.

i Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ecumenopolis: Tomorrow's City», BRITANNICA Book of the year, 1968, σελ. 3

ii ο.π. σελ. 10

iii ο.π. σελ. 4

iv ο.π. σελ. 5

v ο.π. σελ. 7

vi ο.π. σελ. 8

3.4.1 Ουτοπία, Δυστοπία και Ιδανική Πόλη

ΕΙΚ. 34 | Utopia, Thomas Moore, 1516, πηγή: Google Images

Η ιδέα της Ουτοπίας υπήρχε από την αρχαιότητα. Συγκεκριμένα, στην Αρχαία Ελλάδα ο όρος χρησιμοποιούνταν για να χαρακτηρίσει ένα μέρος, στο οποίο οι συνθήκες είναι ιδανικές, ενώ η Δυστοπία περιέγραφε το ακριβώς αντίθετο. «Σήμερα δεν έχουμε τόσο ικανοποιητικές ιδέες, διότι παλιότερα οι ουτοπίες και οι ιδανικές πόλεις είχαν να αντιμετωπίσουν ένα συγκεκριμένο μέγεθος πόλης»¹.

Τον 4ο αιώνα π.Χ. οι Κυνικοί φιλόσοφοι, παρότι δεν πίστευαν στην ιδέα της παγκόσμιας πόλης, θεωρούσαν ότι ο άνθρωπος δεν θα πρέπει να έχει τη δική του πόλη, αλλά όλος ο κόσμος να αποτελεί τον τόπο κατοικίας του. Από τη μεριά τους, οι Στωικοί φιλόσοφοι τον 3ο αιώνα π.Χ. συνέδεσαν την ιδέα του παγκόσμιου κράτους με το εξωτερικό σύμπαν του ανθρώπου. Την ίδια εποχή, οι Κινέζοι φιλόσοφοι μιλούσαν για το παγκόσμιο κράτος.

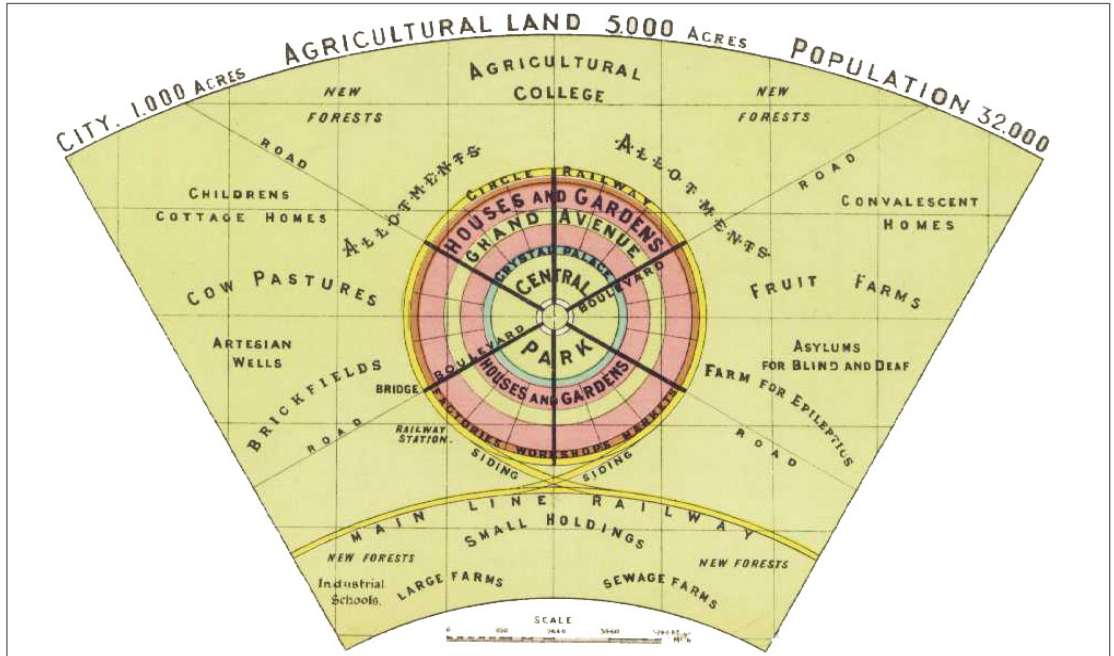
¹ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ecumenopolis: Tomorrow's City», BRITANNICA Book of the year, 1968, σελ. 8

Για τον Πλάτωνα, η ιδανική πόλη είχε το μέγεθος της αρχαίας Αθήνας (“Πολιτεία”, 380 π.Χ.), ενώ για τον Thomas More θύμιζε πολλές από τις σύγχρονες πόλεις (“Utopia”, 1516). Πιο σύγχρονα παραδείγματα είναι αυτό του Aldous Huxley, που οραματίζεται απομονωμένα νησιά (“Island”, 1962), καθώς και του Ebenezer Howard, που ως ιδανική μορφή πόλης θεωρεί τις κηπουπόλεις (“Garden Cities of To-morrow”, 1902).

Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, η ιδέα της ουτοπίας είχε ειπωθεί ελάχιστες φορές, σε αντίθεση με τον 19ο, πιθανότατα λόγω του επικρατούντος προβληματισμού για τις πόλεις και των πολέμων, που κατέστησαν το ζήτημα της στέγασης αναγκαίο και δεν επέτρεψαν στον άνθρωπο να ονειρεύεται ουτοπικές πόλεις. Κάποια από αυτά τα παραδείγματα, όμως, ήταν το “Men Like Gods” του Herbert George Wells (1923), το “Lost Horizon” του James Hilton (1933), αλλά και το “Unknown Lands” του Viscount Samuel (1942), τα οποία θίγουν τα ανθρώπινα και τα κοινωνικά προβλήματα στην πόλη των ονείρων τους.

Πολλά ήταν, όμως, και τα έργα που γράφτηκαν με σκοπό να προειδοποιήσουν την κοινωνία για το δυσσιώανο μέλλον που έρχεται, εφόσον συνεχιστούν οι υφιστάμενες συνθήκες ανάπτυξης των πόλεων. Συγκεκριμένα, ο Herbert George Wells, στο έργο του “The Time Machine” (1895), μιλάει για ένα κόσμο χωρισμένο στα δύο, με τον Άνω Κόσμο να είναι γεμάτος συντρίμια και τον Κάτω Κόσμο να φιλοξενεί τους ανθρώπους, οι οποίοι ζουν μόνιμα στα έγκατα της γης, ενώ ο Anatole France στο “Penguin Island” (1908) κάνει λόγο για μία πόλη 15 εκατομμυρίων κατοίκων, στην οποία οι άνθρωποι χρειάζονται τεχνητό αέρα για να ζήσουν. Ακόμα, ο Aldous Huxley στο “Brave New World” (1932) περιγράφει μία στατική κοινωνία, στην οποία η τεχνολογία έχει οδηγήσει στην απώλεια της ελευθερίας του ανθρώπου και τον έχει μετατρέψει σε αντικείμενο. Ο Franz Werfel, στο έργο του “Star of the Unborn” (1946), φαντάζεται έναν νέο κόσμο πόλεων που χτίζονται υπόγεια και όλα έχουν τυποποιηθεί, αλλά δεν υπάρχει δυσφορία γιατί έχει χαθεί η ανθρώπινη νοημοσύνη. Επιπλέον, ο George Orwell στο “1984” (1949) περιγράφει μία κοινωνία σε μία πόλη του μέλλοντος, όπου ο έλεγχος ανήκει σε μία ομάδα που παρακολουθεί ό,τι συμβαίνει και ενδιαφέρεται μόνο για τη διατήρηση της δύναμής της και όχι για την ευτυχία των ανθρώπων. Τέλος, ο Ray Bradbury με το έργο του “Fahrenheit 451” (1953) κάνει λόγο για ένα κόσμο χωρίς πραγματικές πόλεις, κατοικούμενο από μία νομαδική κοινωνία ανθρώπων που δεν μπορούν να ακούσουν κανονικά ή να δουν, λόγω της μεγάλης ταχύτητας με την οποία ταξιδεύουν.

Ο Δοξιάδης θεώρησε ότι τα παραπάνω έργα, παρότι επιστημονικής φαντασίας, αποτέλεσαν μία σημαντική ευκαιρία για την κοινωνία, προκειμένου να πάρει κάποια μέτρα για να αποφύγει τα χειρότερα από την ανάπτυξη των πόλεων προς την λάθος

εικ. 35 | Garden Cities of To-morrow, Ebenezer Howard, 1902, πηγή: Google Images

εικ. 36 | The Time Machine, H.G. Wells, 1895, πηγή: Google Images

κατεύθυνση, αλλά «ο άνθρωπος δεν συμμορφώθηκε με αυτές τις προειδοποιήσεις και συνέχισε να δημιουργεί δυστοπίες»ⁱ. Σύμφωνα με τον ίδιο, «αυτό οφείλεται σε αυτούς που ακολουθούν τις εκάστοτε τάσεις, μη προσπαθώντας να βελτιώσουν τις συνθήκες και σε αυτούς που νομίζουν ότι ξέρουν πώς να χτίσουν τις πόλεις, αλλά στην πραγματικότητα υποβαθμίζουν τη ζωή του ανθρώπου»ⁱⁱ.

Παρότι στον 20ο αιώνα δεν υπήρξαν πολλές ιδέες για το σχεδιασμό ουτοπιών, υπήρξαν αντίθετα για το σχεδιασμό ιδανικών πόλεων. «Ως ιδανικές πόλεις χαρακτηρίζονται οι προσπάθειες των επιστημόνων (αρχιτεκτόνων, μηχανικών) να συλλάβουν τις πόλεις του μέλλοντος, μέσω πραγματικών σχεδίων. Σε αντίθεση με τις ουτοπίες, δεν δίνουν τόση έμφαση στις κοινωνικές σχέσεις, αλλά στα κτίρια και στα δίκτυα, πάντα σε σχέση με τη φύση»ⁱⁱⁱ. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη θεωρία της Οικιστικής, λαμβάνουν υπόψη μόνο κάποια από τα στοιχεία του μορίου της πόλης και συνεπώς οι πόλεις που προτείνουν δεν είναι σε ισορροπία.

Ως σημαντικότερες προσπάθειες της εποχής, ο Δοξιάδης χαρακτήρισε αυτή του Le Corbusier ("La Ville Radieuse", 1935) και αυτή του Frank Lloyd Wright ("The Disappearing City", 1932). Ο πρώτος απέφυγε τη μικρή κλίμακα της ουτοπίας, αλλά δεν έλαβε υπόψη ότι το Παρίσι της εποχής του ήταν πολύ μικρότερο από αυτό του μέλλοντος. Στέρησε, δηλαδή, την τέταρτη διάσταση από τα σχέδιά του, αφήνοντας την πόλη του στατική, αλλά κατάφερε να ανοίξει νέους ορίζοντες στη σκέψη για τις πόλεις του μέλλοντος. Ο Frank Lloyd Wright, από τη μεριά του, ασχολήθηκε με τη σχέση του κτιστού με το πράσινο, κάνοντας την πόλη του διάσπαρτη και μη συμπαγή.

«Η Δυστοπία και η Ουτοπία είναι κακοήθεις και καλοήθεις όψεις της θεωρίας του Δοξιάδη. Από τις πολλές αντιλήψεις της Οικιστικής, αυτή είναι η πιο σημαντική: Οι πόλεις μπορούν να μεγαλώνουν επ' αόριστον, όσο η ανάπτυξη αυτή σέβεται τον άνθρωπο, υπακούοντας στο ρητό του Αριστοτέλη πως ο μόνος λόγος για την ύπαρξη μίας πόλης είναι να ικανοποιεί την ανάγκη του ανθρώπου για ασφάλεια και ευτυχία. Έτσι, με τις κολοσσιαίες διαστάσεις της, η Πόλη του Μέλλοντος, σχεδιασμένη στα πρότυπα της Οικιστικής, θα αποφέρει την ανθρωπιά και την ευχάριστη αίσθηση των αρχαίων ελληνικών πόλεων, μία εποχή που οι ουρανοί ήταν γαλανοί, το νερό καθαρό και το μέγεθος των πόλεων προσαρμοσμένο στο ρυθμό του πεζού, έναν αβίαστο ρυθμό που αφήνει τον άνθρωπο να καλλιεργήσει τις τέχνες και το μυαλό του, με άπλετο χρόνο για την οικογένεια και τους φίλους του»^{iv}.

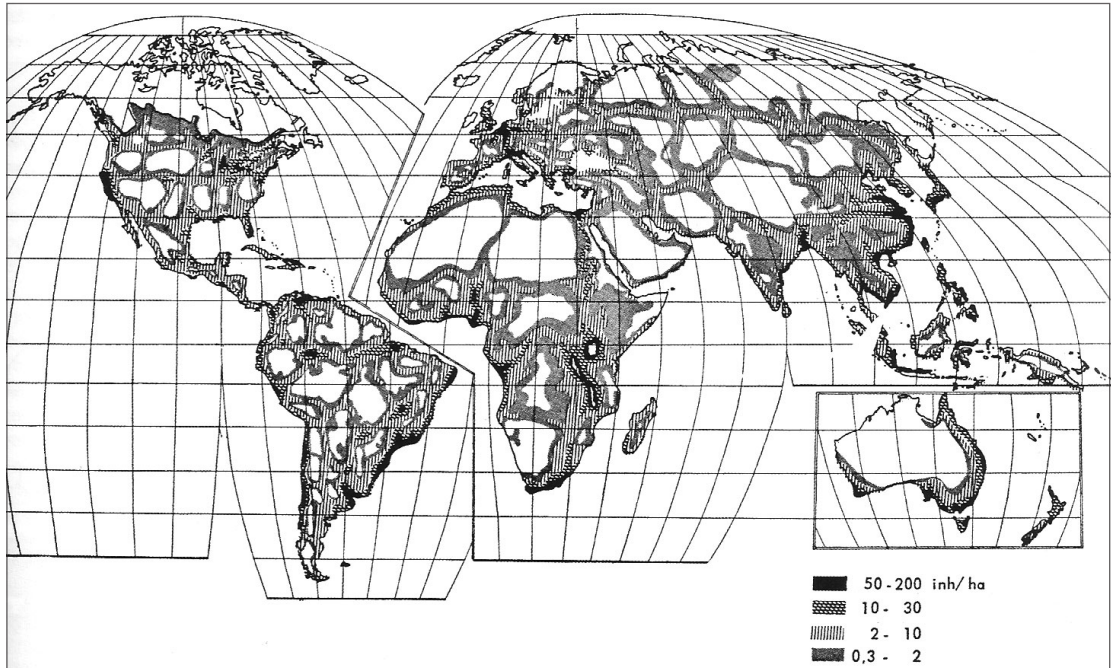
i Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ecumenopolis: Tomorrow's City», BRITANNICA Book of the year, 1968, σελ. 6

ii ο.π. σελ. 7

iii ο.π. σελ. 9

iv Louis, Winnick, «The Athens Center of Ekistics: The Urban World according to Doxiadis», FF Urban History, Μάιος 1989, σελ. 37

3.4.2 Η θεωρία της Οικουμενόπολης

εικ. 37 | Οικουμενόπολη, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, ©Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης διατύπωσε τη θεωρία της “Οικουμενόπολης” το 1967, ως την παγκόσμια πόλη η οποία σταδιακά θα αναδυθεί στην επιφάνεια της γης, ενσωματώνοντας όλες τις υφιστάμενες, αλλά και τις νέες πόλεις που επρόκειτο να δημιουργηθούν. Για τον ίδιο, η πόλη θεωρείται ένα δυναμικό φαινόμενο που εξελίσσεται μέσα στον χώρο και τον χρόνο, καθώς η οικιστική διάγκωση είναι συνεχής και αναπόφευκτη. Έτσι, η συνολική οργάνωση του χώρου θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να επιτρέπει αυτή την ανάπτυξη της πόλης χωρίς να προκαλείται διάλυση του αστικού ιστού της και χωρίς να χάνεται η ανθρώπινη κλίμακα.

Έχοντας μελετήσει εκτεταμένα τους αρχαίους ελληνικούς οικισμούς, το όραμα του Δοξιάδη ήταν να πετύχει την ισορροπία μεταξύ του ανθρώπου και του χώρου, όπως αυτή υπήρχε στο παρελθόν. Εφόσον η μορφή της θα παρέμενε σταθερή, η Οικουμενόπολη θα έπρεπε εξ αρχής να κατασκευαστεί με επιτυχία. Ο ίδιος θεωρούσε ότι το μέλλον κρίνεται στις αμέσως επόμενες από αυτόν γενιές, οι οποίες θα θέσουν τα θεμέλια για τη σωστή ανάπτυξη της Πόλης του Μέλλοντος, διότι «*με καθετί που χτίζουμε (σπίτι, πεζοδρόμιο κλπ.) συντελούμε στη δημιουργία της πόλης του μέλλοντος, χωρίς να το συνειδητοποιούμε. Και αυτή η πόλη είναι χειρότερη από το σήμερα, διότι δεν υπάρχει μακροπρόθεσμο σχέδιο*»¹. Σύμφωνα με τον ίδιο, «*στο πρόβλημα των πόλεων είναι να*

¹ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «*Ecumenopolis: Tomorrow's City*», BRITANNICA Book of the year, 1968, σελ. 27

συνειδητοποιήσουμε ότι η φύση τους είναι δυναμική και όχι στατική, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να αναπτυχθούν δυναμικά και αποτρέποντας το κέντρο από τον πνιγμό»ⁱ.

Η Πόλη του Μέλλοντος του Δοξιάδη έχει “υπερανθρώπινες” διαστάσεις, διότι είναι πέρα από τη δυνατότητα του ανθρώπου να τις ελέγξει. Ο ίδιος θεωρούσε ότι «η Οικουμενόπολη υφίσταται ήδη από πλευράς μετάδοσης των πληροφοριών (αόρατα δίκτυα), αλλά και αερομεταφορών, καθώς τα μεγάλα αεροδρόμια τείνουν να γίνουν οι πιο πολυσύχναστες πλατείες της Οικουμενόπολης»ⁱⁱ και θα έφτανε στο άμεσο μέλλον η στιγμή που θα διασυνδεθούν πολλές πόλεις μεταξύ τους, δημιουργώντας ευρεία αστικά συμπλέγματα. Αυτό, όμως, δεν συνεπάγεται και την κάλυψη ολόκληρης της γης από μία τεράστια πόλη, διότι θα έχουν από πριν οριστεί οι ελεύθεροι χώροι (δάση, χώροι πρασίνου, χωράφια κλπ.) που θα παραμείνουν άκτιστοι. Έτσι, το αποτέλεσμα θα μοιάζει με ένα τεράστιο δίκτυο, υφασμένο με διαφορετικά σχήματα και διαστάσεις.

Σύμφωνα με τον ίδιο, «τρεις μεγάλες δυνάμεις μετασχηματίζουν τις σημερινές πόλεις σε αυτές του αύριο: η ελαστικότητα των υπάρχοντων αστικών κυττάρων, η έλξη που ασκούν οι κύριες γραμμές μεταφοράς, καθώς και οι αισθητικές δυνάμεις που έλκουν τον άνθρωπο προς τη θάλασσα, τη λίμνη και άλλα μέρη φυσικής ομορφιάς»ⁱⁱⁱ. Κατά συνέπεια, από τόπο σε τόπο οι πόλεις θα διαφέρουν. Για παράδειγμα, σε χώρες όπως η Ελλάδα τα αστικά συμπλέγματα θα αναπτυχθούν κατά βάση κατά μήκος των ακτογραμμών, ενώ σε χώρες της κεντρικής Ευρώπης κατά μήκος των ποταμών ή περιμετρικά των λιμνών.

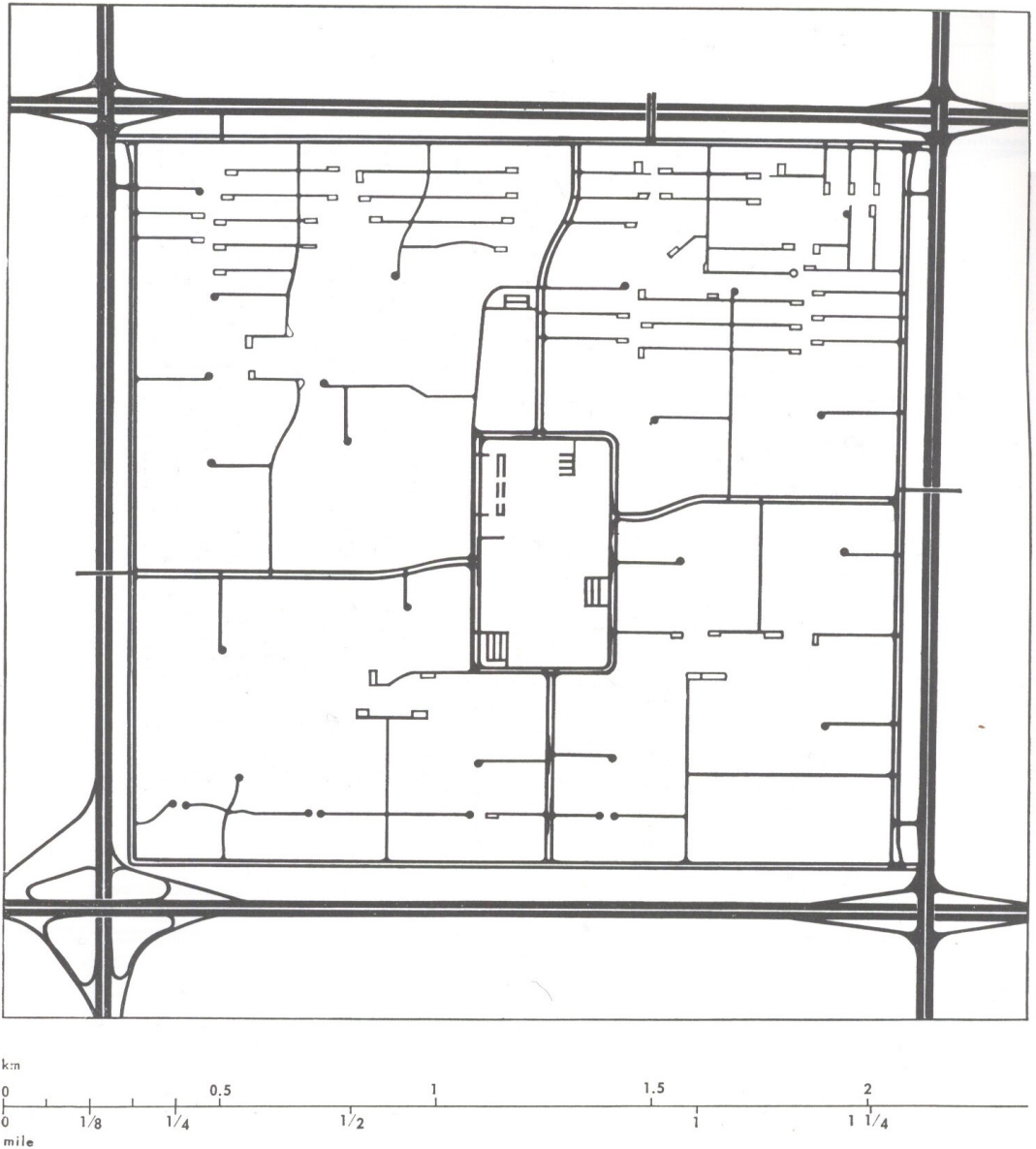
Η Πόλη του Μέλλοντος οργανώνεται σε βαθμούς (κοινότητες διαφορετικών επιπέδων) που αυξάνονται με την παράλληλη αύξηση του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, ο πρώτος βαθμός αφορά μια γειτονία 100-200 κατοίκων, ο δεύτερος μια γειτονία 500-600 κατοίκων (όπως ένα μικρό σημερινό χωριό) και ο τέταρτος βαθμός κοινότητας αποτελεί μία κλειστή κυψέλη (εξαγώνου σχήματος), με την κίνηση των οχημάτων να οργανώνεται μόνο περιμετρικά της, μέσω κυκλοφοριακών αρτηριών, μην επιτρέποντας την είσοδό τους στο εσωτερικό της, παρά μόνο σε συγκεκριμένα σημεία (κυρίως αδιέξοδους δρόμους), χωρίς να εμποδίζουν την ελεύθερη κίνηση των πεζών. Η τελική μορφή της πόλης είναι η γειτονία του δέκατου βαθμού, που αποτελεί την “Οικουμενόπολη”.

Η ανθρώπινη κοινότητα λειτουργεί σαν θεσμική μονάδα στη δημιουργία της Πόλης του Μέλλοντος, στην οποία ο άνθρωπος θα μπορεί να χρησιμοποιεί τους δημόσιους χώρους χωρίς να διασταυρώνονται με αυτοκίνητα. Αυτό θα επιτευχθεί με τη δημιουργία μικρότερων δρόμων και πλατειών, στις οποίες θα επιτρέπονται τα αυτοκίνητα, ώστε να

ⁱ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ecumenopolis: Tomorrow's City», BRITANNICA Book of the year, 1968, σελ. 27

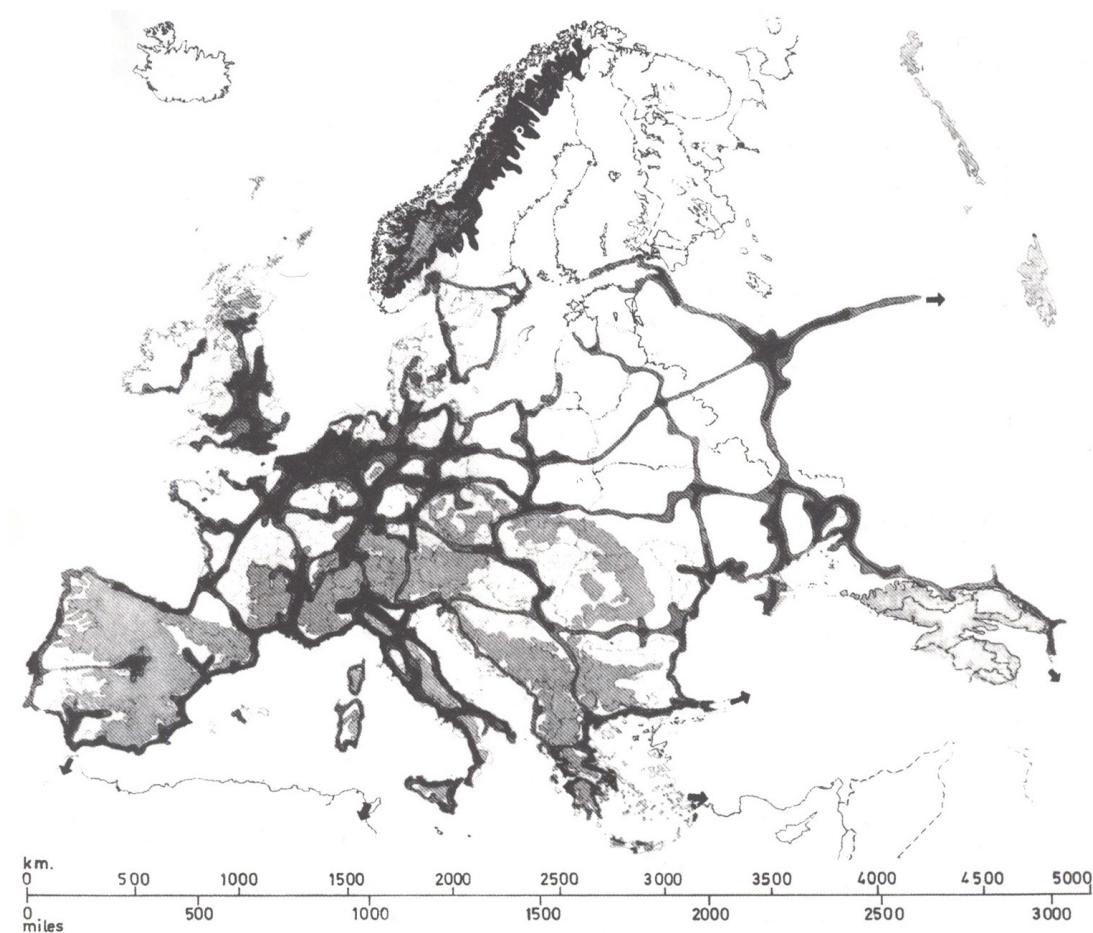
ⁱⁱ ο.π. σελ. 16

ⁱⁱⁱ ο.π. σελ. 16-17

εικ. 38 | Στατικός τομέας του Ισλαμμάντ, 1960, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

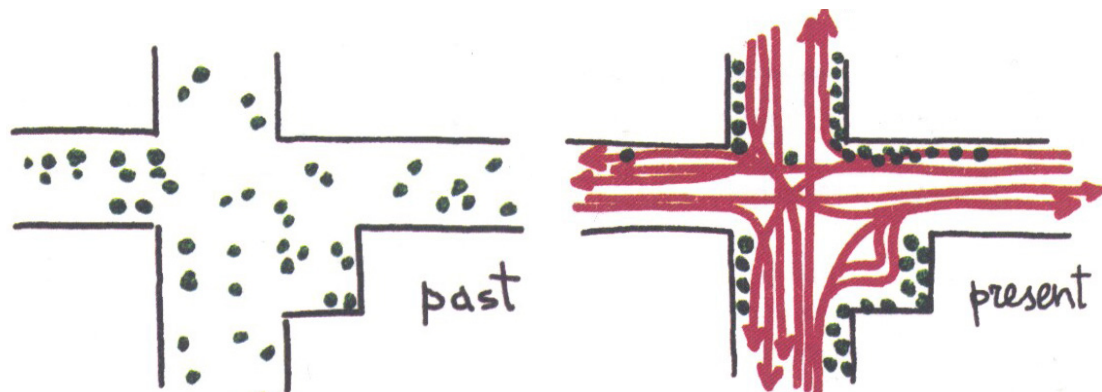
τα αφήνουν οι άνθρωποι στα parking. Επίσης κάθε οικογένεια θα μπορεί να έχει το δικό της αυτοκίνητο, το οποίο και θα παρκάρει σε αδιέξοδους δρόμους μέσα στην ίδια την κοινότητα, χωρίς να εμποδίζει την κίνηση των πεζών. Σαν τελική λύση, ο Δοξιάδης πρότεινε το διαχωρισμό των επιπέδων κίνησης του πεζού με το αυτοκίνητο, κυρίως όταν πρόκειται για δρόμους ταχείας κυκλοφορίας.

εικ. 39 | Η Οικουμενόπολη στην Ευρώπη το 2060, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Η Οικουμενόπολη, στην τελική της μορφή, θα σχηματίσει μία συνεχή μεν, αλλά ανομοιογενή υφή πάνω στην επιφάνεια της γης, αποτελούμενη από πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους κύτταρα, τις ανθρώπινες κοινότητες. Ανάλογα με τη μορφή των κυττάρων, η πόλη θα μπορεί να θεωρηθεί ανθρώπινη ή όχι, με βάση τα κριτήρια που έθετε ο ίδιος ο Δοξιάδης. «*Η ανθρώπινη κλίμακα της Οικουμενόπολης μπορεί να οριστεί από αντίστοιχες καθορισμένες μετρήσεις, οι οποίες προκύπτουν από τη μελέτη των μέχρι τώρα ανθρώπινων οικισμών*»¹. Επίσης, ανάλογα με το πόσο καλά αυτά θα συνδέονται σε ένα οργανικό σύνολο, θα μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχημένο ή μη το σύστημα που θα παρέχει στον άνθρωπο πολύ περισσότερες δυνατότητες και οφέλη από αυτά που θα έχει στο κύτταρό του, ανοίγοντάς του νέους ορίζοντες και δίνοντάς του νέες διαστάσεις στη ζωή του.

¹ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «*Ecumenopolis: Tomorrow's City*», BRITANNICA Book of the year, 1968, σελ. 17

εικ. 40 | Η κίνηση στην πόλη, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Για το Δοξιάδη, «ο σύγχρονος άνθρωπος απέτυχε στη διαχείριση των δημόσιων χώρων, αφήνοντας άλλα 'ζώα' (τα αυτοκίνητα) να εισέλθουν στην κλίμακά του και να τη συνθλίψουν. Δεν μπορούν να συνυπάρξουν, διότι ο άνθρωπος είναι αργός, μαλακός και μικρός, ενώ το αυτοκίνητο γρήγορο, σκληρό και ογκώδες. Για να διατηρηθεί η ανθρώπινη κλίμακα, θα πρέπει να διαχωριστούν οι δρόμοι των πεζών από αυτούς των αυτοκινήτων»¹. Ο ίδιος προσπάθησε να αποφύγει τα λάθη του παρελθόντος, αλλά και του παρόντος, θέτοντας κάποιες βασικές αρχές για τις μετακινήσεις των ανθρώπων μέσα στην Οικουμένη του μέλλοντος. Σαν πρώτη αρχή όρισε ότι ο άνθρωπος θα μπορεί να περπατάει για τις μικρές αποστάσεις, να οδηγεί για τις μεγαλύτερες, να χρησιμοποιεί το πλοίο για αναψυχή και το αεροπλάνο για τις πολύ μακρινές αποστάσεις. Σαν δεύτερη αρχή τόνισε ότι οι διασυνδέσεις μεταξύ των μέσων κίνησης θα είναι τέτοιες ώστε να μην χάνεται χρόνος, ενώ σαν τρίτη ότι οι γραμμές μετακίνησης δεν θα διασταυρώνονται μεταξύ τους, πέρα από αυτή του πεζού, ο οποίος θα έχει τη δυνατότητα να κινείται ελεύθερα στο χώρο.

Πέρα από το σχεδιασμό των στοιχείων που συνθέτουν τη φυσική εικόνα της Πόλης του Μέλλοντος, ο Δοξιάδης οραματιζόταν για αυτήν ένα περιβάλλον, στο οποίο όλα θα μπορούν να λειτουργούν ψηφιακά και οι χρήστες της θα μπορούν να απολαύσουν τις ανέσεις και τις διευκολύνσεις που θα τους προσφέρουν τα δίκτυα (ορατά και μη), σε όποια γωνιά του πλανήτη και αν κατοικούν. «Όταν το 2117 ο άνθρωπος γυρνάει στο σπίτι του, θα λαμβάνει το λογαριασμό το συνολικό ταξίδι του, όπως και ό,τι πρόστιμο για παράβαση πρέπει να πληρώσει, διότι παντού θα υπάρχουν κάμερες. Όλα τα αγαθά, αλλά και εφημερίδες κλπ. θα μπορούν με ένα απλό τηλεφώνημα να φτάσουν σε οποιοδήποτε σπίτι μέσω σωλήνων. Θα υπάρχουν καταστήματα, αλλά μόνο για αυτούς που θα θέλουν να πάνε

¹ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ecumenopolis: Tomorrow's City», BRITANNICA Book of the year, 1968, σελ. 18

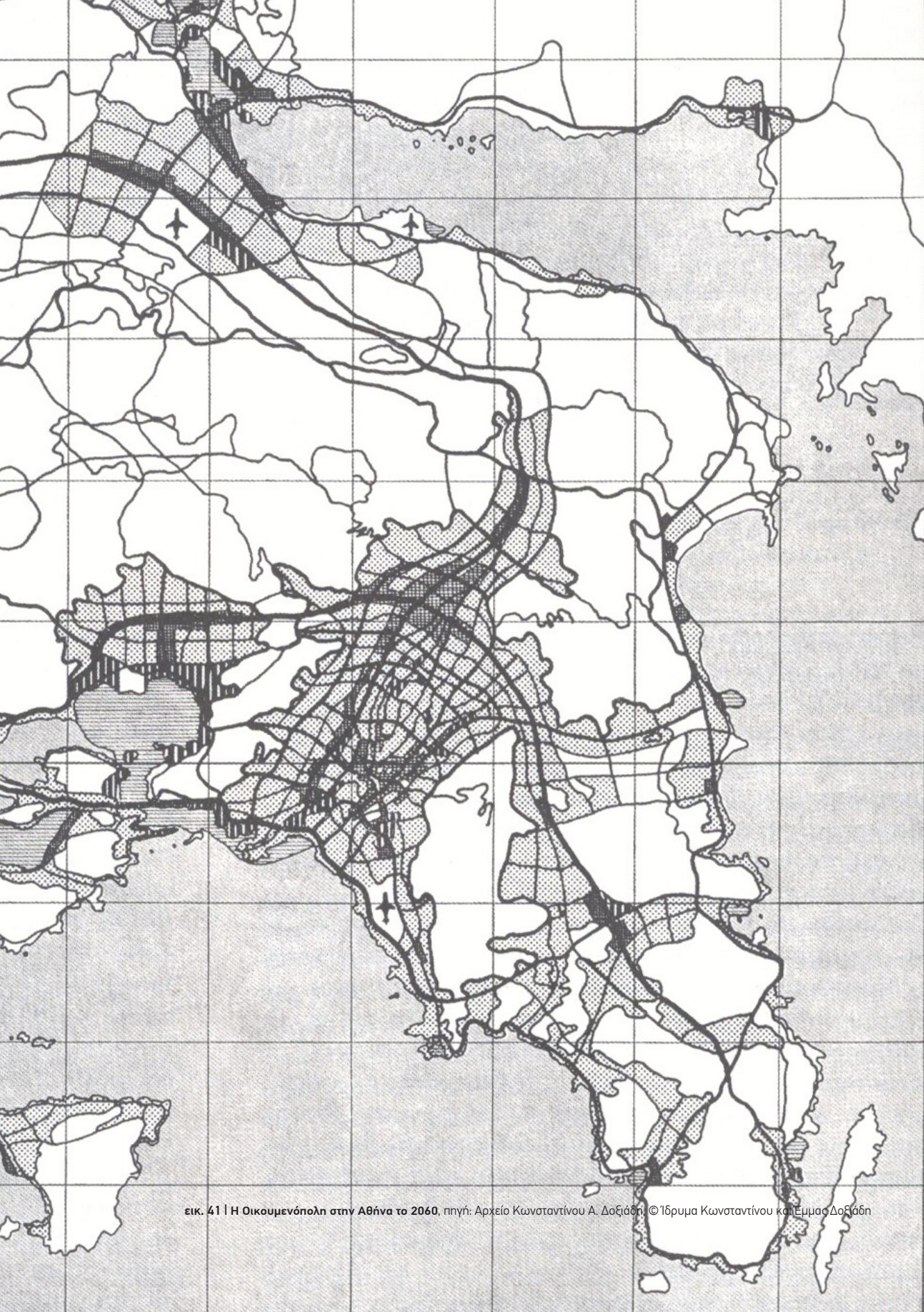
για βόλτα. Όλοι θα μπορούν να έχουν πρόσβαση στις πιο απομακρυσμένες βιβλιοθήκες του πλανήτη και άρα στη γνώση»ⁱ.

Το έργο αυτό αποτέλεσε και αποτελεί τομή στο σύγχρονο πολεοδομικό σχεδιασμό, λαμβάνοντας υπόψη του, όχι μόνο στοιχεία που αφορούν στο παρόν, αλλά έχοντας βαθιά γνώση των ανθρώπινων οικισμών του παρελθόντος και των προτύπων που έπρεπε να ακολουθηθούν, καθώς και των λαθών που δεν έπρεπε να επαναληφθούν. Η δομή του είναι τέτοια που, παρότι δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, «[...] του επιτρέπει την ανανέωσή του ανά πάσα στιγμή και με οποιονδήποτε συντελεστή, απλά κάνοντας μία εγκάρσια τομή σε μία δεδομένη ημερομηνία και συγκρίνοντας τα σχέδια, επαναρυθμίζοντας τα σχετικά σημεία και τις αντίστοιχες καμπύλες»ⁱⁱ.

Η γνώση και η εμπειρία που αποκτήθηκαν από την “Πόλη του Μέλλοντος”, αλλά και από τα άλλα ερευνητικά προγράμματα δεν έμειναν στη θεωρία, αλλά αντίθετα χρησιμοποιήθηκαν στη δημιουργία ανθρώπινων οικισμών σε πολλά και διαφορετικά σημεία της Γης, αλλά και σε διαφορετικές κλίμακες. Τα πορίσματα του συγκεκριμένου ερευνητικού προγράμματος χρησιμοποιήθηκαν εκτεταμένα, ακόμα και όσο το έργο ήταν σε εξέλιξη, παρέχοντας το ευρύτερο πλαίσιο για την ανάπτυξη πολλών περιοχών, όπως το Ισλαμαμπάντ και τη Βαγδάτη.

ⁱ Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Ecumenopolis: Tomorrow's City», BRITANNICA Book of the year, 1968, σελ. 23

ⁱⁱ Αντωνοπούλου-Μπογδάνου, Μυρτώ, «City of the Future», Research, Νοέμβριος 2003, σελ. 2

εικ. 41 | Η Οικουμενόπολη στην Αθήνα το 2060, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Ελένης Δοξιάδη

εικ. 42 | Μακέτα του Ισλαμαμπάνι, 1960, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμмы Δοξιάδη

4. ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

4.1 ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΟΞΙΑΔΗ

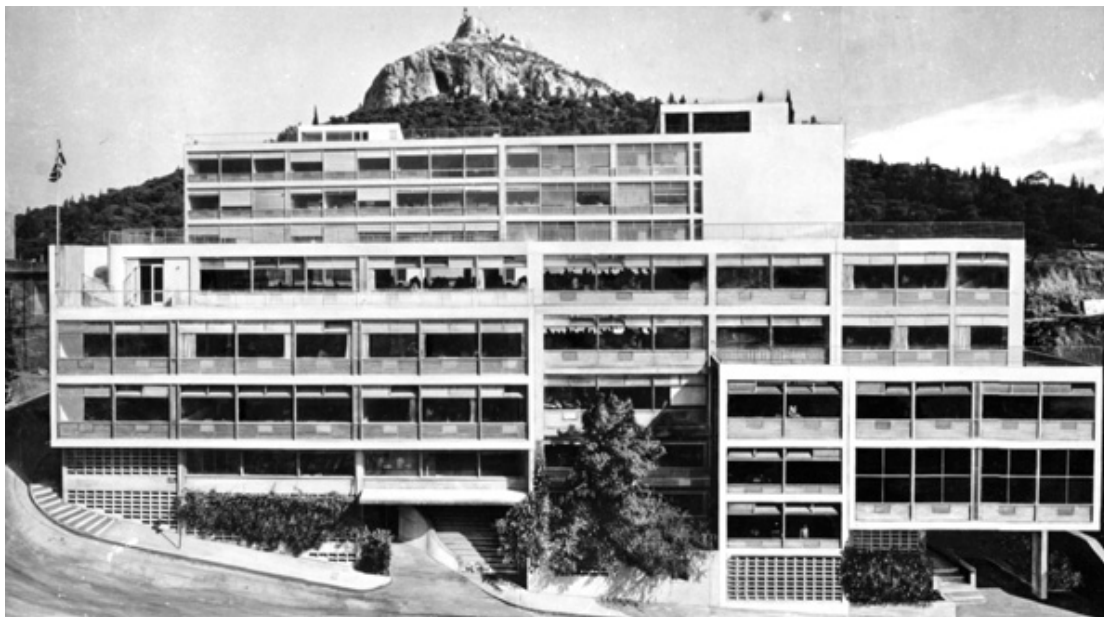
Ως φοιτητής, ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης ασχολήθηκε με τη μελέτη των αρχαίων ελληνικών οικισμών, συγκρίνοντας την καρτεσιανή λογική των συντεταγμένων με τη λογική του συστήματος των πολικών συντεταγμένων που πηγάζει από την ανθρώπινη κλίμακα. Αυτό του έδωσε τη δυνατότητα να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο ήταν διατεταγμένα τα κτίρια στο χώρο, σε μία σύνθεση που αναπτύσσεται από μέσα προς τα έξω, με άξονα τον άνθρωπο και την κίνησή του στο χώρο. Αυτή την αρχή φρόντισε να τηρήσει και στα δικά του έργα, δίνοντάς τους κατά βάση ανθρώπινο χαρακτήρα και μεριμνώντας περισσότερο για την ικανοποίηση των λειτουργικών αναγκών του ανθρώπου και λιγότερο για το αισθητικό αποτέλεσμα.

Ο ίδιος δραστηριοποιήθηκε σε τέσσερις ηπείρους, πραγματοποιώντας δεκάδες έργα και συνεργαζόμενος, τις περισσότερες φορές, απ' ευθείας με την κυβέρνηση του εκάστοτε κράτους. Κάποια από αυτά είναι ο σχεδιασμός της Τέμα στη Γκάνα, το ρυθμιστικό σχέδιο της Βαγδάτης στο Ιράκ και του Ρίο ντε Τζανέιρο στη Βραζιλία, καθώς και πολλών πόλεων στις Η.Π.Α., μεταξύ των οποίων το Ντιτρόιτ και το Μαϊάμι. Στην Ελλάδα, ξεχωρίζουν έργα του όπως τα “Άσπρα Σπίτια” στη Βοιωτία, καθώς και ο οικισμός “Απολλώνιο” στο Πόρτο Ράφτη. Το τελευταίο, μάλιστα, αποτελούσε το πρότυπο οικισμού για τον Δοξιάδη στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Στον οικισμό αυτό, εκτός από κατοικίες, υπάρχει ένα ανοιχτό θέατρο κλασικής μορφής, μία βυζαντινή εκκλησία, μία κεντρική πλατεία και ένα πνευματικό κέντρο. Στην κλίμακα του κτιρίου, δύο από τα χαρακτηριστικότερα έργα του είναι το Γραφείο Δοξιάδη στο Λυκαβηττό και το Εθνικό Κέντρο Ερευνών, που σχεδίασε μαζί με τον δάσκαλό του, Δημήτρη Πικιώνη. Ο τελευταίος, μάλιστα, «[...] εφάρμοσε κατά γράμμα τη μέθοδο του Δοξιάδη στα έργα του, ως εργαλείο αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής σύνθεσης»ⁱ.

Τα έργα του, άλλοτε μεγαλύτερης και άλλοτε μικρότερης κλίμακας, πήγαζαν πάντοτε από τη διεξοδική θεωρητική μελέτη του για τους ανθρώπινους οικισμούς και τη θεωρία της Οικιστικής, που είχε ο ίδιος αναπτύξει. «*Πάντοτε στηριζόταν σε μία οργανωμένη προσέγγιση των προβλημάτων του χώρου που πατούσε ταυτοχρόνως σε όρους γεωγραφίας, κοινωνιολογίας και οικονομίας, με εργαλεία που ανήκαν περισσότερο στις επιστήμες του ανθρώπου, παρά σε αυτές του αρχιτέκτονα*»ⁱⁱ.

ⁱ Video: Τζιτζιλιάκης, Γιώργος, «Κωνσταντίνος Δοξιάδης: Ένας ρομαντικός του Πραγματισμού», Πορτραίτα και Διαδρομές Ελλήνων Αρχιτεκτόνων, © ERT S.A., 11/04/2008

ⁱⁱ ο.π.

εικ. 43 | Γραφείο Δοξιάδη, 1955, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

εικ. 44 | Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 1962, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

εικ. 45 | Άσπρα Σπίτια, 1965, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Χαρακτηριστικότερη, ίσως, απόπειρα μεταφοράς του θεωρητικού του έργου στην πράξη αποτέλεσε το Ισλαμαμπάντ, η πρωτεύουσα του Πακιστάν. Ο χαρακτηρισμός που ο ίδιος ο Δοξιάδης του είχε δώσει είναι η “πόλη του μέλλοντος”, παραπέμποντας άμεσα στην αντίστοιχη ερευνητική εργασία του γραφείου του. Στο σχεδιασμό της συγκεκριμένης πόλης ακολουθήθηκαν πιστά οι αρχές και οι θεωρίες, όχι μόνο από τη συγκεκριμένη ερευνητική εργασία, αλλά και από τη μελέτη του ίδιου για τις αρχαίες ελληνικές πόλεις. Πρόδρομο, όμως, για τη σύλληψή του αποτέλεσε ο σχεδιασμός του Πανεπιστημίου του Παντζάμπ, ενός έργου μικρότερης μεν κλίμακας, αλλά ίδιας λογικής με την πόλη του Ισλαμαμπάντ.

4.1.1 Πανεπιστήμιο του Παντζάμπ

Ο Δοξιάδης το χαρακτήρισε ως «ένα από τα δυσκολότερα έργα που ανέλαβε ποτέ το γραφείο του»ⁱ. Στόχος του ήταν να δημιουργήσει ένα σύστημα που να ικανοποιεί μία τμηματική και προσδευτική υλοποίηση των κτιρίων και των υπηρεσιών, μετασχηματίζοντας παράλληλα τους παραδοσιακούς τρόπους κατασκευής που υπήρχαν στην περιοχή σε σύγχρονες τεχνικές. Ακόμα, ήθελε να διατηρήσει την αίσθηση των παραδοσιακών προτύπων του τόπου, λαμβάνοντας υπόψη τις κλιματικές συνθήκες της ευρύτερης περιοχής και πώς αυτές θα επηρέαζαν το σχεδιασμό του.

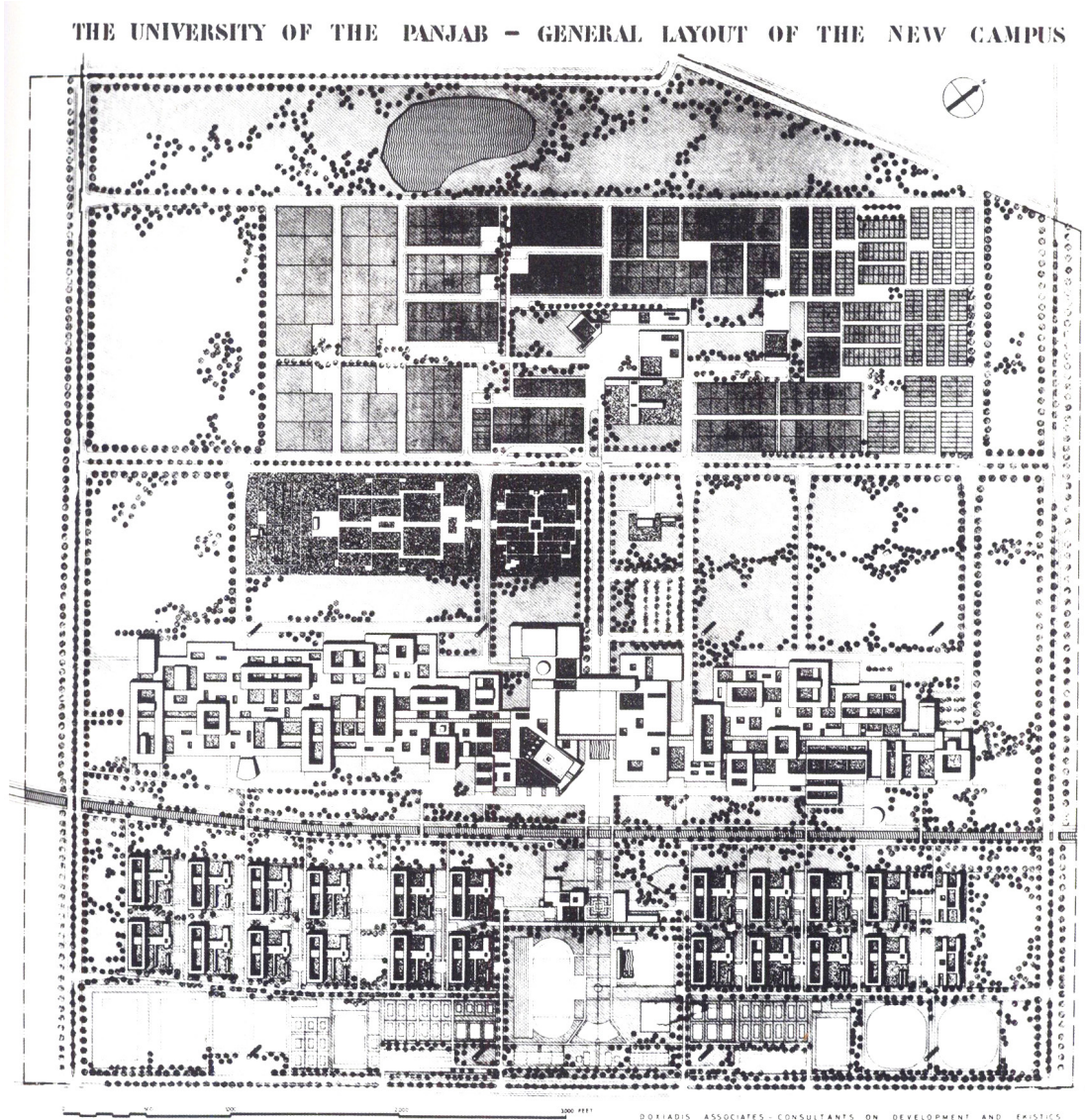
Η μέθοδος με την οποία χειρίστηκε το συγκεκριμένο έργο ήταν η υιοθέτηση ενός γραμμικού συστήματος αναφοράς, πάνω στο οποίο θα αναπτύσσονταν σταδιακά οι λειτουργίες του Πανεπιστημίου. Ο χαρακτήρας που ήθελε ο ίδιος να δώσει στο Πανεπιστήμιο του Παντζάμπ ήταν διπλός, όπως και ο χαρακτήρας του Πακιστάν εκείνη την περίοδο. Από τη μία υπήρχε η επιρροή της Αγγλικής αποικιοκρατίας, καθεστώς που είχε αφήσει το στίγμα του και από την άλλη υπήρχε η ιδέα της “νέας” φιλελεύθερης εποχής μόλις πριν λίγα χρόνια είχε ξεκινήσει, με την απόσχισή του από την Ινδία.

Το συγκεκριμένο έργο, παρότι υλοποιήθηκε την ίδια εποχή με το Ισλαμαμπάντ (1960), αποτέλεσε πρόδρομο για τη σύλληψη του σχεδιασμού του, αφού ακολουθήθηκε η ίδια λογική γραμμικής ανάπτυξης και στα δύο έργα, αλλά σε διαφορετική κλίμακα. Συγκεκριμένα, στο Πανεπιστήμιο του Παντζάμπ δύο κύριοι άξονες ορίζουν τη συνολική σύνθεση, ο “άξονας της προσθήκης” και ο “άξονας της επέκτασης”. Στον πρώτο, που είναι και ο πιο βασικός, θα προσθέτονταν όλα τα καινούργια ακαδημαϊκά τμήματα και θα αφομοιώνονταν κατευθείαν στο υπόλοιπο σύστημα. Στο δεύτερο, που είναι κάθετος στον πρώτο, θα προσθέτονταν νέες πτέρυγες κτιρίων για την επέκταση των υφιστάμενων εγκαταστάσεων, χωρίς να επηρεάζουν τη γραμμική ανάπτυξη του πρώτου άξονα.

Ο Δοξιάδης στο σχεδιασμό του σεβάστηκε την κλίμακα της περιοχής και της πόλης στην οποία τοποθετήθηκε το πανεπιστήμιο, τοποθετώντας κτίρια χαμηλού ύψους, αλλά και τον περιβάλλοντα χώρο, καθώς διατήρησε το κανάλι που προϋπήρχε στην περιοχή. Ακόμα, χρησιμοποίησε την τυποποίηση στο σχεδιασμό και τον τρόπο κατασκευής των κτιρίων, για λόγους οικονομίας, αλλά και λόγω της μεγαλύτερης ταχύτητας στην ανοικοδόμηση που προσφέρει η επαναληψιμότητα. *«Είναι αλήθεια ότι τα κτίρια αυτά καθ’ αυτά χάνουν τη μοναδικότητά τους όταν τα βλέπει κανείς ως μέρος ενός απόλυτα ομογενούς και διασυνδεδεμένου ιστού. Αλλά η μοναδικότητα γίνεται εμφανής μέσα στα όρια και τα περίχωρα του κτιρίου, στην μικροκλίμακα και στην τοπική πολεοδομία και εξομοιώνεται στις κατάλληλες λειτουργίες που περιέχονται εκεί μέσα»*ⁱⁱ.

ⁱ Doxiadis Associates, «The University of Punjab», Δελτίο 56, Αθήνα, Ιούλιος 1963, σελ. 6

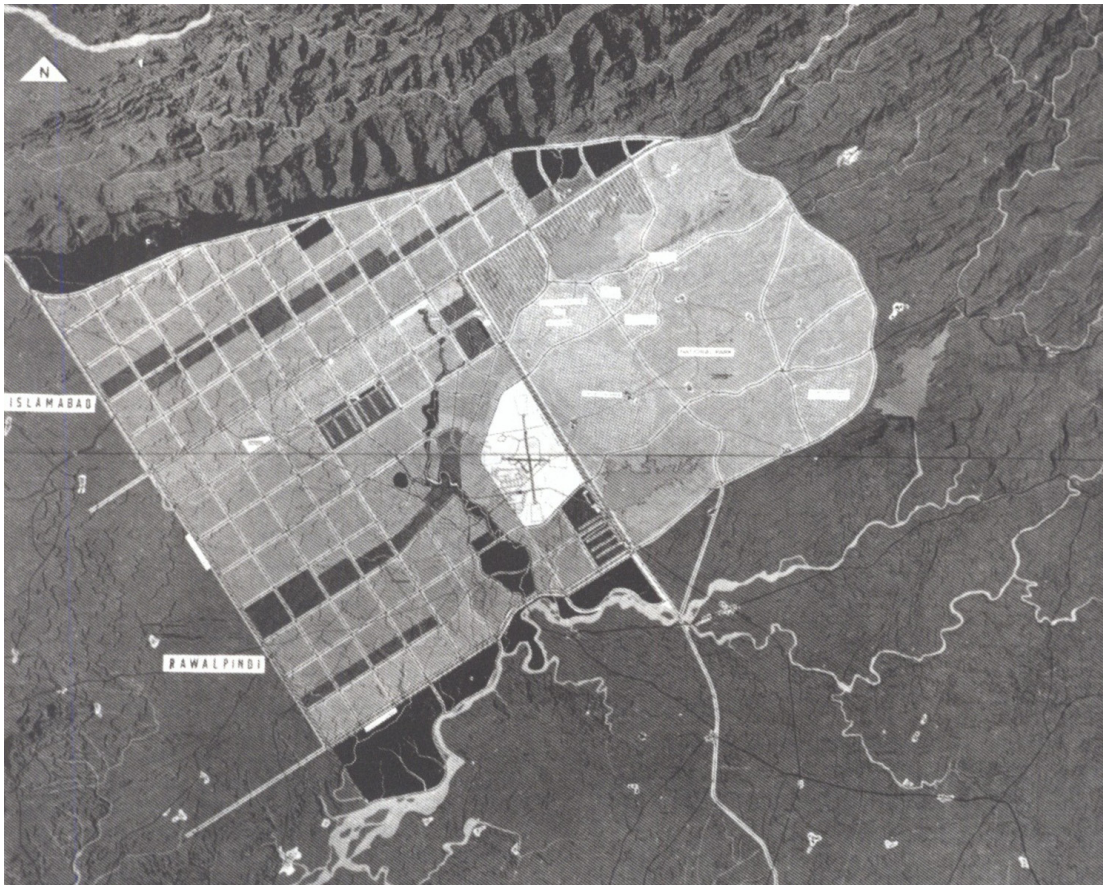
ⁱⁱ ο.π. σελ. 4

εικ. 46 | Πανεπιστήμιο Παντζάμπ, 1960, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Για αυτόν, το πανεπιστήμιο αποτελούσε μία μηχανή στην οποία διαρκώς θα προσθέτονταν κομμάτια, επεκτείνοντάς την, αλλά με έναν εξελικτικό τρόπο, αξιοποιώντας τη διάσταση του χρόνου. Η πόλη του Παντζάμπ δεν αντιμετωπίστηκε σαν κάτι στατικό, αλλά κάτι δυναμικό που θα αναπτυσσόταν παράλληλα με το πανεπιστήμιο, σε αντίθεση με τους Paolo Soleri (*"Mesa City, The Sketches of Paolo Soleri"*, 1971) και Paul και Percival Goodman (*"Communitas: Means of Livelihood and Ways of Life"*, 1947) που διαχώρισαν το πανεπιστήμιο από την υπόλοιπη πόλη.

4.1.2 Ισλαμαμπάντ

εικ. 47 | Ισλαμαμπάντ, 1960, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Στόχος του Δοξιάδη όταν κλήθηκε να σχεδιάσει τη νέα πρωτεύουσα του Πακιστάν (Ισλαμαμπάντ: η πόλη του Ισλάμ) το 1960 ήταν η δημιουργία μίας πόλης “ανθρώπινης” και ταυτόχρονα “παγκόσμιας” στη σύλληψή της, αλλά και “τοπικής” στην έκφρασή της. Παράλληλα, με αυτό το έργο του δόθηκε η δυνατότητα να εφαρμόσει στην πράξη, σε μεγάλη κλίμακα, τις ιδέες και τις θεωρίες για την “Πόλη του Μέλλοντος” που είχε αναπτύξει στις μελέτες του. Πρόθεσή του ήταν να εφαρμόσει μία λογική βασισμένη στη θεωρία της Δυνάπολης, για την παραγωγή μίας αρχιτεκτονικής που θα ανταποκρίνεται στα διεθνή πρότυπα, σεβόμενη τις τοπικές συνθήκες. Όπως και στο πανεπιστήμιο του Παντζάμπ, οι κύριες στρατηγικές που χρησιμοποίησε ήταν ο άξονας ανάπτυξης και ο ορθοκανονικός κάνναβος.

Εκτεταμένη συζήτηση είχε γίνει σχετικά με την τοποθεσία που θα έπρεπε να δημιουργηθεί η νέα πρωτεύουσα, μιας και η επένδυση που θα γινόταν θα ήταν μεγάλη και θα έπρεπε να ελαχιστοποιηθούν οι πιθανότητες αποτυχίας. «Πολλοί παράγοντες

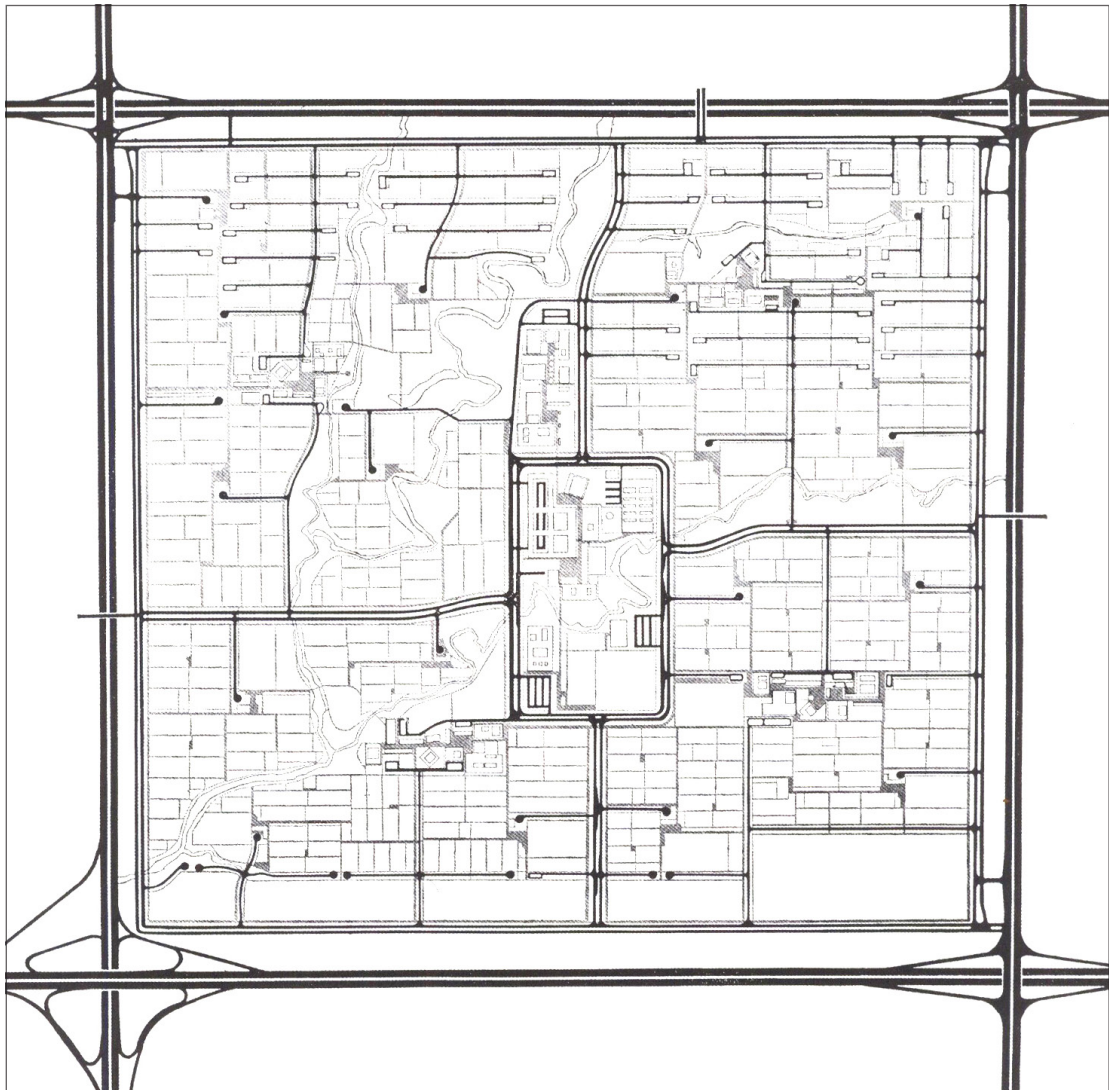
επηρέασαν την απόφαση σχετικά με την τοποθεσία του Ισλαμαμπάντ, όπως οι μετακινήσεις και η επικοινωνία, παράγοντες εθνικού ενδιαφέροντος, οικονομικοί παράγοντες, πολιτικοί παράγοντες, υπάρχουσες εγκαταστάσεις κλπ. Μετά από ενδελεχή μελέτη αυτών, επιλέχθηκε η τωρινή τοποθεσία. Η παρουσία του Ραγουάλπιντι σε τόσο κοντινή απόσταση θα μπορούσε να προσφέρει στο Ισλαμαμπάντ σημαντική βοήθεια σε θέματα εγκαταστάσεων. Το αεροδρόμιο Τσακλάλα του Ραγουάλπιντι θα βοηθήσει τις αερομεταφορές, το υδρόφραγμα Ραγουάλ θα εξασφαλίσει την παροχή νερού, η υπάρχουσα σιδηροδρομική γραμμή και οι συνδέσεις με τους αυτοκινητοδρόμους θα εξυπηρετήσουν τις ανάγκες επικοινωνίας. Όλα αυτά συνεισφέρουν στην αποφυγή μεγάλων επενδύσεων στην πρώτη φάση ανάπτυξης του Ισλαμαμπάντ»¹.

Ο σχεδιασμός του βασίστηκε σε δύο κύριους άξονες, τους αυτοκινητοδρόμους “Murree” (με προσανατολισμό Βορράς-Νότος) και “Ισλαμαμπάντ” (με προσανατολισμό Ανατολή-Δύση), που ήταν κάθετοι μεταξύ τους και η τοποθέτησή τους στο χώρο ορίστηκε από τη μορφολογία του τοπίου. Δύο ακόμα άξονες τοποθετήθηκαν περιμετρικά του υφιστάμενου Ραγουάλπιντι. Αυτοί οι τέσσερις άξονες σχημάτισαν ένα μεγάλο τετράγωνο, το οποίο θα όριζε όλα τα μελλοντικά συστήματα μεταφοράς και όλες τις κύριες λειτουργίες μέσα στη Μητροπολιτική περιοχή του Ισλαμαμπάντ. Ο προσανατολισμός των υπόλοιπων αξόνων ακολουθεί τις δύο βασικές χαράξεις, με κάποιες μικρές εξαιρέσεις σε σημεία που αυτό κρίθηκε αναγκαίο.

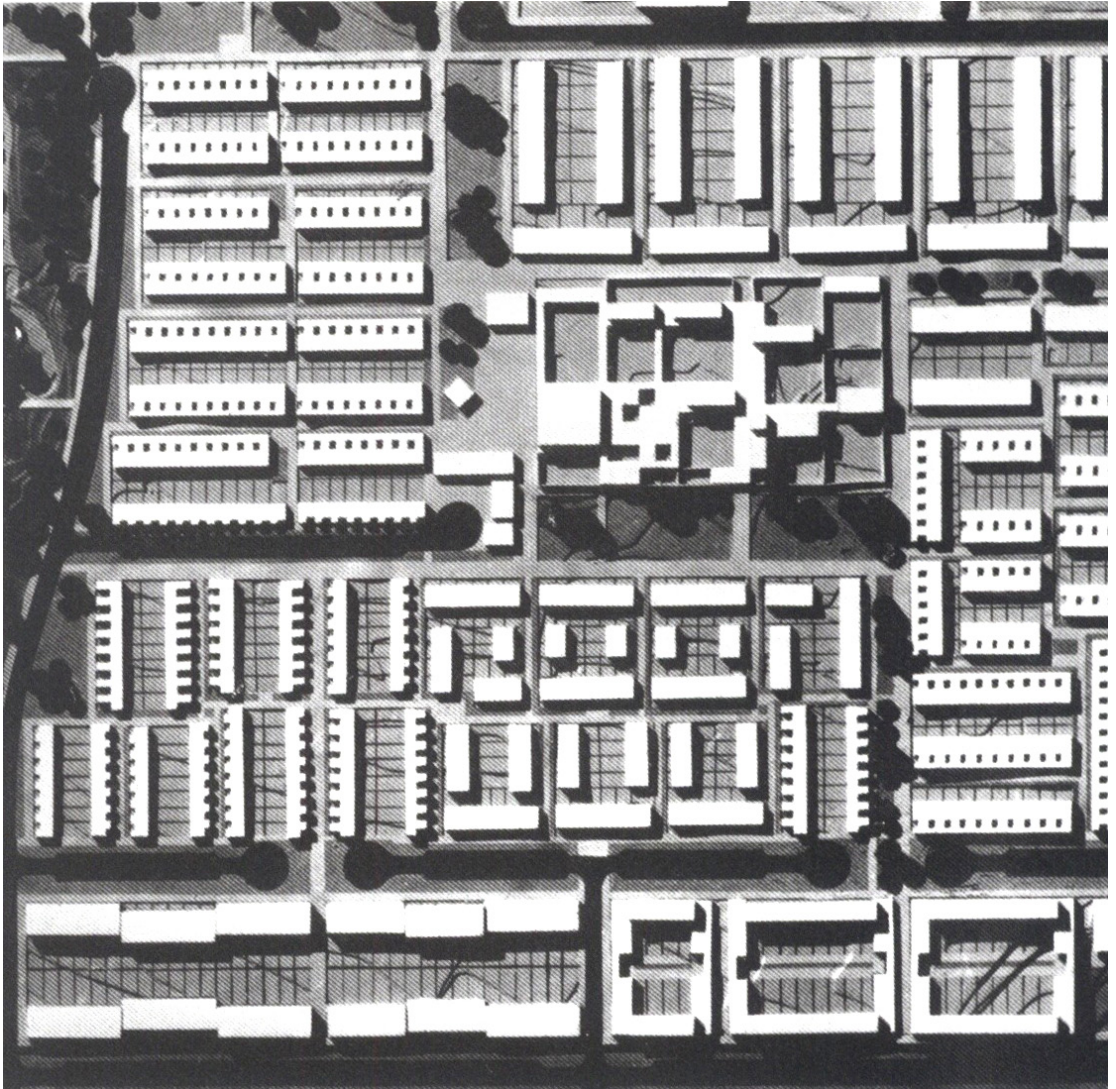
Μέσω του συνολικού συστήματος των αξόνων ορίστηκαν τρεις ξεχωριστές περιοχές, αυτή του Ισλαμαμπάντ, αυτή του Ραγουάλπιντι και αυτή του Εθνικού Πάρκου. Οι δύο πρώτες, λόγω της τοπογραφίας τους, ήταν ανοιχτές στο νοτιοδυτικό τμήμα τους και είχαν τη δυνατότητα επέκτασης, σε αντίθεση με το πάρκο, το οποίο ήταν περικλεισμένο από όλες τις πλευρές του. Οι δύο πόλεις θα αναπτύσσονταν σαν “δίδυμες”, συμπληρώνοντας η μία τις όποιες ελλείψεις της άλλης. Το Ισλαμαμπάντ ήταν προορισμένο να γίνει η πρωτεύουσα του κράτους, στεγάζοντας τις διοικητικές και τις πολιτιστικές λειτουργίες, ενώ το Ραγουάλπιντι θα παρέμενε το τοπικό κέντρο, εξυπηρετώντας τις βιομηχανικές και τις εμπορικές λειτουργίες. Ο Δοξιάδης σχεδίασε την πόλη στα πρότυπα της ιδανικής πόλης του μέλλοντος, όπως την είχε οραματιστεί ο ίδιος, προορισμένη να γίνει μία Δυναμητρόπολη.

Ολόκληρη η πόλη του Ισλαμαμπάντ χωρίστηκε σε τομείς (κοινότητες 5ης τάξης), ικανούς να φιλοξενήσουν 20.000 με 30.000 κατοίκους. Κάθε ένας από αυτούς ήταν αυτοτελής και αυτάρκης, ενώ περιείχε και μικρότερους τομείς (4ης τάξης). Στο κέντρο του τοποθετήθηκαν όλες οι εμπορικές λειτουργίες και συνολικά σε κάθε τομέα υπήρχαν

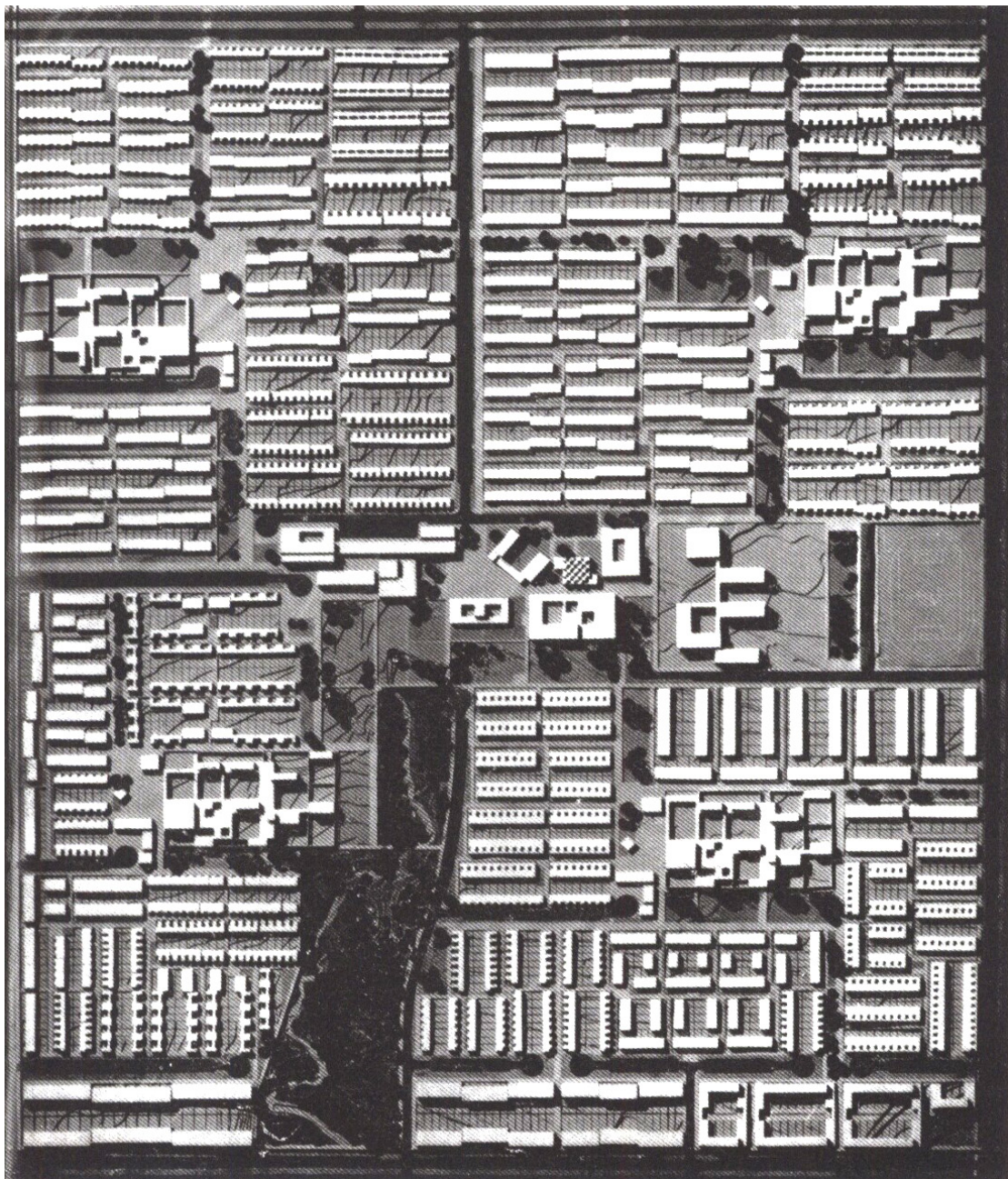
¹ Doxiadis Associates, «Islamabad», Δελτίο 18, Αθήνα, Οκτώβριος 1963, σελ. 2

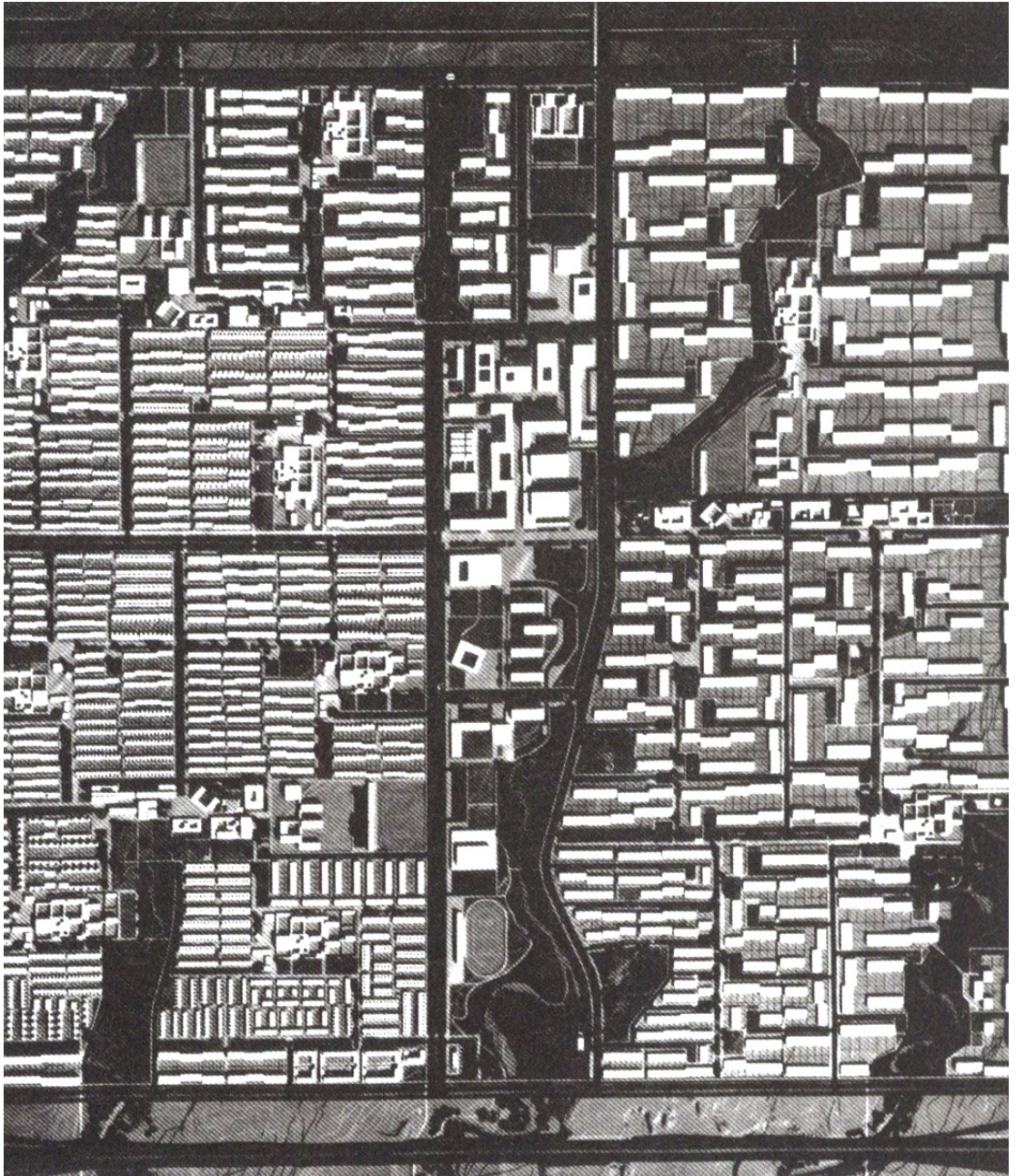
εικ. 48 | Κοινότητα κατηγορίας Ε', Ισλαμαμπάντ, 1960, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

εικ. 49 | Μακέτα υποτομέα κατηγορίας Ε' (G6-14), Ισλαμαμπάντ, 1960, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

εικ. 50 | Μακέτα υποτομέα κατηγορίας Δ' (G6-1), Ισλαμαμπάντ, 1960, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμματος Δοξιάδη

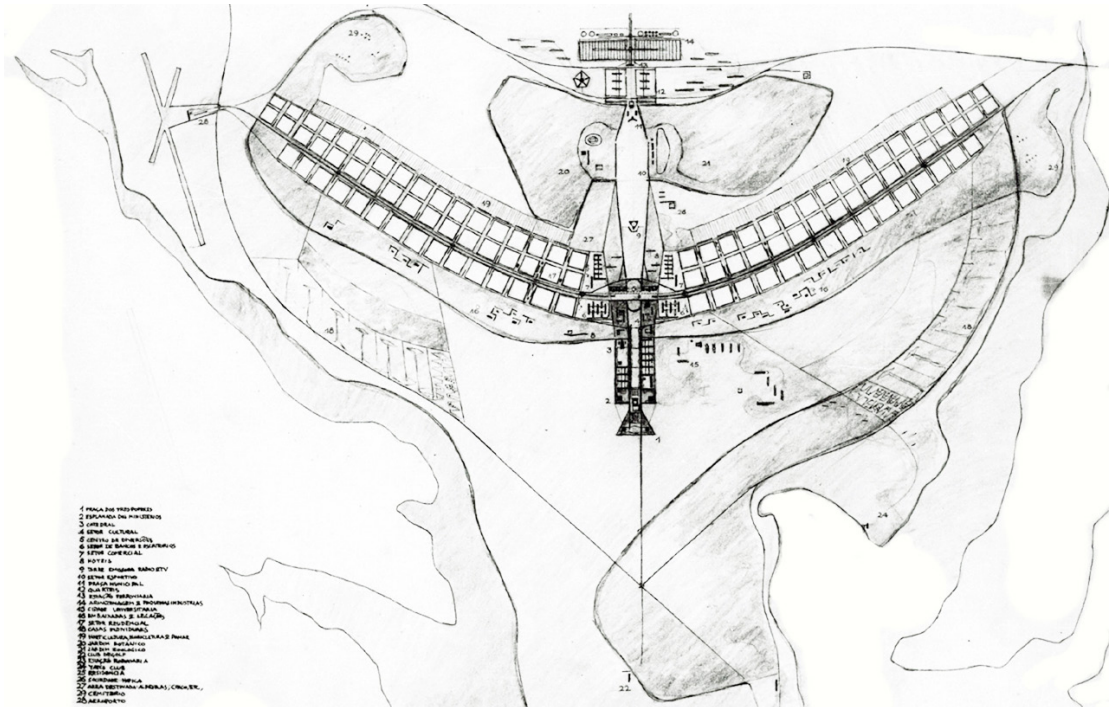
εικ. 51 | Μακέτα υποτομέα κατηγορίας Δ' (G6), Ισλαμαμπάντ, 1960, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

σχολεία, νοσοκομεία, χώροι αναψυχής και αθλητικές εγκαταστάσεις. Οι δρόμοι ήταν ιεραρχικά διανεμημένοι στην πόλη (από τους αυτοκινητοδρόμους μέχρι τους τοπικούς δρόμους που έφταναν στα όρια των κατοικιών) και τοποθετήθηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε τα οικοδομικά τετράγωνα ολόκληρης της πόλης να έχουν μία κοινή κλίμακα. Ο διοικητικός τομέας τοποθετήθηκε στην καρδιά του Ισλαμαμπάντ, ενώ ο πολιτικός σε μία λωρίδα κατά μήκος του νοτιοδυτικού άξονα, όπως και αυτοί των κατοικιών και της ελαφριάς βιομηχανίας.

Η υφιστάμενη πόλη του Ραγουάλπιντι, πέρα από το βοηθητικό της ρόλο, ήταν το κυριότερο εμπόδιο στη δημιουργία της νέας πρωτεύουσας. Έτσι, αποφασίστηκε να τοποθετηθεί το Ισλαμαμπάντ σε μία απόσταση από τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις, ώστε να δημιουργηθεί ως ένας ανεξάρτητος οικισμός, χωρίς τους περιορισμούς που θα του δημιουργούσε η παρουσία του Ραγουάλπιντι, αλλά όχι τόσο μεγάλη, ώστε να μπορεί να εξυπηρετηθεί από αυτό, τουλάχιστον στην αρχική του φάση, σε μία σχέση «μητέρας-παιδιού».

Το Εθνικό Πάρκο σχεδιάστηκε για να παρέχει στις δύο πόλεις επιπρόσθετους χώρους για την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία και την αγροτική καλλιέργεια. Στην περιοχή προϋπήρχε από το 1961 η τεχνητή λίμνη Ραγουάλ, που είχε δημιουργηθεί με σκοπό να λειτουργήσει σαν δεξαμενή νερού για το Ραγουάλπιντι, αλλά το σχέδιο του Δοξιάδη προέβλεπε τη δημιουργία και άλλων λιμνών για τον ίδιο σκοπό. Ο σχεδιασμός του Ισλαμαμπάντ έλαβε υπόψη του το φυσικό τοπίο, διατηρώντας μεγάλες φυσικές εκτάσεις πρασίνου και παράλληλα επικαλύπτοντάς το με τις δομημένες περιοχές σε πολλά σημεία. Ακόμα, οι κλιματικές συνθήκες της περιοχής αποτέλεσαν σημαντικό παράγοντα στη δημιουργία της νέας πρωτεύουσας, αφού ο προσανατολισμός της αποφασίστηκε με βάση την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εκμετάλλευση του φυσικού φωτισμού και αερισμού.

Η μορφή της πόλης έρχεται σε αντιπαράθεση με τη μνημειακότητα και τη στατικότητα της Μπραζίλια του Lucio Costa (1960), που σχεδιάστηκε και αυτή ως νέα πρωτεύουσα της Βραζιλίας, αποτελώντας την έκφραση της ανερχόμενης τότε βιομηχανικής αριστοκρατίας της χώρας. Σε σχέση με τη Σαντιγκάρ του Le Corbusier στην Ινδία (1949) υπάρχει το κοινό στοιχείο ότι και οι δύο σχεδιαστές αντιμετώπιζαν τις πόλεις τους σαν ζωντανούς οργανισμούς, αλλά και σε αυτή την περίπτωση νέας πόλης δεν λήφθηκε υπόψη η τέταρτη διάσταση, δηλαδή ο χρόνος. Αυτό καθιστά την πόλη του Δοξιάδη διαφορετική από τις άλλες πόλεις που σχεδιάστηκαν εκ του μηδενός, λόγω της απουσίας συγκεκριμένου μεγέθους στο αρχικό σχέδιο, αλλά και της δυναμικής της φύσης και του χαρακτήρα της Δυνάπολης που της επέτρεπε να αναπτύσσεται διαρκώς, προς μία προκαθορισμένη κατεύθυνση.

εικ. 52 | Μπραζιλία, Lucio Costa, 1960, πηγή: Google Images

εικ. 53 | Σαντιγκάρ, Le Corbusier, 1949, πηγή: Google Images

4.1.3 Από το όραμα στην πραγματικότητα

εικ. 54 | Μακέτα του Ισλαμαμπάντ, 1960, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

Στην εφαρμογή του, το σχέδιο του Δοξιάδη για το Ισλαμαμπάντ δεν τηρήθηκε κατά γράμμα, κυρίως λόγω της έλλειψης ενός απαραίτητου θεσμικού πλαισίου από τη μεριά του σχεδιαστή, ο οποίος εστίασε μόνο στο σχεδιασμό των φυσικών υποδομών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την τμηματοποίηση του συνολικού σχεδίου και την ανάληψη της υλοποίησής του από τρεις διαφορετικές αρχές, με συνέπεια να μην υπάρχει ισομερής ανάπτυξη σε όλες τις περιοχές της πόλης. Η στρατηγική του για την πόλη προέβλεπε τη σταδιακή αφομοίωση της υφιστάμενης γειτονικής πόλης του Ραγουάλπιντι, σε μία ταυτόχρονη ανάπτυξη των δύο “δίδυμων” πόλεων.

Στην πραγματικότητα, το σχέδιό του δεν τηρήθηκε, διότι τελικά εφαρμόστηκαν διαφορετικά πολεοδομικά σχέδια για κάθε μία από τις δύο περιοχές. Αυτό προκάλεσε προβλήματα στο σύστημα των μεταφορών, αλλά και στο ζήτημα της κατοίκησης, αφού η σχέση των δύο πόλεων δεν λειτούργησε όπως ο ίδιος την είχε προγραμματίσει. Συγκεκριμένα, το Ραγουάλπιντι έλαβε πολύ λιγότερα κονδύλια, αλλά και ανθρώπινο δυναμικό σε σχέση με το Ισλαμαμπάντ για την ανάπτυξή του, κάτι το οποίο δεν βοήθησε τις δύο περιοχές να επεκταθούν ταυτόχρονα. Έτσι, το αρχικό σχέδιο αναθεωρήθηκε και οι δύο πόλεις αναπτύχθηκαν ανεξάρτητα η μία από την άλλη.

Πολλές ήταν και οι αρνητικές απόψεις που είχαν ειπωθεί σχετικά με το σχεδιασμό του Ισλαμαμπάντ, αλλά και γενικότερα των πόλεων που σχεδιάστηκαν απ' το μηδέν. Συγκεκριμένα, για τον Christopher Alexander «[...] στις τεχνητές πόλεις λείπει ένα σημαντικό συστατικό, το σημάδι της ανθρώπινης ζωής. Η προοπτική να δημιουργηθούν πόλεις κατοικούμενες μόνο από λίγο πράσινο με τσιμεντένια κουτιά, τρομάζει ακόμα και τους ίδιους τους αρχιτέκτονες»ⁱ.

Απ' τη μεριά του, ο V. Tapner ανέφερε χαρακτηριστικά για το Ισλαμαμπάντ ότι «[...] η ζωή στις κοινότητες είναι ανύπαρκτη και δεν υπάρχει αλληλοεπικάλυψη των διαφορετικών λειτουργιών που συγκροτούν μία πόλη. Όλα είναι χωρισμένα σε διαμερίσματα και [...] απομονωμένα από τους τομείς των κατοικιών. [...] Είναι εντελώς ασύμβατη με την τοπογραφία της περιοχής. Το έδαφος είναι κυματιστό και ανώμαλο, αλλά ο σχεδιασμός προτείνει ευθείς δρόμους από τη μία πλευρά της πόλης στην άλλη. [...] Ο σχεδιασμός δεν εκμεταλλεύεται το φυσικό τοπίο, αλλά σχηματίζει ένα νέο, δικό του τοπίο. [...] Η αρχιτεκτονική του είναι γενικά μονότονη. Οι τεράστιες περιοχές των μονώροφων κτιρίων υψηλής πυκνότητας δίνει την εντύπωση μίας τυποποιημένης ομοιομορφίας. Το Ισλαμαμπάντ δεν έχει τη “δραματικότητα” της Μπραζίλια και τη μνημειακή κλίμακα του κέντρου της Σαντιγκάρ. Το γεγονός ότι το πολιτικό κέντρο και τα πολιτιστικά κτίρια έχουν απομονωθεί στη διοικητική ζώνη τονίζει την ανωνυμία της πόλης και παράγει μία έλλειψη ταυτότητας»ⁱⁱ.

ⁱ Alexander, Christopher, «A City is not a Tree», Design Magazine, τεύχος 206, London: Council of Industrial Design, Λονδίνο, 1966, σελ. 2

ⁱⁱ Tapner, Victor, «Islamabad: City without a Heart», εκδόσεις Building Design, Λονδίνο, Δεκέμβριος 1977, σελ. 16

4.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ

Παρόλα τα πιθανά προβλήματα που μπορεί να παρουσιάστηκαν κατά την υλοποίηση των έργων του, αλλά και τις αρνητικές κριτικές που δέχτηκαν, ο Δοξιάδης δεν παύει να θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους πολεοδόμους του 20ου αιώνα. Η θεωρία του για την Οικιστική, αλλά και ο επιστημονικός τρόπος με τον οποίο προσεγγίζει όλα τα έργα του αποτελούν ακόμα και σήμερα παράδειγμα προς μίμηση. Για πολλούς, «ο Δοξιάδης υπήρξε πρόδρομος πολλών σημερινών προσεγγίσεων στη θεωρία των δικτύων»ⁱ και για άλλους «ίσως να μην υπάρχει άλλος πολεοδόμος που η δουλειά του να έχει επηρεάσει τη ζωή τόσων πολλών ανθρώπων και το μέλλον τόσων πολλών κοινωνιών»ⁱⁱ.

«Ο Δοξιάδης ήταν ένας ευφυής άνθρωπος, που χάραξε ένα νέο μονοπάτι με τη θεωρία της Οικιστικής. Ορισμένες από τις ιδέες του ήταν μπροστά από την εποχή τους, όπως αυτή της Οικιστικής κλίμακας, η προσέγγισή του στο θέμα των δικτύων, οι οικολογικές του ανησυχίες και τα μεγάλης κλίμακας σχέδια. Μπορεί η αρχιτεκτονική του να μην είχε την ίδια ποιότητα με το σχεδιασμό του στη μεγάλη κλίμακα, καθώς ήταν συμβατική, αλλά η ικανότητά του να σκέφτεται παγκόσμια και να δρα τοπικά έχει απήχηση ακόμα και στις σημερινές προσεγγίσεις στους ανθρώπινους οικισμούς»ⁱⁱⁱ.

Τα σημερινά οφέλη από τη δουλειά του είναι πολλαπλά και δεν αφορούν μόνο στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομία. Συγκεκριμένα, στην προσπάθειά του να αξιοποιήσει τη θεωρητική δουλειά του γραφείου του, «ανέπτυξε ένα μεγάλο υπολογιστικό κέντρο στα γραφεία του στην Αθήνα, που [...] έπαιξε κεντρικό ρόλο στην εισαγωγή της ανάπτυξης της πληροφορικής στην Ελλάδα»^{iv}. Πέρα από τα κτίρια, τις περιοχές και τις πόλεις που σχεδίασε, το πλούσιο αρχείο που άφησε, το οποίο περιλαμβάνει φωτογραφίες, ταινίες, σχέδια, μελέτες κλπ., μπορεί να αξιοποιηθεί για έρευνα στο ζήτημα των πόλεων από τους σημερινούς αρχιτέκτονες και πολεοδόμους.

Το γεγονός, όμως, ότι η πλειονότητα των έργων του πραγματοποιήθηκαν σε αναπτυσσόμενες χώρες δεν τα βοήθησε να αποτελέσουν παράδειγμα για το σχεδιασμό των σύγχρονων πόλεων στις ανεπτυγμένες χώρες. Ακόμα, οι συγκυρίες δεν τον ευνόησαν, καθώς λίγα χρόνια μετά το θάνατό του αναπτύχθηκαν έντονα οι ιδέες

i Video: Τζιρτζιλάκης, Γιώργος, «Κωνσταντίνος Δοξιάδης: Ένας ρομαντικός του Πραγματισμού», Πορτραίτα και Διαδρομές Ελλήνων Αρχιτεκτόνων, © ERT S.A., 11/04/2008

ii Κύρτης, Αλέξανδρος-Ανδρέας, Εισαγωγικό Σημείωμα, «Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης. Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί», εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 2006, σελ.

iii Video: Φεσσά-Εμμανουήλ, Ελένη, «Modernity, Tradition, Locality and Personality: Reassessing Town Planner Doxiadis and Architect Konstantinidis», Conference on Geography Tradition, and the Individual: The Case of Modern Greek Architecture, University of California, Santa Barbara, 15-16/2/08

iv Κύρτης, Αλέξανδρος-Ανδρέας, Εισαγωγικό Σημείωμα, «Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης. Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί», εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 2006, σελ.

περί της αισθητικής των κτιρίων, οι οποίες εστίασαν στη μικρότερη κλίμακα, με την επιστημονική θεωρία του για την υπερτοπική κλίμακα και τη λιτή αρχιτεκτονική των κτιρίων του να μην έχουν θέση σε αυτές. Ο ίδιος δεν πρόλαβε να ζήσει την άνθηση του Μεταμοντερνισμού, στον οποίο, παρότι δεν ακολουθήθηκαν οι ιδέες του, «[...] δεν σημαίνει αναγκαστικά το τέλος της αρχιτεκτονικής»ⁱ.

«Αυτό που ενοχλεί περισσότερο στο Δοξιάδη είναι ότι στην περίοδο που μπορούσε να κερδίσει περισσότερους υποστηρικτές, δεν αποδίδει τα εύσημα στις ιδέες των πρωτοπόρων στον τομέα του, αλλά απλά τις παραθέτει ως παραδείγματα δουλειάς που προηγήθηκαν της δικής του»ⁱⁱ. Αυτό, για πολλούς, «[...] είναι και ένας από τους λόγους που η συνεισφορά του στο χώρο δεν έγινε ευρέως γνωστή»ⁱⁱⁱ.

Η τόσο συστηματική του ενασχόληση με τους ανθρώπινους οικισμούς δεν είχε μόνο θετική επίδραση στον ίδιο και τα έργα του, αλλά τον έφτασε στο σημείο να θεωρεί πως «μπορώ να επισκέπτομαι όχι μόνο άλλες περιοχές, αλλά και άλλες εποχές. Μπόρεσα να γυρίσω 3.000 χρόνια πίσω στους βάλτους του Ιράκ, χιλιάδες χρόνια στο Δέλτα της Βεγγάλης, χιλιάδες χρόνια με τους νομάδες της ερήμου και αιώνες με τους εποίκους της Αυστραλίας και της Αμερικής. Είχα τη δυνατότητα να δω πως ζουν οι άνθρωποι και να καταλάβω τα προβλήματά τους. Έτσι, έχω μάθει να βλέπω την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής»^{iv}.

Στην Ελλάδα το έργο του δεν έχει λάβει την αναγνώριση που του αξίζει, καθώς δεν διδάσκεται στα ελληνικά Πανεπιστήμια, σε αντίθεση με άλλους σημαντικούς Έλληνες αρχιτέκτονες της εποχής του. Σύμφωνα με τους συνεργάτες του, «[...] στην Ελλάδα η θεωρία του δεν έγινε γνωστή γιατί οι μελέτες του εκδίδονταν στα Αγγλικά, συνεπώς δεν ήταν προσπελάσιμες στο ευρύ κοινό. Ακόμα, λόγω της ισχυρής πολιτικής θέσης του ίδιου και της οικογένειάς του είχε διαμάχη με τους συναδέλφους του και για μία περίοδο αναγκάστηκε να φύγει και από την Ελλάδα»^v.

Σήμερα, που το πρόβλημα των πόλεων και της έλλειψης δημόσιου χώρου έχει επανέρθει στο προσκήνιο, οι θεωρίες του γίνονται πιο επίκαιρες από ποτέ, με τις επιστημονικές του μελέτες να αποτελούν σημείο αναφοράς για τους σύγχρονους σχεδιαστές.

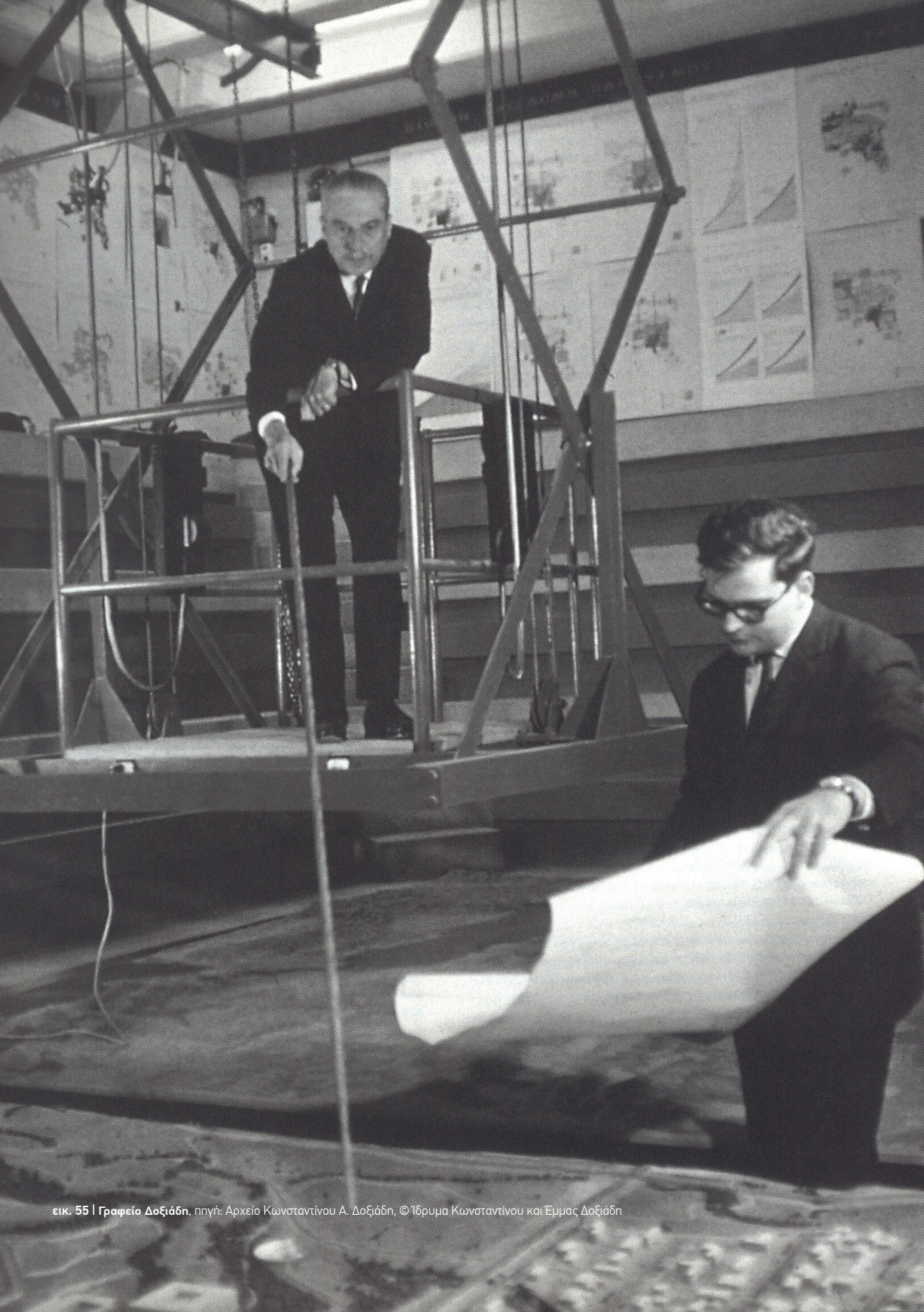
i Κύρτσας, Αλέξανδρος-Ανδρέας, Εισαγωγικό Σημείωμα, «Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης. Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί», εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 2006, σελ.

ii Ehrenhertz, Ezra και Tanner, Ogden, «The Remarkable Dr. Doxiadis», Architectural Forum, τόμος 114, Νέα Υόρκη, Μάιος 1961, σελ.114

iii Zaib, Ahmed, «Adjusting / Amending the Modern: Doxiadis' use of Urban Design Vocabulary, Grammar, Syntax and the Eclectic Local», Doctoral Research, KU Leuven, Βέλγιο, Σεπτέμβριος 2007, σελ.

iv Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «Architecture in Evolution», RIBA Journal, Λονδίνο, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1960, σελ. 23

v Video: Greek Architects, «Αφιέρωμα: Κωνσταντίνος Δοξιάδης», 1/7/2010

εικ. 55 | Γραφείο Δοξιάδη, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

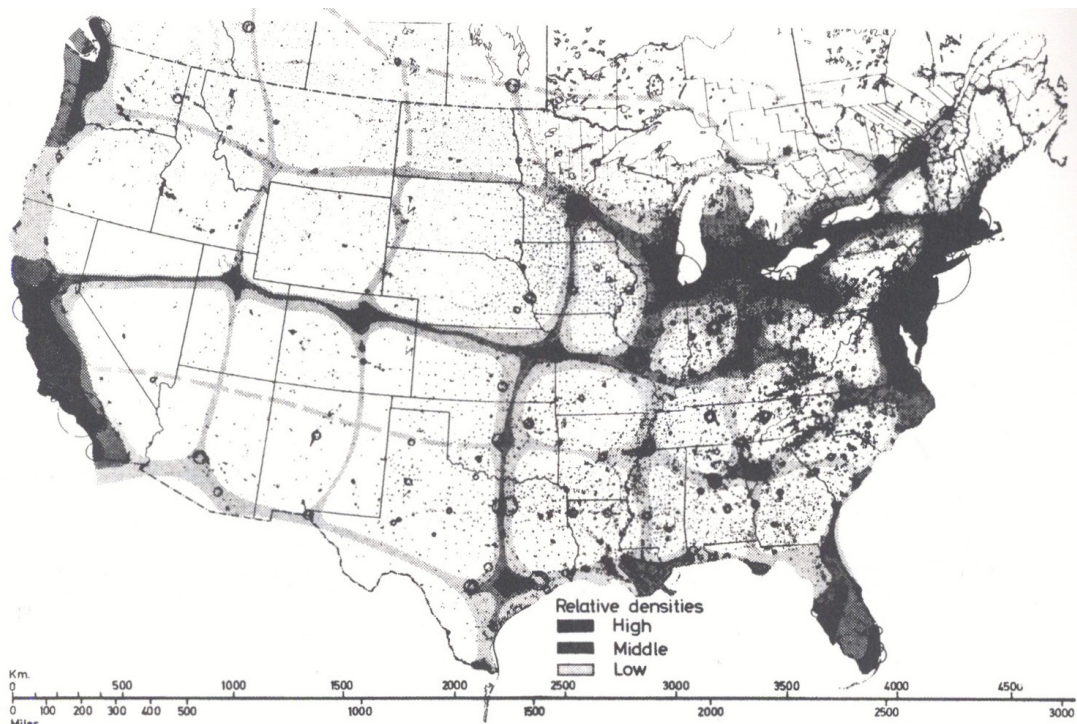
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στη σημερινή εποχή, η θεωρία του Κωνσταντίνου Δοξιάδη για το ρόλο και τη σημασία των δικτύων έχει επαληθευτεί σε μεγάλο βαθμό. Ο τρόπος με τον οποίο ο ίδιος οραματιζόταν τη χρήση των ορατών και αόρατων δικτύων στην Οικουμενόπολη συμπίπτει σε πολλά σημεία με τη σημερινή πραγματικότητα. Πλέον, μέσω των αόρατων δικτύων και κυρίως του διαδικτύου, όλοι οι κάτοικοι της γης, σε όποιο σημείο και αν βρίσκονται, έχουν τη δυνατότητα άμεσης πρόσβασης και επικοινωνίας με οποιοδήποτε άλλο σημείο του πλανήτη, ανά πάσα στιγμή. Ακόμα, η μορφολογία της Οικουμενόπολης, όπως ο ίδιος την είχε συλλάβει, έχει ξεκάθαρες αναφορές στο παγκόσμιο δίκτυο αερομεταφορών, όπως αυτό έχει εξελιχθεί σήμερα.

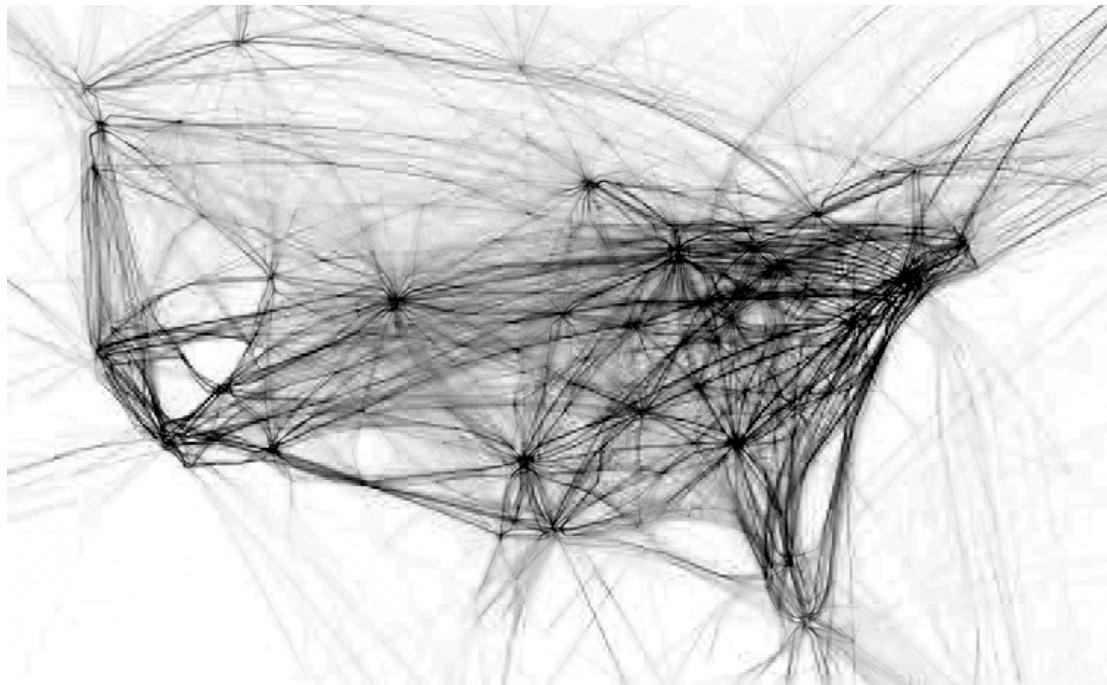
Αυτό, όμως, που δεν συμπίπτει με τη θεωρία του ίδιου και των υπόλοιπων συμμετεχόντων στα Συμπόσια της Δήλου είναι η **δογματική λογική** τους, που ήθελε τους ανθρώπους να κινούνται μέσα σε έναν “ηλεκτρονικό εγκέφαλο”, την πόλη, σαν “ηλεκτρόνια”. Προκαθόριζε, δηλαδή, την κίνηση των κατοίκων της μέσα στους χώρους που θα προϋπάρχουν, καθώς θα έχουν ήδη δημιουργηθεί για αυτούς από τον αρχιτέκτονα-πολεοδόμο. Αυτό είναι και το μεγαλύτερο πρόβλημα που προκύπτει από τη δημιουργία μίας νέας πόλης εκ του μηδενός, η προκαθορισμένη φύση της. Προκαθορίζοντας τη μορφή και το περιεχόμενο του χώρου, προδιαγράφεται παράλληλα και το είδος της ζωής που θα υπάρχει μέσα σε αυτόν.

Ο σχεδιασμός των πόλεων εκ του μηδενός αποτέλεσε και αποτελεί μέχρι και σήμερα πηγή σκέψης και προβληματισμού, κυρίως σχετικά την ανάμιξη του σχεδιαστή στην μελλοντική αξιοποίηση των χώρων που ο ίδιος σχεδίασε. Ως αρχιτέκτονες, οφείλουμε να δίνουμε ερεθίσματα στο μελλοντικό χρήστη του χώρου που σχεδιάζουμε, αφήνοντάς τα να λειτουργήσουν σαν εφελκυστήρες για τις πιθανές τους κατευθύνσεις. Από τη στιγμή που ο χρήστης θα πάρει το χώρο στα χέρια του, θα προσπαθήσει να τον οικειοποιηθεί με τον δικό του, μοναδικό τρόπο, ο οποίος δεν μπορεί να προκαθοριστεί από το σχεδιαστή.

Στην περίπτωση του κτιρίου, ο αρχιτέκτονας οριοθετεί με τη γραμμή του τους χώρους μέσα σε αυτό, αλλά ποτέ δεν μπορεί να προβλέψει με σιγουριά το μέλλον αυτών των χώρων. Ο χρήστης είναι αυτός που θα τους δώσει τον τελικό τους χαρακτήρα. Όσον αφορά στις κατοικίες, λόγω της μικρής τους κλίμακας, τα περιθώρια αμφισβήτησης του αρχικού πλάνου είναι μικρότερα, αλλά και πάλι αρκετά, καθώς οι χώροι διαμορφώνονται ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες του ενοίκου, σε κάθε δεδομένη χρονική περίοδο της ζωής του. Μιλώντας για το δημόσιο κτίριο, πέραν της μεγαλύτερης κλίμακάς του, έχει και μεγαλύτερη ευελιξία στον τρόπο που μπορεί κάποιος να το μεταχειριστεί. Σήμερα, βλέπουμε πολλά κτίρια που είχαν σχεδιαστεί στο παρελθόν με σκοπό να παραλάβουν μία συγκεκριμένη λειτουργία και έχουν καταλήξει να χρησιμοποιούνται με διαφορετικό τρόπο, άλλοτε συναφή με τον αρχικό και άλλοτε εντελώς αιρετικό.

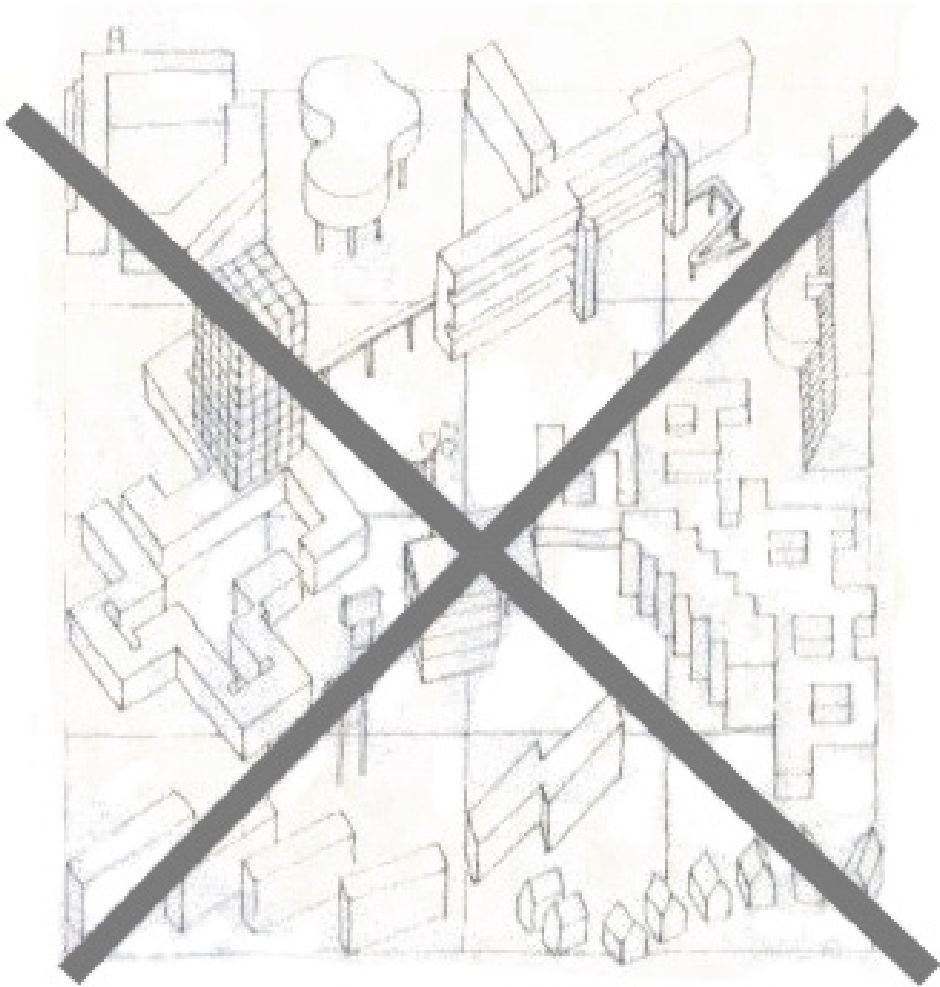

εικ. 56 | Η Οικουμένη στις Η.Π.Α. το 2060, πηγή: Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

εικ. 57 | Σημερινό δίκτυο αερομεταφορών στις Η.Π.Α., πηγή: Google Images

Όταν μιλάμε, όμως, για την περίπτωση μίας νέας πόλης, ο αριθμός των ανθρώπων που επηρεάζεται από αυτήν αυξάνεται κατακόρυφα, κυρίως όταν έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο που να της επιτρέπει να επεκτείνεται διαρκώς, όπως η Δυνάπολη του Δοξιάδη. Ειδικά σε αυτή την περίπτωση, ενέχει μεγάλο ρίσκο ο προκαθορισμός των δημόσιων χώρων, πριν ακόμα εισέλθει σε αυτήν το βασικότερο συστατικό της, ο άνθρωπος. Σε αντίθεση με το Δοξιάδη, για τους Ρασιοναλιστές, «τα κτίρια δεν σχηματίζουν έναν συγκεκριμένο χώρο, αλλά ο δημόσιος χώρος αποτελεί ένα τυχαίο γεγονός», κάτι το οποίο τους έφερε αντιμέτωπους με τις ιδέες για τη δημιουργία νέων πόλεων, που επικρατούσαν κατά τη διάρκεια του Μοντερνισμού.

εικ. 58 | «Τα κτίρια δεν σχηματίζουν έναν συγκεκριμένο χώρο, αλλά ο δημόσιος χώρος αποτελεί ένα τυχαίο γεγονός».
πηγή: Building and Rational Architecture, εκδότης: St. Martins Pr., Μάρτιος 1985

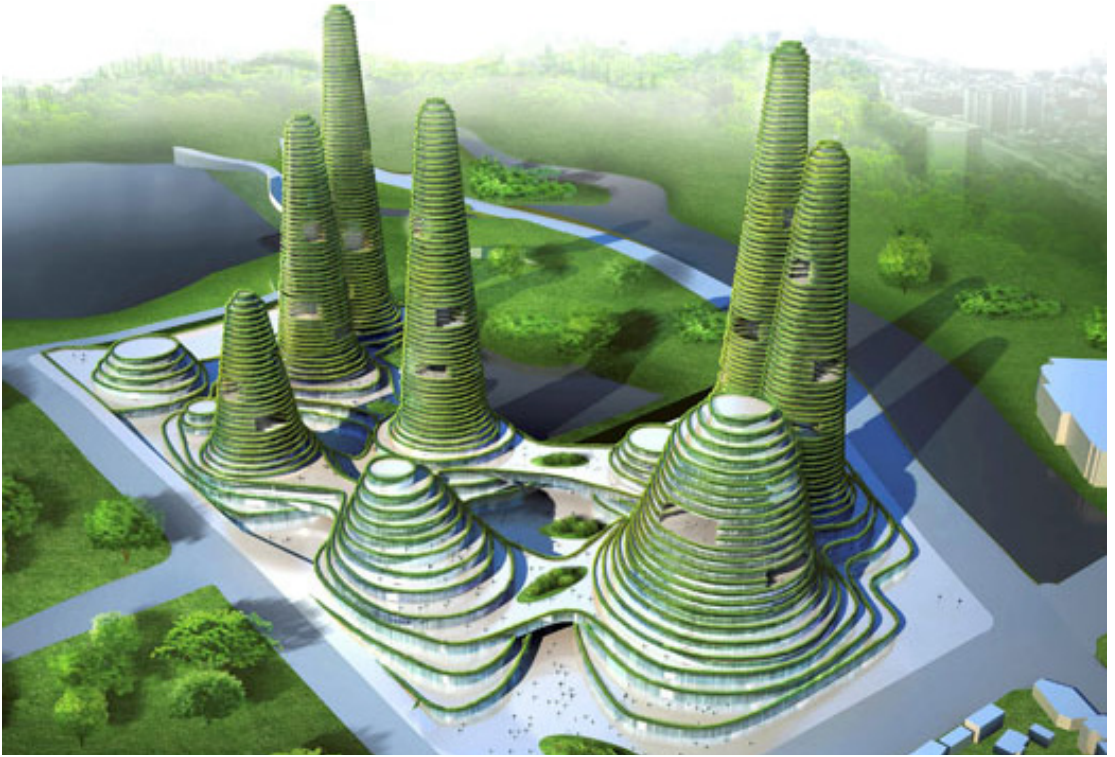
Σήμερα, οι προτάσεις που γίνονται για τη δημιουργία νέων πόλεων, δεδομένων των υφιστάμενων περιβαλλοντικών και οικονομικών συνθηκών, θέτουν ως βασικό άξονα ανάπτυξης τη μεγαλύτερη δυνατή εξοικονόμηση ενέργειας, αλλά και το μικρότερο δυνατό κόστος κατασκευής. Η αλόγιστη σπατάλη ενέργειας και φυσικών πόρων από τις προηγούμενες γενιές αποτελεί καθοριστική παράμετρο στο σύγχρονο σχεδιασμό των πόλεων, καθώς τα περιθώρια έχουν πλέον στενέψει. Πολλά αρχιτεκτονικά γραφεία και ομάδες φοιτητών από διάφορα πανεπιστήμια του κόσμου επιχειρούν να προτείνουν λύσεις στα φλέγοντα ζητήματα που αφορούν στην πόλη του σήμερα, αλλά και του αύριο.

Σε αντίθεση με τις πόλεις που σχεδίαζε ο Δοξιάδης και οι σύγχρονοί του, οι σημερινές προτάσεις ενσωματώνουν σε μεγάλο βαθμό το φυσικό τοπίο της εκάστοτε περιοχής στο σχεδιασμό τους, προσπαθώντας να το εκμεταλλευτούν και όχι να το αγνοήσουν. Οι περισσότερες σχεδιάζονται ακολουθώντας πρότυπα εμπνευσμένα από την ίδια τη φύση και οι μορφές που παράγουν είναι οργανικές, χρησιμοποιώντας ως εργαλείο την “εύπλαστη” καμπύλη γραμμή, σαν συνδετικό κρίκο μεταξύ του φυσικού και του τεχνητού τοπίου, σε αντίθεση με τη “σκληρή” ευθεία γραμμή που χρησιμοποιούσε ο Δοξιάδης, μη λαμβάνοντας υπόψη του τις ιδιομορφίες του υφιστάμενου τοπίου.

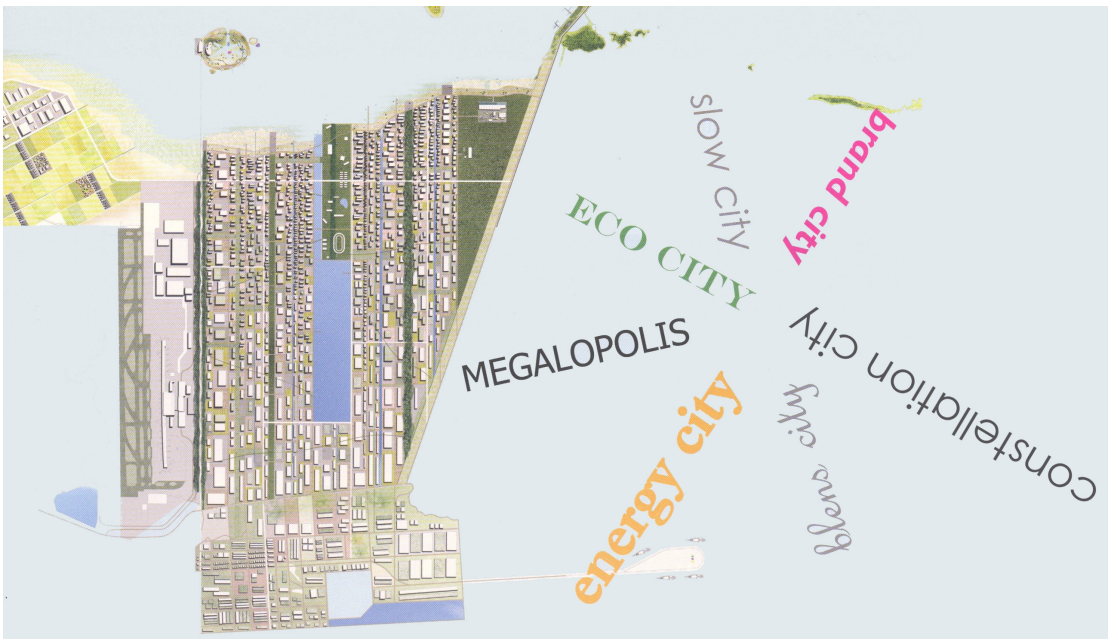
Πολλές, όμως, είναι και οι περιπτώσεις στις οποίες η επιρροή της σκέψης και των ιδεών της εποχής του Δοξιάδη είναι παραπάνω από εμφανής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πρόταση του πανεπιστημίου Yonsei για την ανάπλαση της πόλης Saemangeum στη Ν. Κορέα το 2009, στην οποία αναφέρεται μέσα στις επιρροές των φοιτητών η λέξη “Megalopolis” (σ.σ. “Δυναμεγαλόπολη” Δοξιάδη). Ακόμα, ο τρόπος με τον οποίο έχει δουλευτεί η συγκεκριμένη λύση, με τη χρήση του ορθοκανονικού καννάβου και τις γραμμικές συνδέσεις μεταξύ των επιμέρους περιοχών, παραπέμπει στο σχεδιασμό του για το Ισλαμαμπάντ.

Ο Δοξιάδης έχει χαρακτηριστεί “ρομαντικός του πραγματισμού”, καθώς η συστηματική μελέτη του δεν έμεινε στη θεωρία, αλλά αντίθετα μετουσιώθηκε σε πραγματικούς οικισμούς, με ένα τρόπο που έδινε ταυτόχρονα σημασία στη φαντασία και το συναίσθημα. Η πολύμορφη προσωπικότητά του, αλλά και η κριτική του ικανότητα, του επέτρεπαν να αντιλαμβάνεται ως αληθές μόνο ό,τι θα είχε πρακτικά οφέλη στη ζωή του ανθρώπου, πιστεύοντας παράλληλα σε κάτι ιδανικό, ορισμένες φορές και ανέφικτο.

Με αφορμή το παράδειγμά του, μπορούμε να διδαχθούμε πολλά για τον τρόπο που πρέπει (αλλά και δεν πρέπει) να προσεγγίζει κάποιος το ζήτημα της πόλης του μέλλοντος, μέσα από μία νέα πόλη. Ο ίδιος, έχοντας μελετήσει σε τέτοιο βάθος τους ανθρώπινους οικισμούς του παρελθόντος και του παρόντος, θεώρησε ότι είχε φτάσει στο σημείο να μπορεί να δημιουργήσει τους ιδανικούς ανθρώπινους οικισμούς του

εικ. 59 | Gwanggyo Power Centre, MVRDV, πηγή: www.dezeen.com

εικ. 60 | Saemangeum Redevelopment, N. Κορέα, Yonsei University, πηγή: Future Magazine, τεύχος 16-17, 2009

μέλλοντος. Η προσέγγισή του ήταν ολοκληρωμένη από επιστημονικής άποψης, καθώς με τις μετρήσεις και τους υπολογισμούς του είχε μεριμνήσει για όλους τους παράγοντες που θα επηρέαζαν τη δημιουργία τους, αλλά και τα πιθανά προβλήματα που μπορεί να προέκυπταν.

Το πρόβλημά του δεν είχε να κάνει με την **επιστημονική πληρότητα** των μεθόδων του, αλλά με το **δογματικό τρόπο** που αντιμετώπιζε τα έργα του, μη λαμβάνοντας υπόψη του στο βαθμό που θα έπρεπε, παρά τα λεγόμενά του, τον άνθρωπο. Παρότι ο ίδιος ο άνθρωπος λαμβάνει εξέχουσα θέση στο σχεδιασμό του για τις νέες πόλεις, δεν λαμβάνεται υπόψη η ανθρώπινη βούληση. Η ιστορία μας έχει διδάξει ότι ο άνθρωπος πάντοτε δρούσε σύμφωνα με τα πιστεύω και τις επιθυμίες του, μην υπακούοντας σε ένα συγκεκριμένο σύστημα. Δεν υπάρχει τρόπος να ελέγξει κάποιος τη βούληση του ανθρώπου, καθώς αυτή μεταβάλλεται ανάλογα με τις διαφορετικές ανάγκες που δημιουργούνται σε κάθε εποχή. Αυτό, άλλοτε είχε θετική επίδραση στη ζωή του, όταν μπόρεσε να προσαρμόσει την ενέργειά του προς την σωστή κατεύθυνση και άλλοτε όχι.

Ο προκαθορισμός της ανάπτυξης της πόλης προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση, που πρότεινε ο Δοξιάδης, αποφεύγει μεν τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί στις υπάρχουσες πόλεις με τον “πνιγμό” του κέντρου, αλλά δεν δίνει στους κατοίκους της τη δυνατότητα να αποφασίσουν οι ίδιοι τον ακριβή τρόπο ανάπτυξής της, ανάλογα με τις ανάγκες τους σε κάθε δεδομένη χρονική περίοδο. Ακόμα, η τμηματοποίηση των πόλεων του σε τομείς μεγαλύτερου ή μικρότερου βαθμού, μπορεί να συντελεί στη διατήρηση της τάξης, αλλά δεν επιτρέπει στις λειτουργίες να αναμικθούν, αφαιρώντας από τον άνθρωπο τη δυνατότητα που έχει στις σημερινές πόλεις να επιλέξει τον τόπο κατοικίας του, ανάλογα με τα δικά του κριτήρια. Τέλος, η εμμονή του στα κτίρια χαμηλής κλίμακας, μπορεί μεν να δημιουργεί μία αρμονική σχέση μεταξύ του φυσικού και του αστικού τοπίου, αλλά αφενός δημιουργεί μία **αίσθηση μονοτονίας** στο χρήστη του χώρου και αφετέρου δεν επιτρέπει στα κτίρια να αποκτήσουν έναν πιο **αυτόνομο ρόλο** μέσα στην πόλη, οδηγώντας κάποια από αυτά στο να αποτελέσουν σημεία αναφοράς και προσανατολισμού.

Η παραπάνω ερευνητική εργασία είχε ως σκοπό να αναδείξει ζητήματα που αφορούν στις πόλεις που σχεδιάζονται εκ του μηδενός, με σκοπό να συντελέσουν στη δημιουργία ενός καλύτερου αύριο. Βασικός άξονας σε αυτή τη μελέτη ήταν η Οικουμενόπολη του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχιτεκτονικές τάσεις που υπήρχαν την ίδια περίοδο, αλλά και πριν από αυτήν. Εφαλτήριο για την έρευνα αποτέλεσε ο πλούτος του έργου του πολυεσδόμου-αρχιτέκτονα και το βάθος στο οποίο κατάφερε να φτάσει στον τομέα της μελέτης των ανθρώπινων οικισμών, καθώς και η έντονη αναφορά του στον άνθρωπο σε όλα τα έργα του.

Κλείνοντας, θα μπορούσαμε να θέσουμε ορισμένα βασικά ερωτήματα σχετικά με την κατηγορία των πόλεων, με την οποία ασχολήθηκε ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης: Άραγε, είναι οι νέες πόλεις η λύση στα προβλήματα των σημερινών πόλεων ή πρέπει να αναζητήσουμε τη λύση στην αναμόρφωση των υφιστάμενων? Οι πόλεις που άντεξαν στο χρόνο είναι πράγματι πιο “ανθρώπινες” από αυτές που σχεδιάστηκαν σε λευκό χαρτί? Ποια στάση θα πρέπει να κρατήσει ο αρχιτέκτονας του σήμερα σχετικά με τις πόλεις του αύριο?

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΝΤΥΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

Alexander, Christopher, «**A City is not a Tree**», Design Magazine, τεύχος 206, London: Council of Industrial Design, Λονδίνο, 1966

Bosman, Jos, «**CIAM after the War: A Balance of the Modern Movement**», Rassegna 52, Δεκέμβριος 1992

Doxiadis Associates, «**Islamabad**», Δελτίο 18, Αθήνα, Οκτώβριος 1963

Doxiadis Associates, «**The University of Punjab**», Δελτίο 56, Αθήνα, Ιούλιος 1963

Ehrenhertz, Ezra και Tanner, Ogden, «**The Remarkable Dr. Doxiadis**», Architectural Forum, τόμος 114, Νέα Υόρκη, Μάιος 1961

Fuller, Buckminster, «**Letter to Doxiadis**», Main Currents in Modern Thought 25, Μάρτιος 1969

Iqbal Maria, Sajida και Imran, Muhammad, «**Planning of Islamabad and Rawalpindi: What Went Wrong?** », 42nd ISoCaRP Congress, Κωνσταντινούπολη, 2006

Louis, Winnick, «**The Athens Center of Ekistics: The Urban World according to Doxiadis**», FF Urban History, Μάιος 1989

Middleton, Deborah, «**Growth and Expansion in Post-War Urban Design Strategies: C. A. Doxiadis and the First Strategic Plan for Riyadh Saudi Arabia (1968-1972)**», Georgia Institute of Technology, Δεκέμβριος 2009

Smithson, Alison, «**Recollection by Peter Smithson, Team 10 Meetings 1953-1984**», εκδόσεις Rizzoli, Νέα Υόρκη, 1991

Smithson, Alison, «**Team 10 Primer**», MIT Press, Νοέμβριος 1974

Tange, Kenzo, «**Tokaido-Megalopolis: The Japanese Archipelago in the Future**», εκδόσεις Praeger, Νέα Υόρκη, 1970

Tapner, Victor, «**Islamabad: City without a Heart**», εκδόσεις Building Design, Λονδίνο, Δεκέμβριος 1977

Taylor, Nicholas, «**Islamabad, a progress report on Pakistan's new Capital City**», Architectural Review, τεύχος 141, 1967

Tyrwhitt, Jacqueline, «**Buckminster Fuller in the Discussions about Energy**», Ekistics, τόμος 34, Αθήνα, Οκτώβριος 1972

Tyrwhitt, Jacqueline, «**Communication via Humor**», Ekistics, τόμος 34, Αθήνα, Οκτώβριος 1972

Tyrwhitt, Jacqueline, «**Kenzo Tange**», Ekistics, τόμος 22, Αθήνα, Οκτώβριος 1966
Wigley, Mark, «**Network Fever**», Grey Room 04, Θερινό Τεύχος, 2001

Zaib, Ahmed, «**Adjusting / Amending the Modern: Doxiadis' use of Urban Design Vocabulary, Grammar, Syntax and the Eclectic Local**», Doctoral Research, KU Leuven, Βέλγιο, Σεπτέμβριος 2007

Αντωνοπούλου-Μπογδάνου, Μυρτώ, «**City of the Future**», Research, Νοέμβριος 2003

Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «**Building Entopia**», εκδόσεις Norton, Νέα Υόρκη, 1975

Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «**Ecumenopolis: Tomorrow's City**», BRITANNICA Book of the year, 1968

Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «**Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements**», εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968

Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «**Networks: Information, Communication and Transportation**», Ekistics, Αθήνα, Ιούνιος 1973

Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «**Οι Μετακινήσεις και οι Οικισμοί του Ανθρώπου**», Ekistics, τόμος 29, Αθήνα, Ιούνιος 1970

Δοξιάδης, Κωνσταντίνος Α., «**Πέντε Αρχές για τη Δημιουργία Ανθρώπινων Οικισμών**», Ekistics, τόμος 28, Αθήνα, Ιούνιος 1969

Κύρτσης, Αλέξανδρος-Ανδρέας, «**Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης. Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί**», εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 2006

Ψωμόπουλος, Παναγής, «**Jacky and the Delos Symposia**», Ekistics, τόμος 52, Αθήνα, Ιούνιος 1985

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Biographical Note, <http://www.doxiadis.org/archive>

World Society for Ekistics, <http://www.ekistics.org>

Konstantinos A. Doxiadis, http://en.wikipedia.org/wiki/Konstantinos_Apostolos_Doxiadis

VIDEOS

Clark, Deena, «**Moment with Doxiadis**», NBC, Ουάσινγκτον, 1968

Greek Architects, «**Αφιέρωμα: Κωνσταντίνος Δοξιάδης**», 1/7/2010

Τζιρτζιλάκης, Γιώργος, «**Κωνσταντίνος Δοξιάδης: Ένας ρομαντικός του Πραγματισμού**», Πορτραίτα και Διαδρομές Ελλήνων Αρχιτεκτόνων, © ERT S.A., 11/04/2008

Φεσσά-Εμμανουήλ, Ελένη, «**Modernity, Tradition, Locality and Personality: Reassessing Town Planner Doxiadis and Architect Konstantinidis**», Conference on Geography Tradition, and the Individual: The Case of Modern Greek Architecture, University of California, Santa Barbara, 15-16/2/08

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, © Ίδρυμα Κωνσταντίνου και Έμμας Δοξιάδη

© Ron Herron Archive

© The Estate of R. Buckminster Fuller

Future Magazine, τεύχος 16-17, 2009

Rational Architecture, Building and Rational Architecture, εκδότης: St. Martins Pr., Μάρτιος 1985

en.wikipedia.org/wiki/Modern_architecture

www.dezeen.com

www.team10online.org

Google Images

Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΔΟΞΙΑΔΗ

ΜΕΤΑΞΥ ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2012 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2012

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

